

MAGYAR
REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkesztő

MIKSZÁTH KÁLMÁN

44

Iványi Ödön
A püspök alyafisága
I. Kötet

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

44. KÖTET

A PÜSPÖK ATYAFISÁGA

Irta

IVÁNYI ÖDÖN

1.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1905

A
PÜSPÖK ATYAFISÁGA

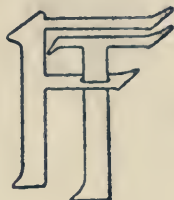
REGÉNY

IRTA

IVÁNYI ÖDÖN

ELSŐ KÖTET

GERGELY IMRE RAJZAIVAL

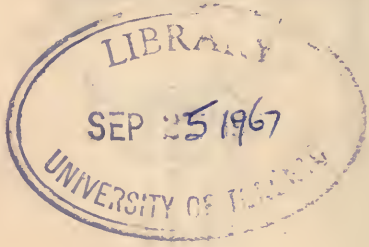
BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda.

1905

PH
3176
M3
köt. 44

Minden jog fentartva.

Franklin-Társulat nyomdája.

R. H. N. fec.

Franklin Társulat

Iványi Öclon.

IVÁNYI ÖDÖN.

1855—1893.

Az írók nem csak úgy lesznek, hogy a múzsa homlokon csókolja őket a bölcsőjükben. Másnak is megvan az a hatalma, nem csak a múzsáknak. Maga a Halál is sokszor nevel írókat, mintegy belekényszeríti kiszemelt áldozatát, halálos betegségbe ejtve őt, a halhatatlanságba. Így lesz e csodálatos rendszerben, melyet világnak nevezünk, épen a legrombolóbb erő közvetítője az alkotásoknak.

A halál csiráit magukban hordó emberek lelke az elmulás előérzetének hangulatában megmártogatva, megolvad, megfinomodik. Nem tartozván az élni hagyottak közé, nem azonosak sem a céljaik, sem az örömeik, sem a szórakozásaik, ösztönszerűleg unják és elkerülik az egészséges társadalmat, saját énjükhöz menekülnek, contempláló filozófusokká vagy fantáziával dolgozó álmodozókká változnak. Könyveik közé húzódva e könyveknek élnek vagy az emberi természetnek olthatatlan vágyával, rövidre szabott földi tartózkodásuknak nyomát hagyni, mintegy küzdelemben a siető végzettel, magok is könyveket irnak.

Ilyen betegség által érlelt író volt Iványi Ödön. Gyakori jelenség ez az irodalomtörténetekben. (Sokszor a puposság, sántaság, abnormis testalkat is beleavatkozik a pályacsinálásba).

A milyen kegyetlen volt a természet Iványi Ödönhöz a halálos kórt beleoltva, ép oly gazdagon ajándékozta őt meg értékes belső, de kivált külső jelességekkel. A legszebb ifjak egyike volt, valóságos Antinousi alak; ha egészséges lett volna, bizonyosan nem marad az íróasztal mellett híreket és kis cikkeket írva, e férfias szépség kicsalogatja őt olyan mezőkre, ahol annak nagy értéke van, talán a király testőrei közt láttuk volna őt lovagolni, vagy talán püspök már azóta (mert a papi pályára gondolt, kis fiú korában); de ha nem válik pappá, világfi lehet belőle, a női társaságokban varázslatos alak, ki halomra szövö a regényes kalandokat, melyeket majd mások írnak meg; Isten tudja, hogy és milyen irányba kergeti vala a szép testben lüktető egészséges vér.

De Iványi Ödönben, ki 1855-ben Nagyváradon született, már tanuló korában mutatkoznak a tüdőbetegség nyomai. Tankönyvei mellett már nagy szerepet játszik a pemetefű. Úgy nevelődött fel, mint egy szobai virág s úgyszólván a viszonyok kényszerítik, hogy olyan működési tért válaszszon, melyet a saját szobájában, az orvosságai közt tölthet be. Az ő életrajza igazán rövid és szomorú. Iskoláit végezve egészségének helyreállítását várja s e közben apró közleményeket irogat a nagyváradai lapokba sok gondnal, nagy ambícióval és nem csekély tehetség-

gel. E hírlapi dolgok némi nevet és némi örömet szereznek neki s hírét elviszik a szomszédos Aradra is, a hova az *Arad és Vidéke* szerkesztőjének hívják meg. Innen kezdve élete egy kész Kálvária-járás. A köhécselés és a vérhányás csak időközökre hagyja el, járja vele a klimatikus helyeket. Hol itt, hol ott van, — a mint a szamóczák teremnek, — él a tüdőbetegek között, kik egyre vándorolnak, hogy a haláltól elfussanak. Innen írja szomorú leveleit barátaihoz, melyeknek némelyikében «ideiglenes ember»-nek írja magát alá. Itt keletkeznek elbeszélései, többnyire sötét háttérű themák a betegek világából, melyeket *Egy könyv* címe alatt adott ki 1883-ban. Ezeket követik a *Tárczák*, a szerző második kötete. Ez a könyv egy másik kórház. Hősei sinylenek, amputálják őket, meghalnak. Közvetlenül merít a maga világából.

Nyilt jelleme, hótiszta karaktere, vonzó, szelid modora miatt általános tisztelet tárgya az ifjú író Aradon. Végzetes betegsége még csak neveli a rokonszenvet iránta, mely megédesíti földi tartózkodása rövid napjait; szép pozíziót és szerepet nyitnak neki, de nem veheti annak hasznát. 1886 óta az *Alföld* főmunkatársa, 1890-ben a *Nagyvárad* szerkesztését veszi át. Ugyanekkor bocsátja közre első és utolsó nagyobb munkáját, *A püspök atyafisága* regényt. Nagyobb kár a fácskáért, melyen csak egy szem cseresznye termett, mint a mely már meghozta sok évben a maga gazdag termésit és elaggott. *A püspök atyafisága* tényleg csak egy cseresznyeszem, de sokat ígérő. Művelt elmének gondos szü-

leménye. Nincs benne eredetiség, se valami nagy erő. Nagy író soha se lehetett volna Iványiból, de jó műveket alkothatott volna. Nyelvezete gondos, színes, folyékony, élvezetes, formája elég könnyed, a szerkezet átgondolt. Van érzéke a jellemző és a finom árnyalatok iránt. A mai társadalom nem egy jól rajzolt alakját kapjuk *A püspök atyafiságá*-ban, mely a következő évben az akadémia figyelmét is magára vonta.

Az elismerő kritikából, mely többnyire szükkeblű a vidéki írókhoz, kik kiesnek a pajtáskodás gyűrűjéből, ez egyszer végre mégis annyi jutott neki, a mennyivel az ő szerény lelke megtelt, de ez a lélek már elmenőben volt akkor.

Gyorsan hanyatlott, gyengült. Még ugyan felkereste két egymás után következő évben a déli fenyeveseket, melyeknek zúgásában szeretett gondolkozni. A fenyevesek zúgtak még neki és ő köhögött nekik, de már erősebben köhögött, mint a hogy ők zúgtak. Míg végre 1893 őszén elcsendesedett örökre. Szülővárosában, Nagyváradon van eltemetve.

Mikszáth Kálmán.

A PÜSPÖK ATYAFISÁGA

Első kiadása megjelent 1890-ben

1.

A börze előtt, a magas paloták közé rekedt szűk, sötét utoza olyan volt, mint egy kőolajszállító-hajón a fedélzet — abban a perczben, mikor a hajófenék feljáróján felbukkan egy, képéből kikelt, lépcsőfutástól elfulladt alak s elordítja magát, hogy «ég odalenn»!

Már késő délután volt s a reggeli rosz hirektől fejét vesztett börze még mindig nem tért magához; dél felé volt ugyan egy-két tiszta pillanata, de a bécsi börze, a mely mindig előljár, ha meg kell boldognulni, a táviró-dróton át lehallatott egy pár ideges sikoltást és azzal a csillapodásnak indult budapesti börzét ismét fálnak ugrasztotta.

A nagy ijedtségnek szűk volt a palota. A háborgó hangulat kiöntött az utczára. A börze legmozgékonyabb eleme, a felszinen tánczó hab: a coulisse — ott tombolt az aszfalton. Az egymás szájába kiabáló, szenvedélyes gesztusokkal önmagát bősztó, egymást fálnak szorító, kergető, kapacitáló, lökdöső, kavargó tömeg szinte tajtékozott a szűk merderben . . . Az arra menő idegen csak két könyök-

kel úszva küzdhetette át magát a kifáradt börze sodró örvényein.

Nem messze az arany borjú körül sustorgó khaosztól, — a nyüzsgő utca csöndes végén megállott egy uri fogat. A háborgó börze-tónak az utca-végre vetődött egy hullámkarikája: egy csoport coulissier — odafordult s a dolgában megzavart ember ideges figyelmével bámult a fogatra. A börzelesipuskás szeme egy nézésre megállapította, hogy minden új a fogaton: frissen beretvált kocsis, a fényesre mosott lovak, a sárga bőrszerszámok, az üde czimerfestés — és tán maga az uraság is . . . Aztán nem törődött többé a fogattal. Csak egy coulissier nem fordult el a fogattól, hanem félkört irva le a cylinderével — fejbűbja fényes szérűjét s hegyes, ritka fogai fehéret megmutatta a kiszállott uraságnak, a ki Holzknecht Poldi alázatos üdvözlését a magas állás leereszkedésével és egy olyan tekintettel fogadta, melyet csak Holzknecht Poldi csóka-szeme foghatott el és érthetett meg.

Holzknacht Poldi ismerőse elbocsátotta fogatát s a sűrűn meglepett utczán át a Duna-partra igyekezett. Nem is kellett könyökét használni. Az emelt-fejű, előkelő alak ügyet sem vetett a gyülelész sokaságra. A tömeg, a melynek semmi sem imponál annyira, mintha föl sem veszik, kitért az útjából. Holzknacht Poldi még mindig meggörcsülten s hizelkedő vigyorgással bámult az ur után, mintha díszmenetét tartó királyt nézne. Jeruzsálem Náczinak, a börze legdühösebb hangulat-csinálójának a kezében maradt Holzknacht kabátjáról a második gomb

is, mikor a tekintély csodálásába elmélyedt ember észrevette, hogy kabátját tépik és papírjait gyalázzák.

Egy kompániabeli, a kinél szemet szűrt Holz-knecht szokatlan megilletődése, az ismeretlen úr után bökött plajbászával.

— Micsoda firma?

Holz-knecht a jól értesültség tüntető fitogtatásával válaszolta neki:

— Tegnap csak egy képviselő, a kit alig vettek észre.

Az egész utcasarok a tegnapi képviselő után nézett s aztán várakozással fordultak a közrekapott Holz-knechthez.

— Ma pedig egy államtitkár . . . ágált a cou-lissier — nagy szóval, mellére ütve, mintha része lenne a rendkívüli változásban.

Az utczavég most az államtitkárt bámulta. Holz-knecht pedig egy próféta határozottságával, ki bizonyos a dolga felől, egyszerűen hozzátette:

— És holnap — miniszter . . . Becsületesre, tette hozzá nyomaték okáért, mikor észrevette, hogy Jeruzsálem Náczi skeptikus pofával lökdösi a szomszédját.

Egy új hír, mint valami szüreti béka, pattogott e közben csoportról-csoportra, friss ijedtségnek adva tápot, szétrobbantva azokat a lehiggadási központokat, a mik körül a börzehangulat kezdett már lassan kristályosodni. Holz-knecht Poldi csoportja is nagyot ugrott, a mint a tőzsdebéka odapukkant közéje . . . Az államtitkárrol nem beszéltek többé.

Bacsó Kanut, a tegnapi képviselő, a mai államtitkár s a coulisse-látnok által megjósolt holnapi miniszter e közben kiért a Duna-partra. Megállott, megnézte óráját s elindult a korzón lefelé — egy oly ember ügyelgő lépéseivel, a kinek egy fölösleges jó félórája van, a mit értékesíteni nem tudván — agyonüt.

A klub elhasznált, füstös levegőjének száraz, fanyar íze még a szájában volt. Nagyot lélegzett abból az üde, lágy, könnyű légből, mely a Duna széles hátán beáramlott a távoli mezőkről, magával hozva a partmenti fák felpattogzott rügyeiből a balzsam fűszeres szagát, a szántóföldeken, ugarokon, erdőszéleken, a tavaszi naptól porhanyított hantokból kiütköző friss sarjak, virágok első lélegzetét. A külső, nagy, szabad természet éltető, szűz lehellete tisztán hullámozott a folyammeder fölött s úgy vágta keresztül a nagy város poshadt, sűrű, nehéz atmoszféráját, mint a hogy a hegyi patak átlátszó, fürge vize áttör egy zöldre vált mocsárnak holt vizén — élesen kiválva folyásában attól.

Csak a folyamtükröt szántó gőzhajók füstje tisztátalankodott fenn az üde áramlatban — foltokat képezve, de lassan-lassan mintegy tisztára, láthatlanná mosva magát a kristályelemben.

Oly átlátszó, ritka volt a lég, hogy a pesti oldalról szinte olvasni lehetett az új fűszálakat a Gellért-hegy oldalán, s a vastollakat a citadella fokán terpeszkedő osztrák sas szárnyában.

A korán nyugvó áprilisi nap már a budai hegyek gerinczére ereszkedett, de az idő puha és langyos

volt, akár egy nyári estén. A tavasz első, jólelkű mosolya, kedveskedő simogatása volt ez — a czudar, hosszú tél válogatott durvasága után.

Bacsó Kanutot ez a szokatlan, kora hőség, még inkább a mai nap izgalmai fölhevítették. Mintha nagy beszédet tartott volna: száraz szomjúságot érzett. Egy kávéház előtt haladt el, a hol az asztalokat kítették a szabadba. Helyet foglalt az egyik asztalnál és frissítőt rendelt.

11.

Az egész terrász üres volt, csak a szomszédos asztalnál, terebélyes ujsághalom hegyiben, ült egy dühös ujságfaló — nem láthatóvá kárpitozva magát a kiterftett angol lappal. Bacsó Kanut hangjára a papirkárpit megmozdult s egy öreg ember szürke feje ütközött elő a mögül, hogy nagyhirtelen újra visszabujjék.

Bacsó Kanut két lépésre tudta magát attól az embertől, a kivel ő egy nevet viselt s a ki ezt a közös nevet meghurcolta Európa minden nagyobb városa utcáján — verekedő, lázadó, tüntető csöcselék bitang csordáiban. Bántotta e rosszsrű ember, a vén Bacsó Péter szomszédsága. Föl akart kelni, hogy elmenjen innen. De a kellemetlen atyafi megelőzte ebben. Az öreg úr letette lapját, fizetett, s botjára nehézkedve morozos képpel, dörmögve, mint valami nyugtából fölzavart vén medve, elzammogott onnan.

Bacsó Kanut, a mint utána nézett az ütött-kopott öregnek, s látta, egy viharos élet hányatásaitól megtörtén, minden lépésnél megreszkető fejjel, a kró-

nikus szegénység kiáltó nyomaival tetőtől-talpig elhalmozottan: egy pillanatra majdnem elfelejté, a mit e férfi a Bacsó-név és azok ellen vétett, a kik azt viselik. Csak az öreg rokont, az elaggott embert látta benne, a ki félrehágott-sarkú, rossz czipóban, foszlottalju nadrágban, megzöldült kék felöltőben baktat előtte — lefelé az elzüllés lejtőjén, mindenünnen kitzasztva, mindenkitől elhagyottan . . . Szinte megsajnálta.

A pinczér az esti lapokat oda tette elébe. Bacsó Kanut szórakozottan futotta át az északi határról jött táviratokat. Merő rossz hír valamennyi. Nem csoda, ha tőlük a bőrze megbomlik . . . A galicziai csendőrök s az orosz előőrsök lövéseket váltottak . . . A czár az ukrániai kozákok lakomáján harczias toasztot tart . . . A monarchia legkitünőbb lovas-tisztjét parancsnoknak küldik a határra . . . A fegyvergyárak lázasan dolgoznak . . . Villanyos feszültséggel teljes a levegő . . .

Mindez nem nyugtalanítja Bacsót egy csöppet sem. Az igazi Bacsó mind nagy optimista. Ő a legnagyobb. Hallja, hogy félreverik a harangot, látja a nagy füstöt: még sem hiszi, hogy égés lesz belőle.

A mint félretette a lapot, észreveszi, hogy egy furcsa karaván közeledik felé. Három pár lábacska meztelen talpa félénk csoszogással mérte a terrász aszfaltját. A karaván-vezető egy 6—7 éves leány, erőködéstől elferdült derékkel, nem annyira vézna karjain, mint inkább sokat-emeléstől kidagadt hasán hordoz egy ványadtszinű, szomorú arcú kis porontyot. Az apró dajka szoknyájába egy ökölny

ficzkó kapaszkodik, a ki egészen elvész a hónalj alatt kezdődő nadrág s a láb sarkánál végződő kabát minden kényelmességi fogalmat meghaladó bőségében s egy apai ágról származó, terebélyes kápolnában. A bőkezűen kiöltöztetett legénykét másik kezénél fogva kisebbik nénje vezeti. A kompánia, külső megjelenésében, a kopottság legszélső határain mozgott, de egy sem volt rongyos, sem tisztátalan: ruháiktól nem sajnálták a foltot, bőrüktől a vizet. A legkisebbnek orra is gondos törlés nyomát viselte volt magán. Hajuk fényesen simult fejükre, mint a boczi szőre, mikor anyja szeretettel nyalja végesvéig.

A mezítlábos invázió, gyanakvó, kémkedő tekintetek között, mint a tarlón átvonuló nyulcsalád, egész a szomszédasztalig nyomult előre, ott egyszerre megállt s a legnagyobbik leány meglepődve nézett körül. Tanácstalanul állott egy perczig s aztán Kanutra nézett, a ki néma koldulásnak vette a gyermekszem e kérő, aggodalmas nézését. Kivett zsebéből egy huszast és odakinálta.

— Nesztek. Hanem aztán elmenjetelek. Ha meglát a konstábler, majd meggyül a bajotok.

A karaván-vezető ránézett a pénzre, aztán a kínálójára és nem vette el a huszast:

— Köszönjük. Nem vagyunk koldusok, csak szegények. Nem koldulni jöttünk.

Olyan megfontoltan, kimérten szólt, akárcsak egy felnőt. A hangja is olyan érett, nyugodt és mély volt, hogy az ember bámulta: honnan veszi magát ez az asszonyhang ebben a kákabélű, kis kölyök-

leányban. A mint ott állt Kanut előtt, egy rajkóval az ölében, két gyermekkel a szoknyája mellett: annak úgy tetszett, mintha egy liliputi-anyát látna, a kit ez a három, pufók gyerek erősen megviselt s a kit a gond, az élet idő előtt megvénytett . . . Hanem a pénz nem kell neki. Vékony, ritka ebédek néznek ki az okos, szomorú, éhes vonásokból, de nem nyul utána az odakinált pénznek. Bacsó Kanut most lát olyan szegényt először életében, a ki a pénzre azt mondja, hogy: nem kell.

— Akkor hát, kicsikém, mit akarsz? . . . Az a zengzetes bariton, mely a «tisztelet ház»-ban, a nők karzatán, minden szívet szerelmes áhítatba ejtett, a földszinten, a jobboldalon minden fület megmámorestott s a baloldalon minden dühös közbekiabálót szelid elnémulásba ringatott: az utca ez apró vad nomád népét is magához szelidíté. Karikára nyílt, nagy gyerekszemek és eltátott szájak bámultak a szép hangú urra. A liliputi-anya közelebb vitte népét Bacsóhoz.

— Azt a bácsit keressük, a ki az elébb még itt ült. A Bacsó Péter bácsit.

Megint az az ember! Már banni kezdte, hogy szóba állott a mezftlábos pereputytyal. De a liliputi-anya ráflüggeszté értelmes, szürke szemeit és feleletet várt.

— Elment innen az az úr, gyermekem.

— Visszajön?

— Nem hiszem.

A csepp anyóka összehúzta vékony szemöldéit s nagyot gondolkozott. Aztán egyszerre bizalmasabbra

vált hangon s oly egyszerűséggel, mintha a legtermészetesebb dolgot cselekedné, felszólította az államtitkárt, hogy — mert az ő ismerős bácsija nincs már itt, vigyázzon hát ő a testvérkéire, a kiket itt hagyna addig, amig ő, a liliputi-anya, hazulról visszatér.

Bacsó Kanut mosolygott. Egy államtitkárt arra kérni, hogy vállalja el a száraz dajkaságot valami házmester vagy munkás porontyai mellett! Elég furcsa kérvény. Az első kérelmező, ki az új államtitkár színe elé járult, javára magyarázta a mosolyt s vékony, sápadt szájacskája visszafelelt arra.

Bacsó Kanutban semmi sem volt a felkapott ember kényes szívtelenségéből. Nem szólította a pinceszert s nem üzette el a konfidens kis csavargót. Az a visszamosolygás megvesztegette őt. A gyerekszájról — *nőmosolygás* szólt hozzá, a hatalmasokhoz benyújtott instánckiák e gyakori kísérője . . . Bacsó most már informáltatni akart a furcsa kérvény ügyében. Megkérdezte a folyamodó nevét s egyéb generáliáit, meg azt, hogy a testvérkéit mért akarja itt hagyni az utcán?

A csöpp instáns elmondta a bekívánt adatokat. Úgy hívják, hogy Bizony Pepi, a leánya Bizony Pálnak, a ki a Józsefvárosban lakik — egy folyosón Bacsó Péterrel, a kihez ők idejöttek. Aztán bemutatta sorra a suit-jét: Jani, Treszka, Pisti . . . És szaporázva a szót, mint a kire várnak másutt, egy gyerek naiv egyszerűségével s egy felnőtt gondolkozó tárgyiasságával adta meg a helyzet magyarázatát.

Mindnyájan az apa elé mentek, a ki Budán egy gyárban dolgozik s a ki ma, mert szombat van, korábban szabadul. Az apát itt találták a Dunaparton — betegen. Az apa gyakran beteg, de legkivált szombaton. Azóta van ez, mióta az anya meghalt. Ha az apa beteg, akkor nem tud magáról, elveszik az utcán s elveszti a heti pénzt. Elesett most is, ott fekszik a rakparton. Félni lehet, hogy beviszik. Egyszer már bevitték s az apa szegény, szégyenletében majdhogy bele nem halt. Magától nem tud most az apa hazajönni. Fogadni kell valakit, a ki hazavigye. De a gyerekek nem jöhetnek vele. Az apa, ha beteg, haragos és üt. A betegsége teszi őt dühössé, mert különben ő nagyon jó ember. Ha megveri a kicsiket és másnap látja, hogy foltos a kis testük: odavan, sir, s kéri őket, hogy ne haragudjanak. Ha lefektetik otthon az apát és elalszik: akkor a kicsik is hazajöhetnek majd.

Bacsót meghatotta ez az előadás, az apa részegségének elpalástolása, az alkoholtól megdühített ember durvaságainak ez a kimentése.

— És téged nem bánt az apád?

Pepi azonban aggódva nézett a rakpart irányába s nem felelt a kérdésre. Aztán sürgető hangon kérdezé:

— Itt hagyhatom a kicsiket — addig? Meglássa, bácsi, nem lesz baja velük... Jól vannak nevelve!... Tette hozzá egy kicsinyeivel elégedett anya kérkedő hiúságával.

Bacsó Kanut azt gondolta, hogy a mire most vállalkozik, az különös, tán — nevetséges is. Jót

tenni azonban sohasem rossz politika. Egyik princípiuma volt ez a többek közt. Nevetve vállalta el a gyerekörzés gondját.

A három poronty, az ő szavára letelepült egy szomszéd asztalhoz. Janit, a legkisebbet, közrefogták, hogy le ne pottyanjon. Bacsó hozatott egy kosár süteményt. A pinczér, a ki azért rontott ép elő, hogy elrebbentse a tornáczról a csavargó truppot: elképedve szolgálta ki a mezítlábos vendéget, a kik a friss kalács meleg illatától megbűvölve, az emeletes ezüst-táloza fényétől kápráztatva: kővé váltan ültek helyükön. Pepi maga is elkábult e sok drága falat láttán s mint valami jótékony varázsló szellemet, úgy csodálta a hatalmas urat, a kinek egy szavára dús lakoma áll elő. Sovány kis ujjai reszketve érintették a süteménydarabokat, midőn testvérkéi elé rakott belőlük. Magáról nem gondoskodott. Egy pillanatig gyönyörködött benne, hogy mint ropog a friss sütemény az egérfogak alatt, aztán egy hazulról elmenő mama komolyságával intette népségét szófogadásra, csendes viseletre és elindult a rakpart felé... Bacsó nemsokára látta, a mint a hajó-állomás mögül, egy rakás szájtátó nevetése, gunyja közt, előtűnt egy csoport: a rogyólábú, düllöngöző munkás — mellre eső, nehéz fejjel, szemébe lógó, szürke hajjal, egyfelől egy utca-szolgáltól támogatva, másfelől Pepitől vezetve. A kis leány földresütött szemmel haladt a részeg apa mellett — a csuf szavak ama kegyetlen záporában, melyet a piac durva jókedve utánuk zúdított...

Az államtitkár magára maradt protegáltjaival, a

kik 20 lépésnyire az utoza piszkos komédiájától, apjuk aljasságától, kis nénjük szégyenétől: nagy falatoktól kidúcososodó pofákkal, gyönyöről fényes szemekkel, a gyors falástól boldogan szuszogva — süteményt sütemény után temettek éhes bendőcskéjük telhetetlen mélységébe.

Bacsó Kanut élvezettel adta magát át a boldogság szemléletének, melyet ő okozott. Jó szíve elmerültségében észre nem vette, hogy a plébánia tornyán ötöt üt az óra. Az éhes kis szájak szapora munkája régi, vidám emlékeket támasztott fel benne... Mikor famászó suhancz korában, a mármarosi erdőben madárfészket szedett. A fészek csipasz lakói sipogva tátották sárga csőreiket. Így faltak azok is. Mekkora gyönyör volt jól tartani őket! Az akkori naiv elragadtatásnak följult érzése melegíté át az államférfi lelkét.

... Hanem a mint a főrendiházi elnököt látta a korzón fölfelé haladni, a maga fönséges merevségében, csodálatos kicsiségű fejének hajthatatlan tartásával, a mint megcsillanni látta a történelmi nevezettségű monoklit a hideg, okos, szűrő szemek fölött: Bacsó Kanut naiv, szinte gyerekes ellágyulása egyszerre véget ért. Eszébe jutott a nyilvánosság, az állás, a név. Egyszerre ugyancsak komikus színben tűnt fel maga előtt — ezzel a három, pofázó gyermeköcczel... Az államtitkár, a gyermekkertész... Hogy nevetne a ház, a miniszterium, meg a közönség, ha holnap valamelyik lap ily cím alatt hozná az esetet.

És ha hozná! Hát aztán! Úgy is az a híre, hogy

ő az egyetlen demokrata, az egész kormányban. Ha a lapok kikürtölnék, hogy az államtitkár gyermekeket traktált, a nép gyermekeit, a dunaparti korzón: csak demokrataságának híre növekednék és azzal együtt — a népszerűsége is. Ez egészen megnyugtatta.

Bacsó hozatott egy kosár süteményt.

III.

E közben a korzó mind elevenebbre vált. A hivatalok, irodák, szalonok, munkatermek, iskolák lenyűgöző rabságából kiszabadult Budapest ott sétáltatta törődöttségét, hiuságát, betegségét, gondját, jó kedvét, valódi és áluraságát, őszinte és takart szegénységét a hosszú Dunaparton. Abban az üde, tiszta, könnyű légáramlatban, mely a Dunával együtt hőmpölygött itt végig, a napi robotban vagy semmittevésben ellankadt Budapest, mint csik a vízben, úgy sikamlott alá s föl — azzal a jellemző, budapesti gyorsasággal, mely rohamhoz hasonlított, s mely az andalogva sétáló vidékit szinte megszédíti.

A tőzsde rajokat ereszt ki a Dunapartra. A raj egy-egy ismert börze-alak nyomán sűrög. Alázattal tekintenek a kicsinyek a nagyra, a kit úgy követnek, mint egy elsőrendű ragadozót az apró sakálok, a kik beérik az elejtendő préda hulladékával is. A hausse- és baisse-királyok közül többen észreveszik a lap-olvasást mimelő Bacsót, elfogják egy tekintetét és megsüvegelik. A pákozdi Schwarz, a kit legtöbb sakál követ, oda is megy hozzá és, mint

újdonsült államtitkárt, nagy demonstrációval meg is gratulálja. A mit Bacsó olyan hidegen köszön meg, hogy pákozdi Schwarz visszavonul nyomban sakáljai közé.

Képviselők sietnek a pártklubok felé. Az államtitkár a sűrű köszöntések elől lapja mögé buvik. Szeretne már menni a terrászról. Nagyon szem előtt van... Egy képviselő-csoport, Bacsó pártjabeli, arról vitatkozik, hogy nem inkompatibilis-e az államtitkári ranggal: kávéház előtt, utczán olvasni ujságot. Senki sem tud precedens-esetet. Sokalják az államtitkár demokrataságát. Egy hosszú sörényű, fúrge, vén legény, a jobboldal öreg «csatamén»-je, éles orrhangon vágja ketté a vitát:

— Hát Cavour! Az sem volt épen kismiska. És egy füstös olasz kávéházban tárgyalt miniszter korában olyan kérdéseket, a mik egész Európát megmozgatták akkor...

A szomszéd asztal ezalatt teletömte magát. A vidám csámcsogást a jóllakottság lusta egyhangúsága követte. Az emésztés boldog melanchóliája fogta el a kompániát. Csak a Jani sóhajtozott nagy keserve sen, a miért nem tud még többet is enni, mikor annyi van még... Bacsó, hogy lelkiismeretesen betöltse az elvállalt gyámságot, át-átszólt hozzájuk, hogy bizalmat keltsen és evésre bátorítson. De az apró vadak konokul hallgattak. A süteményt megették, de társalgásba nem bocsátkoztak. Az ő beszélő szájuk a Pepi nénjük volt...

A mint a plébánia-templom órája elverte a hatot, Bacsó azt hitte, hogy nem jól számlálta meg az üté-

seket. A zsebórája mutatta, hogy nem rosszul szám-
lált. Az elkésett megfélelmező sietségével kapott
botja után, de gondviseltjeit látva, hirtelen vállat
vont, mint a ki valami nem kedves felelősségen
nagy-hirtelen túlteszi magát. Úgy látszott, mintha
megnyugtatót találna abban, hogy ő le van kötve,
hogy nem mozdulhat el, hogy alkalma és oka van
elkésni valahonnan.

Szinte koránlotta, mikor Pepi, a sietéstől zilálva,
kivörösödve visszatért. Bacsónak úgy tetszett, mintha
a gyermek kerülné az ő tekintetét. Keveset szólt és
különös, elváltozott hangon, mintha a szájában va-
lamit tartana. Pofácskájának egyik oldala úgy ki-
domborult, mintha valamit rejtegetne ottan. Csak
mikor összeszedte gyámoltjait s felnyalábolta a leg-
kisebbit; akkor, a hálálkodás, a búcsú-perozében
nézett föl ismét a jólelkű idegenre. És a mint a
halvány, szomorú, kis száj felmosolygott Bacsóra,
az apró fogak fehérségéből egy darab üresség fe-
ketéllett ki: kiütött fogak puszta helye... Akkor
vette észre Bacsó, hogy a gyerek képe ütéstől fel-
dagadt. A kis gondviselést összeverte rútol a «be-
teg» apa ökle.

Fölláztva e baromi durvaságtól, szinte megsze-
retve ezt a némán tűrő, anyagondtól megviselt,
boldogtalan kis jószágot — mondani akart neki va-
lamit... A kis fiahordó azonban szinte szaladva
vitte tova népségét s a korzó sötétebb helyein száj-
sebének szivárgó vérét köpte az aszfaltra, igazi vé-
res nyomokat hagyva maga után egész a József-
városig.

IV.

Bacsó Kanuttal életében először történt meg, hogy nem volt ura adott szavának. Azt írta, hogy öt órakor *ott* lesz és ime már hat óra és ő még mindig nincs *ott*. Talán el sem is kellene már menni. Jobb mindkettőjükre, ha nem találkoznak. Mit várhatnak ők most már egymástól! Mit mondhatnak egymásnak? Egyik sem mondhat olyat, a mi a másikat ne bántaná, ne sértené. Minek ingereljék, haragítsák egymást! A véletlen nagyon okosan tett, mikor őt abban megakadályozta, hogy olyan könyeket lásson fakadni, a miket ő többé nem törölhet már le... És egy megunt viszony elől menekülő férfi hálátlan közönyével gondolt a nőre, a ki «még csak egyszer» kérte, nem: könyörögte őt magához.

És arrafelé indult mégis, lefelé a korzón. Ösztöne, okoskodása, érzése — mind ellene mondott, hogy arrafelé menjen; de az adott szó erkölcsi kényszere erősebb volt azoknál. Elmegy, ha már megigérte. Az, hogy megkérte az időt: olyan pillanatban, a milyen reá vár, hamar feledve lesz. De hátha meg se késte! Talán nem ötre, hanem hatra

szól a «még csak egyszer». Nem emlékszik tisztán. A szenvedélyes szerető éles emlékező, a kihűlt nem akar, nem tud emlékezni. Eszébe jutott, hogy a levél ott van a zsebében. Befordult egy sikátorba, a hol a lámpákat már gyujtogatni kezdték, kivette a levelet s egy lámpa alatt átfutotta:

«Jól van, legyen båt úgy, a mint . . . még csak egyszer . . . egy szót akarok még önnek . . . aztán hagyjon el . . . ön most már nagy ember . . . közönséges asszony, a ki méltatlan önböz . . . Belátom . . . oh, de ne így . . . én is szerencsét akarok kívánni . . . jöjjön . . . akarom, kérem, könnyörgöm . . . hogy ha nem jön: megölt . . . egyedül vagyok öt órákor . . .»

Tehát mégis csak elkésett. Eh, hisz ez a legkisebb baj az egész dologban! . . . Széttépte a levelet. A papir, melyre Budapest legszenvedélyesebb, legbohóbb és legkülönczebb szép asszonya harag- és fájdalomban sűrő szemekkel, az utolsó kártyát kiadó, vesztő játékos reszkető ujjaival írta szerelme végszavát, széthullott az utcaporba — szemétnek, elhasznált hirdapok darabjai, a dunaparti kofák széttépett lutri-reskontói, utca sarkokról levált plakátok rongyai közé . . . Nincs nagyobb vandál, mint a szerető, mikor már nem szeret! . . .

Bacsó Kanut alig vette észre a levél első elolvasásakor ezt a fenyegető frázist: «hogy ha nem jön: megölt!» . . . A mint közeledett a Wollner-ház felé: ez a négy szó folyton ingerelte. Gyűlölte a melodramai szavakat. Izetlennek találta, hogy azzal a frázissal akarnak rá hatni, a mivel egy érzelgős varróleány próbálkozik meghatni csapodár keres-

kedősegédjét. Mintha olyan könnyű lenne valakit, kivált egy nőt *megölni* . . . A fagyos, néma, komor udvarlót, a homok-órák gavallért, gyakran hívják a nők halálos ölelésre, hogy féltékenynyé tegyék szeretőiket. Csak hívják, de nem engedik egészen magukhoz. Nem szeretik az olyan hideg *ágyat*, mely soha föl nem melegedik . . .

Attól tartott, hogy a találkozás hangulata még drámaibb lesz, mint maga a levél. Ennek okvetlenül elejét kell venni. Azzal kezdi majd, hogy elbeszéli a kalandot, a mi miatt késett. A kisdedóvíi jelenetnek volt némi naiv humora. Egy jókedvű elbeszélés mindjárt elveszi az utolsó találkozás fanyarkás, rossz ízét. Ismerte asszonyát. Könnyen lehet őt megrikatni, de megnevetetni sem valami nehéz. Ha egyszer nevetni fog, úgy nem találja meg az átmenetet a boudoir-dráma érzelgős hangjához. Akkor tán elmarad a felmondott szerelem bántó, lármás fináléja: a batizba fojtott, csukló zokogás, a pamlagon való arczra-borulások, az utolsó, szenvedélyes, marasztó, tüzelő szembenézések, a beszámíthatlan állapotban tett ígéretek, fogadások felhánytorgatása s azok a faggató kérdések, a mikre nem lehet felelni: Mit vétettem önnek, hogy összezúzza lelkem? . . . Azt hiszi, talál valakit a földön, a ki jobban tudná önt szeretni, mint én? . . . Legalább mondja meg, miért hágy el engem? . . . Bizony, nehéz az ilyen kérdésekre okosan vagy csak akárhogy is felelni . . . Bacsó Kanut azzal az elhatározással lépett a Wollner-ház kapuja alá, hogy ilyen és hasonló kérdések fölvetését meg fogja akadályozni.

A kapu alatt egy csomó ember ácsorgott. Házbeli cselédek, utozárol betévedt, kíváncsi idegenek álltak körül egy vén asszonyt, a ki száraz két kezét rémüldözve csapdosta össze, hogy előadása hatását fokozza. Az összedugott fejek azonban hirtelen szétváltak, a csoport szerteugrott, mikor egy fogat sebes hajtásban robogott a kapualjba.

A meghajtott, fuvó lovak a följárónál álltak meg, de Wollner Ádám a kocsiból már előbb kiugrott, daczára sántaságának és félszemének. Egy szemüveges, salonkabátos úr megvárta, míg a megszilajodott két paripa engedett a feszülő gyepplőnek: csak azután hágott le óvatosan a földre. Wollner Ádám a lépcsőhöz rohanva, észrevette Bacsót, hozzámment s egy megrémült ember kfnos szelességével kapta el a karját s vitte őt magával.

— Te is tudod már? szólott azon a kellemetlen, mindig rekedt varjúhangon, melynek bakról lekiáltott «gyi te»-it s «hahó»-it olyan jól ismerték a budapesti körutakon. De most a varjúhangra alig hogy ráismerni lehetett, úgy elvette érdekességét valami nagy megindulás, mely a lármás, vidám sportman torkát összeszorította. A félszem, mely nem volt letapasztva fekete selyemmel, nedvesen nézett Bacsó Kanut arczába, kit ez a hang, ez a tekintet egészen megzavart. Nem tudott mit felelni.

— Gyere, nézd meg. Hiszen te voltál a legjobb barátja! És e baljóslatú unszolás közben Wollner Ádám felfelé vont a Kanutot a lépcsőn. A szemüveges úr nyomon követte őket. Wollner lovásza legalul haladt. A kapualjban újra összeröfönt nép-

ség mind utánuk bámult. Az elbeszéléséből kiközentett vén banya éneklő hangon nagyot fohász-
kodott:

— Én istenem, én istenem! . . . Szegény nagy-
ságos úr! . . .

Bacsó Kanuton végig futott a hideg. Mi történt? Mért rohannak így? Mi vár rájuk odafenn? Kérdezni akarta Wollnert, de valami a torkát össze-
szorította . . . Mint szaggató nyilallás, úgy villant be a fejébe, a mit a könnyelmű asszony levelében olvasott «hogya nem jön: megölt».

Az emelet folyosóján Wollner cselédei elképed-
ten, halványan súgtak-búgtak egymás közt. Úrok láttára félreálltak az útból s lesütött pilláik alól lopva, kíváncsian kémlelték a gazda arcját.

V.

A világos salonban többen voltak együtt. Budapest egy híres orvosa, felöltőjét sem téve le a szertartáskodásra nem alkalmas pillanatban, egy szőnyegajtó közelében állott olyan arcozval és kézemeléssel, mint a ki elbeszél. A kerületi orvos egészen fülléváltan, alázatos érdeklődéssel hallgatta a hírest, a rendőrtanácsos erőszakolt hivatalos egykedvűséggel. Egy gondosan öltözött úr mély bánatot mimelve hajtogatta szépen fésült fejét s az orvosra hallgatva futó pillantást vetett a nagy faltükörbe, egyet-egyét simítva halantékához simán kefélt haján. Fiatal, elegáns nő, kalappal a fején s napernyővel az ölében, a hogy az utczáról felszaladt, karosszékre roskadva, zsebkendőjébe temette félarczát s szemeit a kendő felett az elbeszélő orvosra függeszté.

Wollner beléptére az elbeszélés megszakadt. A hirtelen támadt, kinos némaságban a kalapos úrnőnek az orvos előadása alatt elnémult fájdalommal előtérbe lépett s a zsebkendő által tompított zokogás hangja betölté a salont. A férfiak némán, mozdulatlanul, megilletődve álltak helyeiken. Be-

állott a kínos helyzetekben mindenkit elfogó, megbénító zavar, senki sem tudta, mit tegyen, mit mondjon.

Wollner képe a nősrásra görcsösen rándult meg, de a komoly férfiarczok láttára összeszedte magát. Egy pillanatig úgy állt ott a salon közepén, mint a rosszúl megtámasztott gerenda, mely el akar dőlni, aztán a híres orvoshoz lépett, megfogta a kezét s oly hangon, melyen az szokott beszélni, a ki a szemén keresztül nem akarván sírni, torkával és nyelvvel kénytelen azt tenni: azt kérdezte tőle, a mit, szegény feje, úgy is tudott pedig:

— Hát vége van? Igaz?

Az orvos csak a fejével intett igenlően s aztán visszatartá Wollnert, ki a szőnyegajtó felé igyekezett.

— Ne menjen most, uram. Most teszik az ágyra.

Wollner megadta magát. Egy magashátú szék volt az ajtó közelében, azt odahúzta egész az ajtóhoz s fáradtan ejtette rá magát. Mozdulatlan pillái alól, kővé vált szemgolyókkal nézte az ajtókárpít aranyos arabeszkejeit. Látszott rajta, hogy nem tudja mit néz. Bacsó Kanut visszamaradt Wollnertől s lehorgasztott fejjel maga elé nézve — úgy állt az ajtó közelében, mint a tolvaj, a ki mögött elzárták a kijárást. Mert már mindent értett. Az a nő nem játszott úgy a szavával, mint a hogy ő játszott azzal az asszonynyal. De hát ki hitte volna, hogy egy *olyan* asszony . . .! A mit e pillanatban érzett, az megdöbbenés, zavar és sajnálkozás volt, de — különös — abban, a mi elfogta, nem volt sem önvád,

sem pedig bűnbánás. Csak akkor érzett lelkiismeretében valami visszásat, valami nyomasztót, mikor Wollnerre nézett, erre a fájdalomtól megzavart alakra, a ki őt a karján vezette föl ide, egy nagy szerencsétlenségtől megrendített barát bizalmával csatolva őt magához — a nehéz órában.

Két új alak érkezett. Egy úr — a nejével, a Wollner ház rokonai. Azzal a falánk, hirtelen nézéssel tekintettek körül a salonban, a milyennel a megkésett színházlátogatók szoktak nézni akkor, mikor attól félnek, hogy elszalasztották a főjelenetet. Aztán egyenesen Wollnernek tartottak. Egyik kezét a nő, másikat a férfi ragadta meg s a konvencionális részvét alkalmi közhelyeinek záporával áraszták el:

— Szegény barátom! . . . Hát csakugyan . . . Oh, hisz ez borzasztó! . . . Tegnap még maga volt az élet! . . . Ki sejtette volna, hogy őt elveszítjük és így veszítjük el! . . . Rettenetes, rettenetes! . . .

Wollnert ez a zajos, tolakodó részvét magához téríté. A mint kiszabadítá kezét rokonai kezéből, ismét az orvoshoz fordult:

— Mondja, kérem, sokat szenvedett? . . . Beszéljen, mondjon valamit. Hiszen én csak annyit tudok, hogy elveszítettem.

A híres ember, ki nem egy családi drámánál volt már meghívott szemtanú, ki látta a fájdalmat minden alakjában, megőrijtő valóságban és theátrális színelésben: vesékebe néző tekintetét, mint a kutatzt a sebbe, úgy mélyeszté Wollner egyetlen szemébe. Látta, hogy ez az ember nem játszsa, a mit mutat; látta, hogy ennek a férfinak szíve van s az szenved.

A fakultás fejedelme az ő, himezéshez-hámozáshoz nem szokott, kegyetlenül tárgyias nyelvén vigasztalni kezdé.

— Mikor engem hívtak, a vég már közel volt. Nem hiszem, hogy sokat vagy sokáig szenvedett. Az atropin nem kegyetlen. Bár különösen hangzik, de úgy van, hogy az atropin nyomán fellépő konvulzió és delirium víg természetűek. Görcsös vidámságból áll a haldoklás, míg az általános hűdés véget nem vet egyszerre mindennek.

A kerületi orvos egyetértően bölintott fejével a nagynevű kolléga előadásához. A házi orvos, a két nő által közrefogva — suttogva ejtett néhány szót, a mivel a két nőt sírásra fakasztá. Bacsó Kanut érezte helyzetének borzasztóan visszás voltát: menekülni akart innen, de Wollnernek egy rátévedt, bús tekintete odaszegzé helyéhez. A rendőrtanácsos, a ki csak most ismerte föl Bacsóban az államtitkárt, mély meghajlással lépett oda hozzá s az alárendelt hivatalnok sima készségével, a helyszini jegyzőkönyv referáló hangján, suttogva beszélt, mint találta a boldogtalan asszonyt — himzett, szalmaszín pongyolában, gyomra fölé szorított öklökkel, a pamlag előtt elnyúlva a földön, arcát a szőnyeg bolyhai közé temetve, fogai közt a szőnyeg kiharapott szálaival . . .

Az ifjú rendőrtanácsos igen meg volt elégedve a referáda hatásával. Egy államtitkár arczának elhalványodása tanuskodott a mellett, hogy közvetlenséggel tudta visszaadni a tragédia zárójelenetét. Hallani fognak ma erről a hatásról a rendőri hiva-

talban. Nem mindennap nyílik rá alkalom, hogy az ember, még ha rendőrtanácsos is, államtitkárokat ejtsen sápadt megdöbbenésekbe.

A társaság ez alatt kört képezett Wollner körül. Az arczokon a mutatott és átérezett meghatottság mögül a nehezen fékezett kíváncsiság néma faggatása szólt a ház urához. A ránézõ szemek kérdeztek, vállalták: Hát te mit tudsz? Mért nem beszélsz? Nem veszed észre, hogy hallgatásod gyanús! Add elõ, a mit rejtegetsz elõttünk! . . .

Wollner érezte, hogy felelnie kell valamit a ki nem mondott kérdésekre. Zavart fejében rendezni kezdte a mai nap emlékeit, a mik «õ»-rá vonatkoztak. Aztán a nehezen emlékező ember tétovázó nyelvén mondta el, a mi különös volt e rossz végű nap történetében.

— Egész délelõtt nervózus, szenvedõ volt szegény. Az éjszakája is rossz volt neki nagyon. Nem fogadott egész nap és nem ment sehova.

Idegés szemfájása is felujult. Mintha láza lett volna, úgy tüzelt, izzott a szeme. Nem akartam magára hagyni, de õ maga akarta, hogy menjek. Magam készítettem el s küldtem haza a szemvizet, a mit a szembaj ellen korábban rendelt az orvos, de a mit még nem használt. Atropin-víz volt. Én küldöttem neki. A halált küldtem abban . . . Jó isten! Mit tudtam! . . . Délben már jobban volt egészen. Csak a szeme égett még mindig. Nem törõdött vele. Kötekedõ jó kedve volt, szinte kicsapongó. Elvette tõlem a boros poharat s kiitta fenékig. Soh'se tette máskor. Korholni kezdtem, mert attól tartottam,

hogy az erős, tüzes bor megárt a szemének. Tette magát, hogy hajt az intésemre. És mikor nem vettem észre, hirtelen még egy poharat kiivott. Nem birt a kedvével. Olyan kedves, olyan bohókás volt, hogy én sem tudtam komoly maradni; együtt nevetünk végig az ebédet. A kávénál kikérdezte, hol és hogy töltöm a délutánt s mikor eltávoztam, egész a lépcsőig kísért s bonbons-okat hajigált utánam. Aranyos kedve volt . . .

Wollner elhallgatott, mintha nehezebbre esnék tovább is beszélni. Abban a nézésben, melylyel a maga elé révedező ember föltekintett hallgatóira, néma esdeklés volt, hogy mentsék fel annak az elmondásától, a mi még hátra van. A ránéző szemek mohó figyelme azonban sürgette, hajtotta: Csak tovább! . . . Csak tovább! . . . Még a híres, nagy tudós cinikus, eszes és erősen rezes ábrázatára is palástolatlan érdeklődés ült ki.

Wollner a tűzhelyénél lefolyt tragédia profanizálását látta e tolakodó tudnivágyásban. Ezek az emberek nem tisztelik az ő nagy fájdalmát, hogy így kivallatják . . . Leejtette fejét s mintha gyűlöletes, kényszerített vallomást tenne, szaggatottan mondott még néhány szót.

— Öt órákor hazajöttem. Dolgom akadt. Idegesnek, felindultnak találtam a nőmet. Visszaesett a délelőtti hangulatba. Nem tűrhetett maga mellett senkit. Magára hagytam hát. Áthajtottam Budára, a várba. Mikor egy óra múlva a kaszinóba mentem, akkor jött az orvos utánam a hírrrel, hogy végzetes tévedésből Tilda az atropint . . .

Nem tudta tovább folytatni . . . szemére nyomta tenyerét s odadőlt a falhoz . . .

A szőnyegajtó fölnyílt s Wollnerék öreg kulcsárnéja jött ki feltűrt ruhaujjal és dagadt, vörös szemekkel. Azt akarta jelenteni, hogy elvégezték odabenn a dolgot; de a mint urát falnak fektetett fővel maga előtt látta: kötőjével eltakarta arczát és sírásba tört ki.

Wollner a nyitott ajtó küszöbére lépett, de valami visszatartá. Hátrafordult az orvoshoz:

— Megváltozott nagyon?

Az a borzadály mondatta e kérdést vele, mely mindenkit elfog, mikor oda kell lépni egy ágyhoz, melynek párnáján egy fő pihen, a mely olyan jól ismert és mégis annyira ismeretlen — a halál sárga lárvája alatt.

Az orvos annyit mondott, hogy a vonásokon ott van még az utolsó roham görcsös vonaglása. Az arcz később kisimúl önmagától.

A társaság követte Wollnert. Csak a két nő maradt vissza a salonban. Nem volt bátorságuk a halott barátné elváltozott arczába nézni. Félve bújtak meg a salon sarokpamlagán s az első rémület leküzdése után suttogva vitatták egymás közt, hogy lehet Bacsó Kanutnak *ilyen* pillanatban *ide* merészkedni. Hisz az egész világ tudja . . .

VI.

A szomszéd-szobában vastag szőnyegek nyelték el a férfiléptek zaját. A hálószoba világos üvegajtajáról halvány fénysikátor vonult végig a kis salonon, melynek csöndjét, a társaság beléptekor, láthatatlan, rejtett alakok riadt mozgása, zavaros neszelése verte föl. Wollnerné madarai, két apró, kedvencz majma fölriadtak a sötét zugokból, a hová elültek. A papagájok lánczaikat rázzák s lármás torokhangon nevéen szólongatják úrnőjüket. A két apró majom sarokból-sarokba menekül. A csúfolódó rigó borzasztó hangokat hallatt: konvulziv kaczagást, sípoló hörgést, a mit egy félórával ezelőtt hallott itt, egy alak szájából, a ki természetellenesen kitágult szemlátákkal, izzó, lángpiros képpel, tántorgott bútortól-bútorhoz, nem tudva meghalni s nem akarva megmentetni, — mfg végre tüzes ködtől elborított szemmel, forró agygyal, az életösztön öntudatlan erélyével kapott a csengetyű-zsinórhoz, hogy leszakítsa azt és azzal együtt végigzuhanjon a szőnyegen — megrémítve az apró majmokat, a mik a törpe pálmák legyezőleveli alá menekülnek és onnan fintorgatják rémül-

Wöllner az ágy végébe fogószik.

dőző pofáikat a vonagló alakra, a kiben nem ismerik föl gyöngéd, enyegő kényeztetőjüket.

Wollner kezének nincs annyi ereje, hogy lenyomja a hálószoba kilincsét. Bacsónak kell azt tenni. Nem először teszi, most is szívdobogva, izgatottan, de egészen *másképp*, mint egykor. A keze szinte oda-fagy a kilincshez attól a hidegségtől, mely végig-szalad rajta.

A felnyitott ajtón át kiözönlük az érzéki, erős izgalmakat kedvelő asszony hálószobájának kábító illata. A szoba mintha lángban úsznék. A selyem-kárpít szegfűinek égő pirossága, a bútorok, spanyolfalak tüzes rózsaszíne, az indiai szőnyeg lángoló viráji izzani látszottak a kandalló-lámpa intenzív fényében. A forró, szinte perzselő szín ellentmondott a hely rendeltetésének s a kárpít szegfűi, a szőnyegvirágok, ezek a piros lángnyelvek, mintha azt mondták volna, hogy e helyütt nem pihenni, álmodni, hanem fölgyúlni és égni szoktak . . .

És mégis — ebben a selyemlángok, himzés-paraszak, bársonyüszkők által elborított, gyönyörre szánt puha, bájos kemenczében, a hol csak égni lehet, ott volt az érzéketlen, fagyos nyugalom s a mozdulatlan, sötét álmom — a pompás, faragott ágy közepén, egy lepedő hideg fehérsége alatt . . .

A fehér szövet alól mereven, élesen adja ki magát a hanyattfekvő alak orra, halantéka, álla, keményen domborúl ki az erős, izmos női mell két halma, kiszögellik az összekulcsolt két kéz s a hosszú keskeny lábfej . . .

Körülállják az ágyat és senki sem nyúl a fehér

takaróhoz, hogy azt fölemelje . . . Wollner az ágy végébe fogószik és küzd a borzadályllyal, mely visszatartja őt attól, hogy hozzányúljon a letakart holttesthez . . .

Mikor, jó késő éjszakán, néma kézszorítások, résztvevő szembenézések közt búcsút vesz a társaság a vigasztalan özvegytől, ez karonfogja Kanutot és visszatartja magánál :

— Ne hagyj magamra. Neked itt kell maradnod én velem. Egyedül nem bírom ki . . .

A mint a társaság odakünn lefelé haladt a szőnyeges, világos lépcsőn, senki sem szólt egy szót sem, de mindenki tudta a szomszédjáról, hogy annak az fő a fejében: Miért tartotta vissza Wollner éppen azt az embert? Mi fog történni ma éjjel e háznál?

Wollner dolgozó-szobájába vezette Kanutot. Mikor elcsendesült a lakosztályban minden s a parancsóra váró inas is lábujjhegyen visszavonult: az özvegy ember, ki Kanut mellett lehorgasztott fővel, hátra tett kezekkel mérte a szobát, hirtelen megállott s mint a ki önmagát megdöbbenti a nyelvén levő, súlyos vallomással, saját hangjától megriadva, de elhatározottan így szólott Bacsóhoz :

— Nem bírom tovább. Megfojt, ha el nem mondom. Te tudj meg mindent . . . *Én öltem meg a feleségemet* . . . Megöltem egy rágalmazó, idegen levéllel Igen, én öltem meg. Elmondom. Hallgasd.

VII.

Feltűnő helyen s a szenzáció-krónika mindent kitaláló kofa-nyelvén hozták másnap a lapok a Wollnerné halálhíréét. Azok a lapok, a mik bizonyos röstelkedéssel s csak a verseny kényszerétől nyomva, adtak helyet a kapualjba, házmesterpáholy küszöbére való vénasszonyos pletykának: úgy hozták az esetet, hogy a szép asszony beteges, nervózus izgatottságában elcserélte az orvosságot és atropint ivott csillapító szer helyett.

A szenzációs lapokban ez csak «egyik verzió» volt. Ezenkívül volt még kettő, a mik burkolt kifejezésekben családi drámára czéloztak, de nem tudtak valami pozitívást vegyíteni a képzeletet felizgató, homályos czérlások közé. A szenzáció megvolt így is.

Egy képes lap illusztrálva hozta azt, a mire kollégái csak a sorok közt czéloztak: egy ugyanazon lapon tette közzé «A megmérgezett bankárné» és «Az új államtitkár» arcképét. Külön szöveg volt mind a két képhez, de a tömeg, mely rendszerint annál ostobább, minél több fejből áll: az ilyen

botrány-rébuszok kitalálásában roppant élesesű s mindjárt kitalálta, mit jelent az egymás mellett hozott két kép.

A kocsis — a fiakker bakkján, a trafikos — a pudli mögött, a rendőr — a poszton, a bankár — a kassza mellett, az úri dáma — a pamlagon, mind-mind egyszerre kitalálták a mint a lapra ránéztek, hogy ez a két kép nem véletlenül került egymás mellé.

Akasztás napján sem csinált jobb vásárt a képes ujság, mint ezzel a két alakkal. Soh'sem voltak olyan előkelő vásárlói. Szobalányok, bérruhás szolgálk, házmesterek vásárolták — az uraságok számára.

Még a képviselőházba is bekerült egy példány. Egy darabig csak a folyosón keringett, egyszer aztán becsempészte magát az ülésterem padsorai közé.

A szélsőbal vezére, Apostol Máté, ez a nagy ideálista, a veszendő erkölcsök térftője, a magyar Ninive Jónása (a ki azonban nem húzza meg magát a töklevel alá) megbotránkozó kézmozdulattal hárfította el magától az odakinált szenzáció-lapot. Az ő keze még nem érintett erkölcstelen lapot.

Hanem a visszautasított lap homlokzatán az a két arckép mégis megzavarta. Hiába függeszté szenvedélytelen, fölényes tekintetét a huszonegyes bizottság eldodójának ékesen szóló szájára; egy szót sem hallott többé az egész beszédből.

Önvádhoz hasonló érzés nyilalt a lelkébe — a gondolatra, hogy ő tudott arról a viszonyról, melyet a lap ily gonoszúl állft pellengérre; tudott róla,

mint mindenről, a mi arra az emberre vonatkozik, a kinek tíz éven át volt a nevelője s a kit magános, zárkózott, hidegnek látszó lelke egész, titkolt melegségével szeretett.

Tudott a viszonyról, de nem értette ezt a hirtelen és oly tragikus véget. A rossz soha sem végződhetik jól, gondolta magában s a növendékére féltékeny nevelő részrehajló megnyugvásával gondolt rá, hogy ennek a rossznak, mely őt annyiszor bántotta, akár-hogy is, de egyszer vége van. A bűnért valakinek bűnhődnie kellett. A nemezis az asszonyt büntette. Bizonyára azért, mert a bűnösebb az volt.

Aztán arra gondolt, hogy a másiknak, a kisebb bűnösnek sem igen lehet ma valami jó napja. Ismerte emberét, tudta, hogy akármint történt is e katasztrófa: a bűntárs e pillanatban nyomorultan szenved. Régen nem szerette már ő azt az asszonyt, de hogy így látta őt elveszni, ez bizonyára őt is lesujtotta.

Szegény fiú! Bizonyára hiányát érzi valakinek, a kihez egy szót szólhasson s a kitől egy jó szót halljon . . . És a hatvanéves öreg ember egész apai megindulással gondolt negyvenéves növendékére, az ellenzék pártvezére az államtitkára. Fölkerekedett, ott hagyta a pártot s elment fölkeresni Bacsó Kanutot — nagy trémába hagyva hátra a huszonegyes bizottság előadóját, ki legfigyelmesebb hallgatóját váratlanul elvesztvén — zavarba jött, hogy kihez intézze szavait.

Apostol, várakozása ellenére, a buffetben, sonkareggeli és budai vörös mellett találta Kanutot. Azt

hitte, valamelyik magánosabb terem zugában búskodik lehorgasztott fővel és bűnbánó arccal. A helyett itt találja fehér abrosz mellett, egy jó étvágyú ember elevenségével, egy igazi úr könnyű kecsességével dolgozva késsel, villával a piros, fzes hússzeleten.

Éppen akkor készült el az utolsó falattal, mikor Apostol odalépett hozzá.

— Te is gratulálni jöttél?

Az államtitkár az abrosz fölött mindkét kezét odanyújtá Apostolnak s fényes, aranybarna szemével fölmosolygott a nagy emberre.

— Hogy szerencsédet lelkemből kívánom, azt te úgy is tudod. Nem gratulálni jöttem. Az ülés elején halványnak, levertnek láttalak. A pártod vehemensül éljenzett, a mikor beléptél. A te sápadt kedvetlenséged sehogy sem illett ehez a pillanathoz. Az új államtitkárok nem ilyen képpel tartják a házba bevonulásukat. Mi bajod?

Apostol markáns, száraz vonásait jóságos szeretet lágyította meg, a mint ebbe az utolsó két szóba belefoglalta gyöngéd aggodalmát.

Bacsó a tányérjára nézett, tettetett vidámsága, mint valami kioldódzott lárva, leesett arczáról. Elfogódottan szólt:

— Hiszen tudod.

— Az asszony?

— Az.

Mindketten körülnéztek, hogy nem hallgatja-e őket valaki. Aztán az ellenzék vezérének kiélezett, szürke tekintete, mely kardpengeként szokta keresni

a kormány lelkiismeretének elevenét a politika bivalybor-pánczélán keresztül: az idősebb testvér bizalmasságával nézte hosszan az államtitkárt.

— Van valami mondani valód?

A nevelő vallató szeretete szólott e kérdésben.

— A te számodra van.

A tanítvány megnyiladozó lelkének kikivánczó gyónása mondotta e feleletet.

— Akkor menjünk innen. A pártkullancsok itt hamar rád találnak.

De hasztalan keresett Apostol egy olyan zugot a házban, a hol Kanuttal négyszemközt lehessen: a pártkullancsok raja nyomukban volt mindig. Abban állapotok meg, hogy ülés után együtt távoznak el.

Az ülés úgy is végét járta. A ház élő lelkiismerete, Apostol, az utolsó tárgynál hallatta meg hangját, mely egészen más volt most, mint az imént a buffetben: velőkbe metszően éles, mint a bonczoló-kés és izgató, harsány, mint a tároगतó-síp.

Az államtitkár, ki miniszterének csontos, széles válla mögött hallgatta Apostolt, e nyílvesszők gyánánt szerte pattogó, aczélos hangok hallatára, azt az észrevételt tette magában, hogy ebben a komoly, szikár, kemény aggastyánban valójában két ember lakozik: — egyik — a jó, öreg Mentor, a ki észreveszi tanítványa arczán a felhőt s elmegy hozzá, hogy megvigasztalja, a másik — a modern, az alkotmányos Cenzor Cáto, a ki a felelősség sulyos, éles pallosát félelmesen suhogtatja a miniszterek feje fölött s magatartásának kegyetlen határozottságával szinte félelmet kelt.

VIII.

Ülés után Apostol és Bacsó a házból együtt távoztak. Kanut elbocsátotta fogatát, melynek lovait a lóismerő képviselők erősen szemügyre vették s hozzá mindjárt föl is becsülték. Abban állapodtak meg, hogy a püspök kitett magáért s az ajándék, a mivel unokaöccsét, az államtitkárt kineveztetése napján lepte volt meg, megér testvérek közt is hatezer forintot.

Apostol és Bacsó kiváltak a házból kiözönlő képviselők tömegéből s átcsaptak a muzeum kertjébe. Pár perczig némán haladtak egymás mellett a kavicsos úton. A kert kiütköző pázsitján, mely olyan volt, mint a finom, zöld pehely, a leveledző cserjéken, a virágrügyeiket kipattantott fákon a tavasz verőfénye ömlött el. A levegő üvegházi melegsége a tarka, világos napernyők, ragyogó czilinderek egész özönét csalta a kert ösvényeire, a krajczáros, fehér lózáokra.

A kertet újból birtokba vették a rendes látogatók: a gouvernante-ok, a színésziskola suhanczkisasszonyai, a kávéházak faczér Hébéi, a muzeum mögötti arisztokrata-negyed francia, német, angol s csak

elvétve magyar bonne-jai. E különböző foglalkozású, de egyformán alárendelt s szegénységét jókedvvel, kaczer kalapokkal palástoló kompániának is megvolt a maga társadalmi hierarchiája: a gouvernante nem ült egy padra a kávéház pénztáros-kisasszonyával, a konzervatoriumbeli Rembrandt-kalap távol tartotta magát a gyerekorrok törölgetésének alacsony mesteriségét űző bonne-tól. Csak abban az egyben egyeztek volt meg mindnyájan, hogy egyformán félték a tavaszi szeplőtől s egyképen kaczerkodtak a budapesti ifjúság egy-egy szépen fészült, válogatott csoportjával, mely ma tartotta első tavaszi szemlét a muzeum-kerti szépségek fölött.

— Ez nem az a hely, a hol az ember kibeszélje magát. Ezt az észrevételt Bacsó Kanut tette, nem találván egy csöndesebb zugot az ifjúság gondtalan semmiskedésétől, léhaságában is kedves, ürességében is zengzetes kaczejától visszhangzó kertben.

— Igazad van. Ez a kert ma rakoncziatlanabb még a tisztelt háznál is. Menjünk be a muzeumi képcsarnokba. Ott senki sem háborgat. Ha egyedül akarok lenni, hogy egy kissé összeszedjem magam: a képtárba menekülök. A házban, otthon, a klubban örökösen zaklat a párt. Nincs egy nyugodt perczem, A képtár az én pihenőm. Órahosszant elbolyonghatok ott és nem háborst soha senki.

Fölmentek a képtárba. A folyosón a muzeum egy tisztviselőjével találkoztak, a ki egy lábatörött, apró bálványistent vitt a karjai közt — gyöngéd, dajkaszeretettel, mint valami szendergő, csecsszózó kisedet. A bálványcipelő fiatal ember maga is szinte

sóbálványnya váltan nézett a két, ismert alak után. Nem volt szokva ahhoz, hogy képviselőket párosával lásson a képtárhoz vezető folyosón. Ritka madár itt a képviselő! A legutóbbi képtár-vita alatt váratlanul kiderült, hogy a képviselők tíz százaléka azt sem tudja, hogy a képtár emeleten van-e avagy a földszinten?

A képtár, mint rendesen, üres volt. Őt, hat vidéki, kékkaputos, nagycsizmás látogató verődött össze csoporttá az első egy terem fala mellett. A csoport élén az egyetem elsőéves hallgatója ágált. A fiatal kalauz műértő képpel, lendületes mozdulatokkal járt faluja élén — elkápráztatva az egyszerű, jámbor füleket a hírlapok képtárreferádáiból szajkómódra betanult műfrázisokkal, közhellyekkel.

A két úr elhaladt a csoport mellett s a hollandi osztályban kezdtek körülnézdelődni az olyan emberek szórakozott figyelmével, kiknek egyéb dolguk lenne itt, mint Ruysdael csárdáiban, Querfurt katonaleleteiben, Molenaer parasztjaiban gyönyörködni . . . csak azt nem tudják, hogy fogjanak hozzá.

Apostol hirtelen elfordult a holland humor egyik nehézkes alkotásától s a közepébe vágott annak, a mi őt és Kanutot idehozta e csöndes helyre:

— Most már kimondom. Kezdetől fogva bántott a dolgod — azzal az asszonygyal. De hát mit tehettem! Az erkölcsjavítás hálátlan munkája fejében elég gúnyt kell úgy is elszenvednem. Ma semmi sem olyan komikus, mint erkölcsösnek lenni. Attól tartottam, hogy ha szólok neked: elvadítlak magamtól. Az olyan embert, ki moralista hirbe jött, a bélpoklosnál is jobban kerülök ma.

Apostol észrevette, hogy fölhevülése az erkölcsnemesítő egylet közgyűlésének szónoki stílja felé ragadja: egyszerre ráült a szeg fejére.

— Nem akartalak én agyon moralizálni, csak az észszerűség, az erkölcstelen, a *pogány* észszerűség tanácsát ismételni: őrizkedjél az olyan nőtől, a ki, míg fiatal volt, csak szeretkezett és csak mikor vénül, akkor kezd szeretni. A késő szenvedély nem melegít, hanem csak éget. Olyan ez, mint mikor őszszel tüzet fog a tarló: hamuvá égeti a késői virágot.

Bacsó Kanut nem válaszolt mindjárt. Érezte Apostol Máté szavainak igazságát, de férfiui hiúságát sértette, hogy az öreg vénülni kezdő nőnek rajzolta szenvedélye volt tárgyát. Pedig hát, mi tagadás, volt biz elég ősz szál abban a göndör, kurta hajban. De még is . . .

Kedvetlenül válaszolt:

— Mit tudtam én, hogy hova fog ez vezetni! Szórakozni, nevetni, a fölösleg időt jól tölteni mentem én el hozzá. Salonja fel volt kapva. A társaság áramlata, a melylyel én is úszom, belevitt e salonba. A sok kopár, egyhangú, szintelen budapesti kasztalon közt ez egy valóságos oáz-salon volt: pezsgő, tarka, eleven, kevés czeremóniával, sok szellemmel, mérsékelt előkelőséggel, pazar vidámsággal. Nem tagadom, jól éreztem magam ebben a nyílt, jókedvű salonban. Úgy találtam, hogy ez a nő, az ő kurta hajával, cigarettjeivel, a párisi quartier latin-beli, de mégis delikát, madárívságával — egy igen kedves, jóízű czimbora. Ő maga sem akart egyébnek

látszani. Te bizonynyal husz perczig sem tudtál volna elülni e zajos, bohókás s korához képest még mindig menyecskének mondható nő mellett. De hát mi, többiek nem olyan anyagból valók vagyunk, mint te. Te valóságos szent vagy ebben a mi pogány világunkban.

— Könnyű ti köztetek szent hírébe jutni. A hol mindenki mindennap egész litániát keresztül vétkezik: ott a magamfajta, szerényebb bűnöst kanonizálják.

— Hagyd el. Te szent lettél volna az askéták között is. És nem te rajtad mult, hogy engem is nem azzál neveltél. De a vérem: a Bacsó-vér nem vette be. A Bacsó-vér, melytől minden Bacsó meg van ittasodva. A saját vérünk tüze úgy száll a fejünkbe, mint az erős vörös bornak gőze. Minden Bacsó többé-kevésbé mámoros és a mit tesz, azt szenvedélyvel, szinte dühvel teszi. Az én vérem odavisz, a hol mulatnak, nevetnek. Szeretem a munkát s nem tudnék élni — a nélkül, hogy ne dolgozzam. De meg kellene halnom, hogy ha nem volna alkalmam nevetni.

— Pedig az élet komoly, nagyon komoly. Kevés ok van itt a nevetésre.

Apostol e stoikus felsóhajtása nem zökkentette ki Kanutot az elbeszélő hangulatból.

— Az az enyelgő, tréfás pajtáskodás, mely engem a nőhöz kötött: egy kettesben töltött óra megszokott, könnyű izgalmi közt — egész váratlanul, nem akarva, hogy úgy mondjam, orozva hozott mindkettőnket olyan helyzetbe, melyből önvád s

szemrehányás között ocsúdtunk föl mindaketten. Akkor azt hittem, hogy e pillanatnyi megfélekedezés, melynek cigarettépapír-lángként ellobbanó gyönyökre sem keresve, sem kínálva nem volt: lehetetlené tesz bennünket egymásra nézve. Ugy gondoltam, hogy pajtáskodni *ezután* — nem lehet; másfajta viszonyra pedig egyikünk sincs hangolva. Csálódtam. Ó, a ki egy percze enyém lett, noha nem vágytam birni s a ki átadta magát, bár maga sem tudta, miért, hogyan: ő, e kaland óta, melybe úgy estünk belé, mint a mezőn szaladgáló gyerekek az észre nem vett gödörbe: *akarta* a viszonyt. És én — *nem tudtam* nem akarni . . .

Az egyetemi hallgató, az ő, ájtatos képpel kullogó faluját bekalauzolván a hollandi terembe — itt egyszerre felismerte Apostolt és Bacsót. A festett vásznak szineitől káprázó s a fölfelénézésben kifáradtnyakszirtú falusiak, a mint megtudták e két ember kilétét: nem akartak többé fal felé fordulni. Ez a két, élő, mozgó, földön járó nagyság jobban imponált nekik, mint földijöknek, a jogásznak, «halhatatlan mester»-ei, a kikkel már úgy is torkig voltak. A két férfi észrevette, hogy bámulják őket; átmentek a harmadik terembe. A falu tátott szájjal kíváncsiskodott utánuk és sehogy sem tudta megérteni, hogy a szélsőbal vezére, a *tigrisek királya*, mint adhatja magát össze egy kikiáltott, híres pecsovicscsal. A vége mégis az lesz ennek a természetellenes barátkozásnak — gondolták magukban — hogy a kemény kurucz egyszer csak falhoz szorítja a nagy mamelukot. Ott akartak lenni ennél a pillanatnál.

A nagy patkós csizmák óvatosan somfordáltak a két nagy ember nyomába messziről.

Bacsó, mialatt a francia-iskola képei előtt meg-megálltak, tovább folytatta az elbeszélést.

— Mondom neked és elhíheted, hogy menekülni akartam e viszonyból, mely részemről, nem volt sem őszinte, sem óhajtott. Minden találkozás után éreztem, hogy véget kell vetni ez oktalan helyzetnek. Akkor — az a boldogtalan asszony, mindent félretéve, elkezdett üldözni. Hogy a hajsza feltünővé ne váljék s ne jöjjünk mindketten nevetséges helyzetbe: visszatértem hozzá. Akkor láttam, hogy a játék sokkal komolyabb, mint hittem: úgy fogadott magánál, akár egy istent. Leborult előttem s a térdemet átkarolva sirva nevetett föl hozzám. Ez nagyon sok volt, mert nem volt játék. Láttam, éreztem, hogy ez már nem szerelmi komédia, hanem egy dráma kezdete. Nem szabad, hogy ez tovább fejlődjék, gondoltam hidegen. Igen komoly, nagyon elszánt lettem. Megmondtam neki, hogy — nem szeretem, hogy csak szemrehányást tehetek magamnak mindazért, a mi köztünk történt. Jéghideg okossággal, kinos őszinteséggel beszéltem. Mintha megdermedt volna, úgy hallgatott rám. Ez a szótlan összehullás az akaratlanul is megalázó szavak súlya alatt megindított — jobban, mint akármi. Arról kezdtem beszélni, hogy igyekezzünk mindketten visszanyerni nyugalunkat... Ekkor szavamba vágott: «Nyugalom. Ez az, a mi ér valamit. Igaz. A tanács jobb, mint az adója!» Ezt mondta és aztán kiutasított: «Menjen uram, keresse nyugalját. Én már megtaláltam.»

Olyan gunyosan, metszően mondotta, hogy egészen nyugodtan távoztam. Azt hittem, meggyűlölt.

Másnap . . . másnap megmérgezte magát. A morfin azonban kevés volt. Kigyógyították. Elhitette mindenkivel, hogy csillapítóul vette be a morfint s az adagot eltéveszté. Mikor kigyógyult, Wollner maga vitt el hozzá. Ugy fogadott, mint a ki mindent feledt. Nyoma sem volt szemében azoknak a titkos, emésztő tekinteteknek, a mikkel azelőtt a társaságban annyiszor megzavart.

Addig tartott csak, míg egyszer magunkra nem maradtunk. Akkor rám vetette régi tekintetét, azután magát is, hogy szinte megfojtott. Minden szavára emlékszem, a mit akkor mondott: «Mégfogadtam a tanácsot: kerestem a nyugalmat. Nem tudtam megtalálni. Most már nem kell nyugalom; te kellesz. Szenvedtem érted: jogom van hozzád. Vigyázz, ha még egyszer nyugalomra küldesz, én még egyszer szót fogadok. De ha halni indulok ismét, nem egyedül megyek: magammal foglak vinni» . . . És vészívó csókja ott égett már rajtam. A vér hulláma elborított bennünket . . .

Apostol maga elé nézve monologizált.

— A vér, mindig csak a vér! A vér az oka mindennek. A vér! Mintha ki lenne mentve minden, ha a vérre apellálnak! . . . Ennek is volt vére (és rámutatott «Szent-Antal megkísértésé»-re) és mégis ellenállott. A szeges szijostor, hej, elkelve most is.

— Hagyd el. Elég korbácsütés volt nekem a folytonos önszemrehányás. A viszony pedig kezdett nyilvánvaló lenni. Ó, mintha elvesztette volna okos,

tiszta fejét: hibákat, ügyetlenségeket követett el rendre. Elárult mindent. A társaság, mely a vétket elnézte: a hiba és ügyetlenség iránt nem ismert kiméletet. Mi a világ nyelvére kerültünk. A férj volt az egyetlen, a ki se nem látott, se nem hallott semmit. Üzeneteket, meghívásokat adott át a felesége részéről. A férj küldött találkozásra a feleségéhez. Vakabb, süketebb volt, mint a férjek rendesen. Az asszony ezzel merészen visszaélt. Szinte úgy jött ez, mintha akarná, hogy a férfi vakszeme egyszer mégis lásson . . . Tudod, nem vagyok gyáva ember, de a veszélynek ez az okatlan kísértése bántott. Örültség lett volna agyonlövetni magamat vagy agyonlőni egy embert — egy viszony miatt, melyből szerettem volna szabadulni és pedig nemcsak azért, hogy érzéseim nyugalmát, szabadságát visszanyerjem. Akkor már szerettem egy nőt, egy nőt, a kit úgy szántam magamnak — mint jövődöbeli feleségemet.

Apostol, a ki mindeddig nem nézett Bacsóra, mintegy attól tartva, hogy a vallomásban foglaltak iránt kimutatott megvetéséből valami átmege a tekintetbe is, a mivel vallomást tevő tanítványát nézi: most egyszerre fölocsúdott az erkölcsi ember haragos közönyéből s oda fordult Kanuthoz.

— És ki az? . . . Ebben a hangban volt még valami abból a hidegségből, a mibe közbeszólásait behűtötte az imént. Nem egészen bizott a tanítvány választásában. Tartott tőle, hogy — ez is a vér dolga.

— Bacsó Veron.

— *Mit tudtam én, hova fog ez vezetni!*

Kanut arcza, mely az elbeszélés alatt ideges, feszült, nyugtalan volt: meglágyult és kiengedett, mintha e név kiejtésével valami édes, jó érzés járt volna.

— Ah! Tehát az atyafiságból!

Fanyar, majdnem gúnyos volt az Apostol hangja. Ismerte a familiát. Kanutot kivéve, a család egy tagja felől sem volt valami nagy véleménynyel.

— Rokon, az igaz, hanem távoli: a kálvinista ágból.

— A kálvinista ágból csak az öreg Bacsó Péter ismerősöm.

— Veron az ő leánya.

— A tanftónó?

— Az volt. Most hugom mellett van. A télen ő kísérte Esztikét a délvidékre.

— Hallottam a lányról. Rosszabb hírű apának nem volt soha jobb hírű leánya . . . Nagyon szereted?

— Szeretem.

Az öreg mentor annyi roszt látott már életében, hogy — bár nagyra értékelte az önzetlen szerelmet, nehezen hitt benne. Gyanakodni kezdett.

— Mondd meg őszintén, nem vagy vele kénytelen, hogy ezt a leányt, a ki nálad lakott, elvedd feleségül? . . . És Apostol, a hetven esztendő, szűzies, vén gyerek elpirult attól, a mit ezzel mondott.

— Nincs semmi kényszerítő ok. Ő tiszta és én szeretem.

— Jól van, Kanut. A kit szeretünk s a ki méltó

arra, hogy szeressük: vegyük azt el feleségül. Ez az igazi észházasság. Okosan teszed, hogy házasságban nem összeköttetést, pénzt, befolyást keressz, hanem feleséget. Igazi férfi az, a ki csak egy dolgot köszön az asszonynak: a megosztott szerelmet.

Apostol még igazibb férfi volt: ő semmit sem köszönt a nőnek. Agglegény volt. De azért, vagy talán épen azért az igazi jó nőt senki sem tudta nála jobban értékelni . . .

A falu nehéz csizmái e közben nyomon érték a haza két nagy fiát. Már nemcsak szemmel csodálták őket, de füllel is kémlelték — azzal a naiv szemtelenséggel, mely nem tudja, hogy tolakodik. A nagyság átka beüzte a két férfit a legutolsó terembe. Ott ismét magukra voltak. Kanut elmondta ott, a mi még a lelkét nyomta: a megunt viszony katasztrófáját.

. . . Wollneréktől kezdett kimaradni. A lassú elhanyagolás, azt hitte, jobban célhoz vezet, mint a hirtelen szakítás. Az asszonyszív olyan, mint az üveg, ha hirtelen akarják lehűteni: könnyen megpattan; ha lassan hűl ki: nem egy könnyen törik. Egy nagyon hosszú kimaradás után — még csak egyszer hívta magához az asszony. Ugy hívta, hogy el kellett mennie. Akkor valami közbejött.

Elbeszélte kalandját a Duna-parton az utcagyerekekkel. E miatt megkésett. Mikor odaért: halva volt az asszony. Megölte az atropin — és a saját zavart lelke mérge, haragja — a felett, hogy azt a drámát, melyet ez utolsó találkozásra kitervelt és előkészített: a véletlen megakadályozta.

A boldogtalan akarta, de másképp a katasztrófát. Elváltotatott frással levelet írt Wollnernek. A levélben az volt, hogy ne menjen Wollner haza az nap öt órakor, ha nem akarja, hogy hivatlan vendégnek tekintsék a felesége hálószobájában. Wollner nem ismerte föl az írást; ő, Kanut, a kinek a férj megmutatta, fölismerte a saját levélpapírját, melynek másik, leszakított lapjára ő írt az asszonynak. Ez a levél volt a kanócz, a melynek föl kellett volna robbantania a boudoir-aknát, a mit a szenvedélyes, bosszuálló asszony hármójuknak ásott. Katasztrófát akart vagy botrányt. Katasztrófát, a mibe elveszszzen ő is, de nem egyedül, vagy botrányt, a melyben a férj megutálja, megvesse s odadobja őt a szerető karjába.

Wollner, a ki a levéllel hazament, az asszonyt egyedül találta. Hazament, mert a levél égette a zsebét. Hazament, hogy egy, mint mondá, ostoba és aljas titok terhét lerázza magáról. Megmutatta a levelet nejének, még bocsánatot is kért, hogy ilyen nyomorult, rágalmazó orvtámadás ellen nem tudja őt megvédeni . . . Az asszony, mondja Wollner, sárga lett a felindulástól, de nem szólott egy szót sem, csak, beburkolózott selyemburnuszába, lefeküdt és kérte, hogy hagyja őt magára.

Wollner szót fogadott. Azt mondja, meg akarta előbb csókolni az asszony homlokát, mint szokta rendszeren, ha hazulról elmegy. A nő elkapta fejét és indulatos, sértő szavakba tört ki. Wollner a levél okozta idegességnek, méltatlankodásnak tudta be a kitörést. Bánta, hogy a levélről csak egy szót is szólott. Magával elégületlenül hagyta el lakását.

Hogy aztán mi történt, azt senki sem tudja.

A szerencsétlen asszonyt holtan találták a szobája szőnyegén . . .

Bacsó elhallgatott. Hallgattak mindaketten. Kanut halvány volt azoktól az emlékektől, a miket hosszú, benső vallomásában felidézett. Apostol a szenvedély vad, őrült játékaik fölött elgondolkozva, egy bölcsész hideg nyugalmával bölintott a fejével:

— Ugy van. Ahol a sors kimondja az utolsó szót, ott hallgasson el minden. A te regényed véget ért, rossz véget ért, de még rosszabbat is érhetett volna. Szót se róla többé! . . . Ne legyen több regényed. A fejed szürkül, nem vagy többé regényhős. De férjnek beválsz. Akárhogy vinne is a véred, ne hagyj többé magad odavitetni, a hol az életet és az érzéseket nagyon is könnyen veszik. Eredj te oda, a hol erősen dolgoznak, mélyen szeretnek s nyugodtan boldogulnak. Dolgozzál, szeress és boldogulj. Ismerlek, te értesz ezekhez. Tudom, mit ér a szived, mit ér az erőd, mit ér az agyad. De még sem bizom egészen benned mindaddig, míg egy olyan asszonyt nem látok oldaladnál, a ki több, mint szerető, de sőt több, mint házastárs is, — több, mint gyermekeid megszüelője, szoptatója. Az kell neked, hogy a feleséged lényed értékes érmének másik lapja legyen, a ki veled egyesülve, a tökéletesség hiányzó része gyanánt foglalja el mivoltodban azt, a mi most benned tökéletlenség, a kinek szerelme fölérjen mindazzal, a mi becses benned s a ki annyit adjon neked, a mennyit kap tőled.

Szertartásos, de melegségtől átjárt volt az Apostol

hangja, a mint tiszta, erős eszén át így megszólaltatta gyöngéd, ragaszkodó lelkét. Aztán hirtelen átcsapott vidámabb tónusba.

— És akkor, mikor egy ilyen nőnek bekötöd a fejét: rólam meg ne feledkezzél. Ott akarok lenni. Én leszek a kikérő násznagyod.

Bacsó huszonnégy óra óra most mosolygott először lelkéből.

— Kezet rá.

Apostol felcsapott.

A falu, mely ismét rajtaütött a két, rejtőző, bujkáló nagyságon, látta ezt a csattanó kézfogást. Egy kissé elképedt a parolázáson. Ni, az árgyélusát! Már megint egy fuzió. Hát már a szélsőbal is! . . . De a megrökönyödésnek az lett a vége mégis, hogy a falu egy lelkes követválasztási éljen-t bömbölt az új fuzióhoz, a miből semmit sem értett ugyan, de a mely, hogy hogy nem, megnyerte tetszését.

A képtárörző invalidusok ijedt képpel sántikáltak elő a szokatlan lármára . . . A két nagy ember, az oktalan tüntetéstől megriasztva, sietve párolgott el a fenséges nép bámulása elől.

IX.

— Jól van, ha nem jön a nagymama, akkor nem megy senki. Maradjunk hát itthon!

Az egész asztal helyest mondott reá. Esztike, a közérzület tolmácsa, az erélyes tónusból, melyen a döntő jelszót megadta, átcsapott a panaszosba. A sírhatnám hang, a finom kis arcz csinált rezignációja kedves, bohókás ellentétben állott az álls a két piros orcza nevető gödröcskéivel.

— Aztán lesz, a mi lesz. A szegény Flóra, a mint odafordul a mi páholyunk felé, hogy az első bátorítást tőlünk kapja majd meg: nem lát ottan senkit. Azt fogja hinni, hogy szégyeljük magunkat miatta, azért nem mentünk el. Neki ez fájni fog. A milyen érzékeny, bizonyosan sírni fog az öltözőben. Ha ugyan rosszabb nem történik . . . Azt mondta tegnap, hogy majd csak nekünk énekel és játszik, a nézőtérnek úgy se tudna, mert ez a nagy, idegen, követelő tömeg elrémíti, torkon ragadja, kezét, lábát leköti; majd mi fogjuk megvédeni a nézőtér rossz ígézetétől . . . No csak várja, szegény! Mi nem leszünk ottan. Nem lesz, a ki bátorítsa. A tréma

lenyűgözi játékát, énekét. A nézőtér még idege-
nebb, még fagyosabb lesz. Flórába belefagy az ének.
Tönkre teszi magát s a szerepet. Másnap a kritikák-
ban nem lesz egy mákszemnyi dicséret sem róla.
Flórát nem szerződtetik. Mehet vissza Mármaros-
Keszibe pulykákat ültetni. Vagy elszegődhet valami
csavargó, vidéki trupphoz, mely vendéglők állásában
játszik, faggyúgyertya mellett... Szegény jó Fló-
rácska! Neked ugyan ki fog jutni! Nem segíthetünk
rajtad. A nagymama nem akarja.

Az asztal, mint valami gyászkorus, lamentáló,
szemrehányó hangon mondotta utána:

— A nagymama nem akarja.

A nagymama tiltakozott.

— No nézze meg az ember! Bizony még beáz-
tatnak. Még majd a nagymama lelkén szárad, ha
Flóra kisasszony gixert talál adni. Látom, no, hogy
a ravaszság és erőszak ellen mit sem lehet tenni.
Kifognak az öregem. Jól van hát, elmegyek.

Esztika erre nekiesett a nagymamának és össze-
vissza csókolta.

— Kedves nagymama... czukros nagymama...
ennivaló nagymama... egyetlen nagymama...

A tüntetés láza átragályzott a többiekre is; meg-
rohanták az öreg nőt s a hol érték, ott csókolták. Az
öreg asszony tiltakozott, védekezett; álnok, hízelgő,
ravasz macskáknak mondta megtámadóit; kergette,
szidta őket: de egész töpörödött, száraz alakján,
redős, sovány, tiszta képén, melynek homlokára si-
mán tapadt a barna főkötő alól a halántékba fé-
sült fehér haj, beesett, de még mindig ragyogó

szemében, vékony, jóságos szája fáradt mosolyában a nagyanyai öröm boldog elragadtatása látszott.

Mikor Laczi, a huszárönkéntes, az ünnevelt nagymama képére egy katonás, teli szájú csókot czuppantott rá, az öreg asszony rászólt a csókos lovagra.

— Elvidd innen azt a pomádés bajuszod. Ki nem állhatom a szagát. A míg meg nem mosdom, mindig érzik rajtam. Eredj, eredj. Nem kell katona-csókok.

A tekintet azonban, a mit a csinos, deli katonára vetett, azt árulta el, hogy ez a becézett unoka, a nagymama kedveltje.

Kanutra is átszármasztott ifjabb testvérei gyerekes, lármás jókedve; ő sem maradt hátra a demonstrációban, tőle is kijutott az ünnevelt nagymamának. Az öreg nő felnézett a legnagyobb unokára:

— No, még az államtitkár ő méltósága is! Ilyen nagy, komoly úr sem átal enyelegni. No — adja ide azt az okos, nagy homlokát, hadd csókolom hát meg.

Egy szép, magas, barna lány s egy sápadt, lányosarcú, fiatal ember az asztal mellől nézték a nagymama apotheozisát, a ház benső barátjainak bizalmas mosolyával, a melyet a családhoz nem tartozók diszkrét tartózkodása mérsékelte.

Miután a nagymama megkapta a magáét, a miért a színháztól való, falusias, öregasszonyos húzódását hősiezen leküzdvé — kész volt este páholyba ülni be: a társaság az ebédlőből átment a salonba. A férfiak fekete kávéját itt szolgálták föl s megengedték nekik, hogy szivarozzanak.

Veron, a magas, szép, barna lány töltögetett a

csészékbe. Telt, finom, fehér kezeire önkénytelenül rátapadt a férfiak tekintete. Veron azzal a nyugodt, öntudatlan bájjal végezte feladatát, melylyel bizonyos nők keze a jelentéktelen, közönséges munkába is beleviszi a virágszakítás poetikus kecsességét, a galamb-etetés idylli festőiségét.

A huszár-önkéntes nem kért cukrot a kávéjába. A nagymama összecsapta kezét s megbámulta unokáját.

— Hát te hozzád mi ütött? Az egész Bacsó-család édesszájú, nyalánk, de te voltál a legcukrosabb szájú. Mi történt veled, te cukortolvaj, te mézpusztító?

Kanut nevetett:

— Hja! Ez katonai tradíció. Az okkupáció óta a hadsereg a kávé t cukor nélkül issza. Ezt ott tanulták el.

A nagymama fejét csóválta hozzá. Nem értette a dolgot. Az ő Laczijának nem volt köze Boszniához. Mit gyötri hát magát keserű kávéval?... És egy félmarék cukrot dobott a kedvenc unoka csészéjébe; a huszár szabadkozott, de aztán élvezettel szürcsölte a nagy édességtől szirup-sűrű italt.

A szalonban a szivarok kék füstje hosszú, vékony felhőrétegekben ült meg a levegőt. Esztike, ki odakuporodott a nagymama mellé egy alacsony zsöllyére: köhécselni kezdett. A férfiak el akarták dobni szivarjaikat. Esztike protestált: Oh, nem a füst az oka! Ez még a tavalyi hurut maradéka. A szivarfüst nem bántja őt. Az bántaná inkább, ha ő miatta nem szivaroznának.

A nagymama száraz, eres keze megczirógatta unokája egészséges, telt arczát, melynek rózsás, friss színére, a szemek alá, az arcói déli nap tüze odaaranyozott egy pár parányi szeplőt.

— Galambom, lelkem, ezt a köhögést biz' ott hagyhattad volna az arcói völgyben.

Veron igazat adott a nagymamának.

— Ott ám. Csakhogy nem vigyáztunk magunkra. Úgy szaladtunk föl a hegynek, mint a gyík a falra. Nem néztünk se utat, se árkot. Szóra, intésre oda se hallgattunk. Aztán mikor elfogyott a lélegzetünk odafenn a tetőn, elkezdünk énekelni, hogy az egész olivaerdő visszhangozott tőle: Reszket a bokor, mert madárka szállott rá . . . Lejövet aztán végigköhészeltük a serpentin-utat.

Esztike képe hirtelen forró lett. A nagymama keze is megérezte azt. Lenézett unokájára: lángba látta mindkét arczát.

A legkisebb Bacsó, Gyuszi, a gimnázista, a kit eddig az foglalt el, hogy mint lehetne Kanut bosnyák-szivarkáiból egy marékkal elcsenni: azzal akarta elterelni a közfigyelmet a czigarett-dobozról, hogy hirtelen fölkiáltott:

— Milyen piros lett az Esztike arca!

Mindenki a kisasszony elvitázhatlanul pipacsoszínű arczára nézett. Esztike még jobban zavarba jött. Szemére hányta Veronnak, hogy árulkodó, fecsegő. Az a hegynek szaladás nem egészen úgy történt. Vigyázott ő magára.

A dalról, az olivák közt elhangzott dalról, a reszkető bokorról, a rászálló madárról azonban hallga-

tott. Pedig itt volt a dolog bibéje. Ez volt a Veron nagy árulása. Ezért pirult el homlokig Esztike . . .

A lányosarczú, szőke fiatal, Zányi Feri gróf, a zeneköltő, egy entuziasta bálványozó gyöngédségével nézte ezt a lángoló lányarcot, ezt az imáandó, bájos zavart, a melyet ő megértett . . . Annak a kedves, kicsi dalnak a zenéjét ő szerezte. Tőle tanulta Esztike. Az ő dalát, vagy inkább — a kettőjüket énekelte a lány az olasz ég alatt. A zeneköltő művész hiúságának is hízelgett a dolog, de nem ez volt az, a mi a fiatal ember szívét kéjes dobogásba hozta. Egészen más volt az.

Zányi Feri, hogy ne találgassa senki Esztike titkos, édes zavarát, Veronkához fordult s az arcói társaságról kezdett beszélgetést. A gróf a télen Olaszországban járt és Arcón ment keresztül. Többször volt együtt Veronékkal s nagyjából ismerte az ottani társaságot.

— Az élet csendes, szinte falusias biz' ott. Pedig a társaság előkelő.

— Igen, de zárkózott, kasztokra oszló. Nekünk alig volt ismeretségünk. Nem akartuk lekötni magunkat. Inkább magunkra voltunk. Esztikével együtt tartottunk egy közös udvarlót: a dottore piccolo-t, egy kedves, kicsi, fürge embert, ki napjában háromszor udvarolta végig az egész Arcó nővilágát.

Esztike alkalmasnak látta a pillanatot arra, hogy boszút álljon Veronon. Célzatosan hangsúlyozva a szót — azt vetette közbe:

— Csak egy udvarlót? És a főherceg? . . . a virzsíniás? . . .

Veron nevetett. Esztike átadta magát a megtorlás gyönyörének.

— De most már majd én árulkodom ám . . . Tudják meg tehát, hölgyeim, uraim, hogy ő fenségét, Salvator herceget, Veron kisasszonynak tetszett elbájolni. Ő fensége a birodalom legszenvedélyesebb szivarozója bár, de ha a Kurhaus parkjában velünk találkozott, kész volt a frissen gyújtott virzsíniát azonnal eldobni, csakhogy Veronnak a szépet tehesse. És mondhatom, úgy udvarolt, hogy jobban se kellett.

Kanuton valami kellemetlen érzés villámlott keresztül. Veronnak egy nyugodt tekintete ugyanekkor tévedt reá . . . És Kanut mosolygott huga évdésén. Beleszólt a dologba. Ismerte a főherceget. Dicsérte szabadelvűségét, nagy olvasottságát, eredetiségét.

Veron annyit mondott, hogy a főherceg kissé különcz, de szellemes társalgó; arról azonban nem szólt, hogy e folyton sarkában levő katonatiszt feltűnő figyelme néha-néha bizony terhére volt neki s hogy az elől a leereszkedő, fitogtatott kitüntetés elől, mely Arcó valamennyi nőjének irigységét felköltötte, igen gyakran elmenekült.

A nagymama erre József nádorról kezdett beszélni, a ki elé, kis lány korában, virágokat szórt egy fogadtatáskor s a ki az ő arczát megczirógatta s a nevét kérdezte.

Zányi Feri József főherceget említette, a kinél a télen vadászott. Elbeszélte a vadászat egy epizódját s a bonmot-t, a mit a főherceg az esetre mondott.

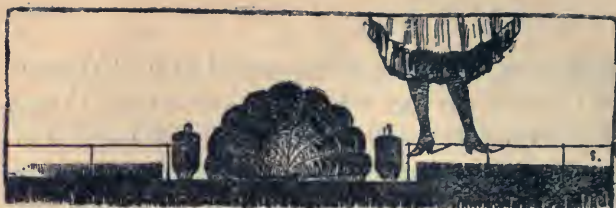
A társaság legjobb lövője, atyja, Zányi Gábor adott okot a talpraesett bonmot-ra. Az ország első

lövője nem talált el egyetlen vadat sem. «Minden vad nyakába egy-egy kétgarasost kellett volna akasztani: akkor a gróf elől egy sem menekül meg.» Ezt mondta a főherceg. A kétgarasnak pedig az a története, hogy a híres lövő, passzióból, levegőbe dobott kétgarasosokat szokott átállóni. Csak ritkán hibázott.

A bonmot fölött mindenki mosolygott, egyedül Veron nem. A gróf nevének említése, mint egy ütés, úgy hatott rá. Összerezcent. Az erőfeszítésben, hogy elpalástolja rossz, zavaros érzését: az arcza föllángolt.

Kanut látta csak Veron arczán e hirtelen változást. Megütközve, szinte kérdően, hosszan nézett a szép leányra, a ki érezte e tekintetet, de csak idő múltán tudta viszonzni. Ez a tekintet ismét nyugodt és tiszta volt. Kanut úgy érezte, mintha valami ki nem fejezhető, alaktalan, rossz sejtés, hideg, sötét felhőként suhant volna át a lelkén és aztán egyszerre kisütött és kitisztult minden — attól a két fényes, meleg, barna szemtől . . .

Az inas lépett be egy levéllel. Kanutot hívatta a miniszter. A nagymama legidősebb unokája, a méltóságos államtitkár legényes, szinte diákos, vidám készséggel sietett a miniszterhez — azzal búcsúzva el a társaságtól, hogy este a páholyban fognak találkozni . . . Kanut, a mint a lépcsőn lesietett, rajtakapta magát, hogy vígan fütyörész és botját suhogtatja. Akár csak egy jogász, a ki rendez-vousra indul. Pedig dolgozni ment. Kemény munka várt rá. Hanem a kedve régen nem volt már ilyen virágos . . .

X.

Planquette tiszta, szép romantikájának rokonszenves alakjai történetüket már megkezdették. A poetikus zeneíró már peregtette dallamos zenéje igaz gyöngyszemeit: mikor Bacsóék elfoglalták páholyukat.

A nagymama nem akart előreülni; bántotta öreg szemét a légszeszlángok világossága. Behuzódott a páholy háttérébe, a hol kedvére szunyókálhatott s csak akkor riadt fel a csöndes gunnyasztásból, mikor a zenekar erősebben dolgozott. Veron szemmel tartotta az öreg nőt s szívből megsajnálta ezt az áldott, jó, falusi nénit, a ki a korai lefekvésnek évtizedek óta megszokott nyugalmát feláldozta unokái kedvéért.

Az unokák, Esztike és Laczi, nem találtak semmi sajnálkozni valót az öreg asszonyon. Tetszett nekik a nagymama furcsa bóbiskolása s mulattak, mikor a nagy dob hangjára fölserkent s olyan képpel tekintett szét, mint a ki azt nézi, hogy merről jön az ellenség. Szerették ezt a jó, derék nagymamát, de abban a kellemes lázban, fölhevülésben, a melybe őket a légszeszlámpák, a nézőtér melegsége, a szín-

pad és a zene izgalma ejtette: nem érezték, nem értették, hogy e komikus görnyedezés, e mulatságos fel-felriadás: érettük hozott, néma áldozat, panasztalan szenvedése egy kortól gyöngé, fáradt, öreg testnek . . .

A színpadon megjelent a vendég-énekesnő, Szenczy Flóra: Lisbeth . . . A Bacsó-páholyban Esztike és Laczi elszoruló szívvel, kővé váltan ültek s aggódtak gyerekkori játszótársuk sorsán. Ránéztek s látták, hogy a festék alatt holt-halvány az arca. Fájt nekik, hogy így látják . . . Jó Isten, segítsd meg! Sóhajtottak magukban mindketten.

Az énekesnő erőltetett, szinte fájdalmas mosolylyal lépett ki a háttérből, könnyű, takaros lábcskái daczára oly vontatott, nehéz járással, mintha deszka helyett olvadt szurkon lépne. A lámpaláz környékezte szegényt.

A karmester pálczája jelt adott. Szenczy Flóra a karmester feje fölött megpillantá Esztikét és Laczit. Az összenézésben, a mit velük váltott, megtalálta azt a támpontot, a mire szüksége volt, hogy önuralma össze ne roskadjon.

Midőn még hozzá Veron mögött észrevette a bóbiskáló nénit: e családias nyugalom, e jószű föl sem vevése a nagy, idegen tömegnek, ő rá is átragadt; elmúlt a torkát szorító, szemeibe forró ködöt kergető igézet s egész bizton, tisztán intonálta a belépő áriát.

A Bacsó-páholyban alig lélegzettek, míg Lisbeth énekelt. A nagymama is figyelmes lett Szenczy Flóra jól ismert hangjára és előrehajolt. Nem is-

mert rá a kifestett, jelmezes alakban. A látcső azonban közelhozta hozzá s akkor felismerte. A sötétben aláfestett szemek és a karmin szinte megijeszték.

— Óh, szegény Flórácska! . . .

Ebbe a felsőhajtásba beleszólaltatta a nemes-asszony egész, orthodox megvetését e kimázolt, hamis, komédiás élet iránt, s jó szíve egész sajnálkozását a nemes kisasszony fölött, ki festékekkel a képén, maskara-ruhában keresi kenyerét.

Mire Lisbeth áriája közepéig ért: egész elfogódottságát kiénekelte magából. A saját hangja fölmelegítette; merevsége fölengedett s mozgásának friss eleganciája előtüntette ifjúsága kellemét, nyúlánk alakjának könnyű kecsességét. — Éneke, mint a pacsirtáé, mentül tovább, minél magasabban szárnyalt, annál szabadabban, erősebben csattogott . . . A sok zenétől érzékeny, fájós-fülű zenekritikusok épebbik fülüket fordították a színpad felé s dőzsölve nyelték Lisbeth hangját, ezt az olvadt, szétfolyó ezüstöt . . .

Mikor az ária véget ért: a közönség tapsolt. A páholy lágyan ütögette össze a glacéit, a karzat vörösre paskolta tenyerét . . . Szenczy Flóra a partiet félig már megnyerte. A Bacsó-páholyban szinte sírtak az örömtől.

A felvonásköz alatt Laczi látogatóba ment ezredese páholyába. Esztike leste, hogy fogadja öcscsét, a közkatonát, az aranygalléros katona-potentát? Bántotta, mikor látta az ezredes úr fölényes, fitymáló leereszkedését; de nyomban megvigasztalódott, a mint észrevette, hogy az ezredesné, egy fekete-

Két, feltünően szép ifju leány ült a szomszédos páholyban.

szemű, vértelen képű, szalmaszínhajú, csinos nő szívesen látott, jó ismerős gyanánt, a nagyvilági asszony diskrét barátságával fogadja a fiút. Attól kezdve az ezredes annál fenségesebbé és fagyosabbá lett, minél bizalmasabban, élénkebben társalgott az asszony a huszárgyerekekkel. Esztike úgy találta, hogy az ezredesné egy pompás fess asszony, az ezredes úr egy fontoskodó, csunya, morcos ember, Laczi pedig, félig szepegő, félig kujonkodó, vfg képpel úgy ül ott közöttük, mint valami diák, a ki maga mellett érzi ugyan a pálczás, kemény instruktort, de azt a másik, nagyobb hatalmat is, melynek közelében a rettenetes instruktorkor maga sem mer mukanni.

Kanut megérkezett. Egyenest a minisztertől jött. Fáradtnak látszott, de elégiült mosolygása az olyan ember öntudatára vallott, a ki keményen dolgozott, de nem is hiába . . . A nagymama kérdezte tőle, hogy mit főztek a miniszterrel? Veron odafordulva hallgatta, mikor Kanut a nyilvánosság emberének azzal az egyszerűségével, mely a nagy dolgokkal való foglalkozás megszokásából származik, néhány szóval előadta, hogy egy igen fontos törvényjavaslatot kellett az utolsó órában alapjából átdolgozni.

Esztike meg sem várta, hogy befejezze — fölízgatva a páholyukra irányuló látcsövek kereszttüztől, egy igazi, vidéki kisasszony naiv kíváncsiságával kezdte faggatni Kanutot, hogy ezek, meg azok, ebben és abban a páholyban kicsodák, micsodák? . . . És ugyan elcsodálkozott, mikor Kanut bevallotta, hogy ő biz', egy-két páholyt kivéve, alig ismer itt valakit.

Két, feltűnően szép, ifjú leány ült a Bacsóékéval szomszédos páholyban. Kanut, a ki hátul ült, nem láthatta őket. Esztike, az ő gyerekes kíváncsiságával, át-átnézett hozzájuk. A két kisasszony keresetten egyszerű, de értékes ruhában, feszes derékkal, hideg képpel ült helyén, nagy, sötét, keleti szemük s brilláns-fülfüggőik tüzét villogtatva. E büszke, majesztózus tartásból, meg abból a körülményből, hogy a nézőtér gavallérjainak látcsöve ezt a páholyt szakadatlan ostromolta: arra következtetett, hogy szomszédjai vérbeli hercegnők, a kik incognito-páholyból nézik végig az előadást.

Egyszer az egyik fönséges szépség háta mögül egy öreg ember feje tolakodott előre, egy kopasz, kerek fő, nagy, szőrös fülekkel, lefelé is, oldalt is görbe, nagy tapir-orral, rossz szokásból tátva tartott, szélesajkú szájjal. Az egész fiziognomia sehogy sem illett be vérbeli hercegnők incognito-páholyába.

Az ezredes páholyából visszakerült Laczi, bár csak félév óta lakik Budapesten, úgy ismerte a népszínház belsejét, mint a falut otthon. Belesúgta Esztike fülébe az egész nézőtért. A szomszéd páholyban gridi Biás Máté, a milliomos ül a familiájával. («A Kanut görögje», tette hozzá halkán, e magyarázathoz hamisan nevetve.) Esztike kiábrándultan nézte a két örmény kisasszonyt. Hát csak milliomos leányok! Nem vérbeli hercegnők!... «Kanut görögje!»... Mit mondott ezzel a Laczi s miért nevetett hozzá? Semmit sem értett az egészből.

Megadták a jelt a második felvonásra. A nézőtér, mely zúgott, mint egy méhkaptár, elcsöndesült egy-

szerre. Egy páholyajtó nagy zajjal fölnyilt s a Bacsóékkal átellenes üres páholy előterében megjelent Zányi Gábor gróf roppant válla, vérmes, puffadt képe.

A gróf a kaszinói ebédről jött, a mit a walesi hercegeg tiszteletére adtak s a mi estig tartott. Ó méltósága képén a behűtött pezsgő tüze lángolt, szemei nedvesek voltak, mintha a bevett sok italból a szemhéjjain keresztül kicsordult volna egy kevés; kövér ujjai vígan dobolták a páholykönyöklő bársonyán a nóta ütemeit, a mit Berkes vonója az imént muzsikált.

A nézőtér néhány zártszékese figyelmeztetően lökdöste meg egymást s megbámulta a gróf urat, kit neve, kalandjai, vagyona, párbajai és gyakori, de soh'sem közönséges léháskodásai emlegetett, ismert alakká tettek.

A gróf a páholyokat sorra látcsövezte. A Bacsópáholyon először csak átsíklott, de azután többször visszatért rá. Veron, a makacsul ő reá, egyedül ő rá szegzett üveg előtt nem tudott elfogulatlan, közönyös maradni. A mit e hosszú, tolakodó nézés kifejezett: az fellázította őt. A nélkül, hogy egy vonás megmozdult volna arczán, a nélkül, hogy tekintetét a szinpadról levette volna: egész lénye hideg, büszke megvetést fejezett ki, melyet csak az értett meg, a kinek szólott... A gróf letette látcsövét s mialatt gőzölgő homlokát zsebkendőjével végig simította, valamit mormogott magában s nedves szemei még csillogóbbak lettek egy erős, szinte dühös belső felindulás miatt.

Zányi Feri lépett be apja páholyába. A mint egymás mellett ültek: feltűnt az éles különbség a vérmesképű, fekete sörtehajú, roppanttestű apa s a keskenyvállú, halványarczú, puhafürtű, selymesszakállú, szőke fiú közt. Csak a homlok, a széles, daczos, kemény Zányi-homlok volt az, a mi bennük közös volt.

A gróf ügyet sem vetett fiára. Csak mikor észrevette, hogy szomszédja átköszön a Bacsóék páholyába, — vörös, kiülő szemeknek csúfolódó hunyorgása közt kérdezte fiától:

— Maga ismeri a Bacsóékat?

— Igen.

— Mióta?

— A mult ősszel a vörös-kereszt hangversenyen énekelt a Kanut huga s a zongorán én kísértem.

— Úgy látszik, az államtitkár az egész atyafiságot felszállítja Budapestre, a hol vagy ötven év előtt szerepeltek már egyszer . . . A nagymama, a ki most a páholy háttérében gunyaszt, azokkal az ő álmos, öreg szemével szép napokat látott akkor. A maga nagyapja sokat tudott e felől beszélni. Nem sokba mult, hogy nem ez az öreg néni lett a maga nagymamája. Az apám elvette volna, ha a család engedi. Igazi Bacsó-leány volt egykor ez az öreg csont. Ebből a családból minden leány, minden aszszony férfibabonázó, tüzes, hunczut természet.

A gróf idegesen rángatta kezelőit s a nagy belső és külső hőségtől nagyokat fújta maga elé. Inkább magához, mint szomszédjához beszélt. Fia kedvetlen arccal fordult el. Ismerte atyját. Érezte rajta

a pezsgő szagát. Tudta, hogy ha be van pezsgőzve, nem válogatja szavait s ha nőkről beszél ilyenkor, nincs köszönet benne. Attól tartott, hogy olyat hall, a mi felláztja.

A színpadon, az őserdőben Lisbeth, lámpással a kezében, gyönyörűen énekelte solóját. Mikor a kar is rázendített: a gróf ismét fiához fordult:

— Az a kis szösze a Kanut huga, nemde?

— Igen.

— Az telelt Arcóban?

— Az.

— Nem igen látszik, hogy szüksége volt rá. Pompás, teliképű fruska . . . Igaz, te jártál Arcóban. Kivel volt ott a kicsi?

— Egy rokonával, Bacsó Veronnal.

— Azzal a szép, barna személylyel, a ki ott ül mellette?

— Azzal.

— Aztán milyen czímen van Kanutnál ez a leány?

Zányi Feri a színpadra figyelt s nem válaszolt atyjának. A gróf meg — kinek a nyelvét a pezsgő feloldotta — mint a felhúzott zsilip a vizet, tovább eresztette magából izgatott agyának zavaros eszméit.

— Ezekkel a szegény rokonokból lett társalkodónókkal soh' sincs az ember tisztában . . . Annyi bizonyos, hogy Kanut jól megválasztotta huga barát-nőjét. Ennek a parvenu Bacsónak mindenben szerencséje van. Micsoda lány! Milyen falat! Ördög adtát! . . .

Zányi Feri nem állhatta tovább. Odafordult atyjá-

hoz és szeme közé nézett. Széles, nagy homloka piros lett a felindulástól.

— Bacsó Veron olyan leány, a kiról mindenki csak tisztelettel beszélhet. Nem árt, ha ezt mindenki tudja.

Azzal ismét a szinpad felé fordult. Zányi Gábor tunyán, álmosan pislogott fiára és vállán egyet vont.

— Tisztelet! . . . Beh ostoba egy szó! No igen. A tiszteletet megkívánják a nők, a mint megkívánják a fűzőt, a keztyűt. Ez is kell, hogy körülvegye őket. A jó megjelenéshez mindez igen szükséges. Természetes . . . De mégis akkor érzik magukat legjobban, mikor se fűző, se keztyű, se tisztelet . . . ismerem a fajtáit . . .

Zányi Feri felkelt s ott hagyta a páholyt. A gróf nem marasztotta. Örült, hogy megszabadult e kényes, distingvált, szemérmes fiutól, a kinek finom, lányos természete mindannyiszor terhére vált a méltóságos papának, a hányszor egy kissé felöntött a garatra.

A fiatal gróf Bacsóékhoz indult, de nem ment be hozzájuk, pedig már hatodszor sétált el a páholyajtó előtt. Várta, hogy lecsillapodjék mert még mindig föl volt háborodva. Apjának cinikus, lealázó szavai, a mikkel Bacsóékat illette, úgy megzavarták azt a tiszta, derült rokonszenvet, a melylyel ő ezt a derék családot környezte, mint a hogy a bivaly föl-zavarja a patak kristály vizét, mikor sáros patáival belegázol inni.

Haraggal gondolt atyjára, de elégületlen volt önmagával is. Érezte, hogy azok közé a passzív jelle-

mek közé tartozik, a kik sem a maguk, sem a mások igaztalan megtámadtatását visszaverni nem tudják. Volt ugyan vérében bizonyos makacsság, de ez csak arra képesítette őt, hogy konokul helyt álljon, de arra nem, hogy egy összeütközésben ő kerüljön felül.

Már hetedszer mérte végig a páholyfolyosót s még mindig nem merte a páholyajtó kilincsét megfogni. Attól félt, hogy a nők leolvassák arczáról, hogy az ő jelenlétében meg voltak támadva és hogy nem tudta megvédeni őket . . .

Kanut nem várta be a felvonás végét. A minisztertől egyenest a klubba kellett volna mennie, a hol vártak reá. Csak azért jött el kis időre, hogy Szenczy Flórának egyet tapsolhasson.

Az államtitkár úr ezt mondta, de füllentett. Nem tapsolni jött ő ide. Az a vágy, mely megelőzte a püspöki ménes két telivér pejének szélesebb rohamát s mely a negyvenéves férfit a húszéves ifju szilaj türelmetlenségével kergette föl a színház lépcsőjén: nem Flórát illette.

Míg a fogat a népszínházhoz ért: Kanut hátradőlt az ülésen s behunyta szemeit, hogy ne lásson semmit — a képen kívül, a mit belső látása állított elébe. Ez a kép — Veron volt. Oly eleven vala e képzeletbeli kép, hogy Kanut látta a sűrű, hosszú pillák rezgését a tiszta, mély szemek fölött, a szűz vér szemérmes játékát az arcz gyöngéd barna bőre alatt, a fehér fogak nedves csillogását a húsos, telivér ajkak mögött . . . Kanut nevetett a gyönyörtől az eleven, mosolygó, lehelő kép előtt . . . Milyen

szép, minő tökéletes és mennyire szeretem! Gondolta magában — reszketve az önmagának tett valamástól. Boldognak, elégedettnek, jónak, erősnek érezte magát, hogy *ennyire és ily* nőt szeret . . . És nagy optimista lévén az érzések dolgában is: átadta magát a remény édes álmainak: Szeret, bizonyos, hogy ő is szeret. Semmi bizonyágom nincsen ugyan erről, de, ha közelében vagyok, érzem érzéseit, mint valami tiszta, gyöngéd illatot, mely arczából, beszédéből, mozdulatából felém, reám árad . . . És ki-merítve a szerelme tudatából származó gyönyört: megpróbálta, hogy mintegy távlatból nézze érzései világát. De csak nagyságát látta ennek: a kezdetet, a keletkezést nem tudta megjelölni . . . Mikor először látta Veront: akkor tisztán csak arra gondolt, hogy — ime egy kitünő barátné Esztike számára. Aztán csak annyi változást érzett magán, hogy többet van otthon s nem szívesen távozik hazulról. És mikor, pár óra rá, Esztike és Veron elutaztak délre: akkor azt érezte, hogy a világ körülötte egészen *üres* lett. Akkor tudta meg, hogy *mi* neki Veron?... Szerette, a mint nőt nem szeretett soha! . . .

Kanut, miután tapsolt Flórának, köszönt a nőknek s elkábulva Veron kézszorításától — a boldog beszámíthatlanság állapotában ütközött össze künn, a páholyajtó előtt egy másik, szintén nem normális állapotú úrral, Zányi Ferivel.

A fiatal ember fülig pirult, hogy itt kapták, ólálkodva a páholyajtó előtt. Kanut azonban mit sem vett észre ismerőse zavarából. Karonfogta, egy darabon magával hurcolta s beszélgetett vele. De a

ki Zányit karoncsipte s a ki Planquette zenéjéről s Flóra diadaláról szokat váltott a gróffal, az nem Bacsó Kanut volt, hanem a konvencziónális színházlátogató, ki a páholyfolyosón sétálgatni s beszélgetni szokott. Bacsó Kanut, az igazi, a belső ember, nem törődött e pillanatban se Planquette-tel, se primadonnával, nem magával Zányi Ferivel sem. Nem tudta, kit fogott karon, nem tudta, kiről, mit beszél; csak azt az egyet tudta, hogy bucsúzóban kezét fogott Veronnal s ez fölnézett reá . . .

Kanut egész a népszínház kijárásáig sodorta magával fiatal barátját, csak itt, mikor Zányi Feri nem engedte magát tovább ragadtatni, vette észre, hogy kit hurozol a karján . . . A gróf visszatért a nőkhöz, Kanut elindult fölkeresni fogatát. A mint a külső lépcsőn lehaladt, egy fiatal embert látott maga előtt, ki felöltöje felhajtott gallérjába fázósan behúзва fejét — elmerülten szívta papirszivarkáját, minek kedvéért otthagya az előadást. Kanut kivette tárczáját, cigarettet vett elő s tüzet kért a fiattól. A mint a lámpafénynél összenéztek: megismerték egymást s meghökkentek mind a ketten. Kanut az utczai udvariasság semmitmondó közhelyei alá rejtette zavarát, a másik azonban egy igazi plebejus daczos göggyével fordult el a finom úrtól, visszaütő hangon, csakúgy foghegyről válaszolva annak:

— Sajnálom, nem ég.

Azzal eldobta az alig meggyújtott, égő cigarettet s bement a színházba . . . Kanut, mikor hintója selyempárnáin ült, úgy érezte magát, mint a ki egész este pompás, finom fajborokat szüröcsölt s mikor a könnyű,

kellemes mámor a fejébe kezd szállni: akkor itatnak vele valami átkozott keserút, a mitől szájize, hangulata egyszerre elromlik . . .

Zányi Gábor, mikor ismét átnézett a Bacsó páholyba: ott látta a fiát. A gróf bosszusan nézett más irányba . . . A kölyök ellenem tüntet — gondolta magában. — Úgy látszik, itt az ideje, hogy elparancsoljuk az urfit a kisasszony mellől. Kezdik komolyan venni a fiut odaát. A mi nem volna éppen baj, ha az én ostoba fiam is nem venné komolyan a dolgot. No majd teszünk róla . . .

A gróf föl akart kelni, hogy távozzék, de vendége jött: Géczy Gyuri, a legfessebb vén legény az egész Budapesten. Hatvanéves, száraz, zörgős venyigéhez hasonló testét egy csélcsap dandy könnyűségével csapta le az egyik székre. Ő is a kaszinóból jött, de a pezsgő nem látszott meg rajta. Mint aféle mindennel torkig eltelt vén róka: nem itta már a pezsgőt, hanem csak szürcsölte. — Mindennel így volt e kiérdemült bonvivant: mindent szeretett és tudott még élvezni, de csak lassúdan — szürcsölve, mint a pezsgőt, hogy meg ne ártson. Igazi számító rókaóvatossággal alkudott meg vágyaival. «Mindent . . . de mindent módjával». Ez volt a jelszava. Egy javíthatatlan, könnyelmű, vén csontnak hitte őt az ember, valójában pedig egy igazi pedáns volt, a ki az élvezésnek a tapasztalati okosság elve szerint megállapított ökonómiájától el nem tért volna egy fikarcznyit.

Géczy Gyuri az imént még egy elsőemeleti páholyban mutogatta kiütéses, foltos, de gondos pepecselések által rendben tartott képét. Előkelő tár-

saságban, vidám, jóvérű asszonyok közt ült, a kik a walesi hercegről s a mai lakomáról meséltettek maguknak s közel húzták széküket a kikent-kifent vén emberhez. Géczy Gyuri a lábait eltakaró szoknyák, az asszonyszájak rácsapó, meleg párája közepett istenien érezte ott magát; de mikor észrevette, hogy a páholyon egy finom, éles légvonat hajt keresztül folyton: fölkerelkedett és ott hagyta a nőket. Félt a rheumától.

Zányi Gábor megörült a vendégének. Most már maradhat: lesz, a ki őt elfoglalja. A két úr egymáshoz hajolt, kicserélték pezsgős lehelletük és nézeteik Lisbeth-Flóra felől.

A gróf azt találta, hogy:

— Kicsit liba, de jól áll neki.

Géczy Gyuri a műértőt adta:

— Friss hang . . . és hagyja magát csiszolni.

A vén legény körüljártatta csókaszemeit a páholy-sorokon s Bacsóékat megpillantva, Kanutról kezdett pletykázni.

— Nem hiszem, hogy Bacsó Kanut nem hetedik gyerek. Mesés a szerencséje. Képviselőnek választatja magát: lesz belőle államtitkár. Játszik a börzén: a legváltóságosabb napokban nyer százezret. Az asszonyok bolondulnak utána, de még az asszonyoknál is jobban — a püspök nagybácsi, a ki a fekete-lápi uradalmat bérbeadja neki.

Mióta államtitkár lett, azóta gridi Biás Máté is szerelmes Kanutba. Eddig csak pénzt adott kölcsön neki, most a leányát is nyomban odaadná. Nemcsak adná, de már kínálja is. A mint látom, ide is utána

hozta, még pedig mindkettőt, hogy válogathasson. Azt hiszi az öreg, hogy a vállalatok szempontjából kifizetné magát a miniszterium apósának lenni. Csak-hogy Kanut, úgy látszik, nem kér az atyafiságból. Pedig azt mondják, hogy nősülni készül s a Wollner-féle viszonyokkal fölhagyott. Annyi bizonyos, hogy a Wollner-tragédia óta nem foglalkozik az asszonyokkal.

— Hanem a lányokkal. Igen, vénül a gyerek s kezd válogatós lenni . . . A gróf, csunya, irígy nevetésbe tör ki s Géczy Gyuri kíváncsi, faggató hangon esett neki:

— Mi az? Valami új? Teringettét; hadd hallom én is; . . .

Vége volt az előadásnak. Bacsóék kissé visszamaradtak, hogy a tolongást elkerüljék. Mikor a kijáráshoz értek: találkoztak a fiatallal, a kitől Kanut tüzet kért. A fiatal ember a szemébe húzott kalap alól oldalt nézett a csoportra. Veron olyan kifejezéssel tekintett vissza rá, mint a ki üdvözlést vár és készül viszonzni. A fiatal azonban félrekapta fejét s köszönés nélkül haladt el mellettük. Veron megütközve, megbántódva nézett utána . . .

XI.

A tisztelendő titkár úr azon poros, gyűrött, reverendában, a hogy leszállt a Bécsből jövő vonatról, sietett a püspök lakosztálya felé. Egy bőrtáska volt nála, a mit hasztalanul akart a portás, inas a kezéből kivenni. Nem adta senkinek. Azzal együtt akart bemenni ő méltóságához.

Csakhogy nem lehetett. A huszár a püspök dolgozószobájába vezette a titkárt. Ő méltósága most fogadja a szalonban a nőegylet választmányát. Várni kell, míg a fogadtatás tart.

A tisztelendő titkár egy fél órája tapossa már a szoba leghosszabb futószőnyegét, a házi tolar és a pápa arczképe közt: de a nőegylet még mindig nem ereszti ő méltóságát el.

A titkár úr az ancien regime-be is beillő finom és szép szalon-abbé. A legnépszerűbb, sőt legszerettebb pap a megye székvárosában. A nők rajongnak érte — nemcsak, mert szép férfi, hanem, mert ő tartja azokat a lyrai hangulatu, májusi prédikációkat, a mikkel elragadtatásba ejti nőhallgatóságát. — A nőről, a női eszményről sohasem mond-

tak még prédikálószékből olyan kedves gyönyörű dolgokat, mint a milyenekkel a május aranszájú, szép prédikátora elbűvöli a székváros leányait és asszonyait . . . Hanem a nőiesség kultuszának e bálványozott, ifju apostola, a mint ott méri nagy léptekkel a puha szőnyeg hosszát: azt forgatja most elméjében, hogy a nőegyletnek különben igen tisztelt választmánya egy kissé többet fecseg odabenn, mint a mennyi megengedhető — szemben egy püspökkel, a kinek egyéb dolga is van, mint asszonyosságok és kisasszonyok se eleje, se vége beszédének türelemmel odatartani fölszentelt füleit.

Mikor a várakozó titkár a szőnyegajtó közelébe ér, mely a vörös szalonba vezet s a melyen át halani lehet a püspök nyájas, mély hangját: olyankor mindig elszorul a szive s a másik ajtóra olyan képpel tekint, mint a ki szeretne úgy elmenni innen, hogy ne kelljen többé soha visszajönni.

A püspök végre megszabadult. A nőegylet választmánya küldetése sikerétől s a püspök udvariaságától elbájoltan vonult ki a szalonból, selyemszoknyák suhogásával, arany csuklólánczok csörgésével, szoprán hangok halk, derült lármájával verve föl a rezidenczia goth folyosójának templomi visszhangját.

A püspök belépett dolgozó-termébe.

— Isten hozott, fiam! — Szólt vidáman a bölök titkárhoz, kézcsókra nyújtva fehér, sovány kezét. — Azt hittem, délután jösz. Annál jobb, hogy siettél. Megvárakoztattalak egy kissé? A te asszonyaid voltak itt, az egész májusi hallgatóság, mint

nőegyleti választmány. Valami nőiparkiallítás van készülóban. Elkérték a gyűjteményemet, a himzéseket, ruhákat, csipkéket. Odaigértem nekik valamennyit. Hanem azért egy óra óta mindig fogják a reverendámat. Azt csak a szentírás merete volna mondani, hogy mulier taceat in ecclesia. Én nem vagyok szentírás: én végighallgattam az egész választmányt. Biz ez nagy dolog volt. De azt meg kell adni, hogy az elnökük ép oly csinos, mint szép. Olyan helyes, okos, kis beszédet tartott, hogy meg kellett csókolnom a homlokát érte.

A püspök szája körül, a mint beszélt, a szokás által megrögzített, papos mosolygás vont éles barázdákat. Szájszéleinek ideges remegése azonban ellentmondott e mosolygó redőknek. Gondtalannak, derültnek akart látszani; de magas, száraz halántékain erősen kivastagodott a vérerek kék hálózata, ez az érzékeny fokmérője a szép telivér fő izgalmainak.

Míg beszélt a püspök, bő violaszínű talárja hátsó zsebeibe sülyesztette kezét és alá-felsétált, maga elé nézve. A tréfás, könnyű szavak mögött bántó, nehéz gondolatok vívódtak. A titkár belátott ura lelkébe és szánta ezt, a még ki nem mondott aggodalmak által nyugtalanított, derék öreg embert.

A püspök a sétát abbahagyva — megállt az ablaknál s egy pillanatnyi hallgatás után — félhangon, mint a ki fél is, szégyel is egész hangon kimondani valamit, visszaszólt a titkárhoz — anélkül, hogy reátekintene.

— Elvégezted?

A titkár ránézett a bőrtáskára, aztán kivette zseb-

kendőjét, megtörölte homlokát s a jeles májusi szónok, a műbeszédnek mestere nem volt ura egy árva szónak. A rosszat jelentő, zavart köhécselésre a püspök megfordult. A bőrtáskát, a szobaoltár térdeplőjén, csak most vette észre.

— Hogyan? Hiába jártál?

Hangja remegésében a csalódott ember bosszúsága szólott. A titkár ismételte főnöke szavait.

— Hiába jártam.

A püspök idegesen markolta össze mellén az arany nyaklánczot, és — a bőrtáskát folyton szemmel tartva — sétálni kezdett.

— Magával a cégfőnökkel beszéltél?

— Ő velem magával.

— Sokalta?

A titkár torkát ismét szorította valami; köhécselni kezdett. A püspök igenlő válasznak vette a hallgatást, tovább beszélt:

— Nos, akkor maradnod kellett volna s engem levélben értesíteni. A föltételeken változtattam volna. Nem megy az ilyen dolog mindjárt első szóra. Ezt gondolhattad. Azt meg jól tudtad, hogy mi a helyzet itthon, hogy ma-holnap . . .

A püspök kétszer végig járta a szobát, mintha időre volna szüksége, hogy hozzáedzze magát ahhoz a vallomáshoz, a mi Magyarország első, leggazdagabb püspöke szájából vagy igen tréfás, vagy rettentően komoly szatiriként hangzott.

— Hogy ma-holnap azzal az izenettel küldi vissza a csizmámat a suszter, hogy: a püspök csizmáját nem foltozom hitelbe, mert nem tud fizetni.

Aztán megállt a titkár előtt:

— Még nem mondtad, mennyire becsülte. Az eféle embereknek műértő hirük van, de nem értenek máshoz, mint az éroz és a kő felbecsüléséhez. A műbecs: az semmi ő előttük. Egy közönséges zálogházi becslő tudatlanságával nézte bizonyosan az egész gyűjteményt. Nos, mennyire értékelte?

— Kétszáztíz forintra.

A titkár belesápadt ebbe a két szóba... A püspök azt hitte, rosszul hallott?

— Mit? Mennyit mondtál?

— Kétszáztíz forintot. Azt mondta, ennyit ér, de ennyit sem adna rá.

A püspök elképedt; száraz, finom arczának mozgékony vonásai kőmerevvé váltak, eleven, okos, kék szeméből eltűnt minden melegség. A titkárt megrémítették a rámeredő, üveges szemgolyók... Aztán elfutotta a vér a püspök arczát, s egy epés, szarkasztikus kaczagás rohamától megrázva — magához tért az öreg.

— Kétszáztíz forintot!... Eszénél volt az ember? Tudta, miről van szó? Látta? Tapintotta? És te jól hallottad? Beszélj hát! Mit hallgatsz? Hogy történt?

A titkár azzal a kősnos habozással beszélt a hogy ahhoz szólunk, a kit szeretünk s a kit mégis kénytelenek vagyunk megszorítani:

— Bocsásson meg méltóságod, hogy olyat mondok, a mi lelkét megbúsítja. Valami félreértésnek kell lenni a dologban, a mi majd kiderül s az Isten mindent jóra hoz... Úgy teitem, a mint paran-

csolva volt. Elmentem a muzeumba. Előmutattam meghatalmazásom. Maga az igazgató is ottan volt az átadásnál. Megnéztünk minden pecsétet. Semmi törés nem volt egyiken sem. Úgy vettem át, a mint azt Bacsó Fülöp úr a kiállítás után őrizet végett oda letette volt. Lepecsételve adta oda, lepecsételve adták ki. Leltár szerint való átadás nem történt sem akkor, sem mostan. Én a pecsétet ott törtem föl a bécsi szállóban, ahova a czég főnökét meghívtam. Mikor tudattam vele küldetésem czélját, diskréció kikötése mellett, s megneveztem nagyságodat: kijelenté, hogy a gyűjtemény nagyobb részét hirből már ismeri: örömét fejezte ki a fölött, hogy e híres darabokat egyszer már láthatja; segített nekem a pecsétet leszedni.

A mint a csomaggal kész voltunk s ő néhány műtárgyat kifejtett takarójukból: alig hogy megnézte azokat, megütődve pillantott rám. Azt hittem, kicsinyli a látottakat. Kibontottam s elébe tettem — a kelyhet és a billikomot. Hosszan, fejcsóválva nézegette azokat s aztán egyszerre a szemem közé nevetett: Mit akar tisztelendő úr, ezekkel a dolgokkal? Engem hisz együgyűnek, vagy önmaga a naiv? Így szólt és látva arczom megütöközéséből, hogy nem értem, hová czéloz, vállat vont s mialatt távozni készült, csak annyit mondott még...

Az elbeszélőnek elakadt a hangja, a mint a püspöknek lecsillapult, most már csak kíváncsi arczára nézett . . . Micsoda kifejezése lesz e szép, okos, öreg arcnak, ha megtudja, a mit még nem tud.

— Nos, hát mit mondott még?

A kérdező hang egész nyugodt volt.

— Azt, hogy valamennyi műdarab — utánzat.

A püspök nevetett. Ez már a dolgában biztos és a más együgyűségén mulató ember nevetése volt.

— Az a firma ostobább, mint hittem. Én vagyok a hibás. Máshoz kellett volna küldeni tégedet. Sajnálom, hogy egy tudatlan kalmár előtt ezt a szégyent ki kellett állanod. Azt mondhattad volna, hogy maga az anyag, a kövek . . .

Egyszerre valami homályos gyanútól megkapatva, rémületbe döntve, a bőrtáska felé mutatott:

— Mutasd. Hamar.

És mialatt ideges kezei halántékain a lüktető, tüzes vérereket símogatták, széles, erős mellén a nyakláncz nagy aranykeresztje hevesen szállott föl s alá — az erős, belső megindulás miatt.

A titkár föltette a táskát a püspök íróasztalára. Bacsó Gergely beleejté magát magashátú, dolgozó székébe. Föl akarta nyitni a táska zárát, de reszkető kezei nem tudták a kulcsot a nyílásba dugni. Visszaadta a kulcsot a titkárnak.

A zár kettőt csettent: selyempapircsomagok, skatulyák, bőrtokok heverték meg nagy csomókban az íróasztal zöld posztóján szétszórt nyitott füzeteket, kitárt hirlapokat, elolvasott leveleket. A püspök lázasan pattantotta fel a tokokat s maga elé ontotta a Bacsó-gyűjtemény híres műkincseit.

Ott feküdtek az ismert, pompás ritkaságok egy halomban. Az ó-ezüst lágy barnafehérségéből, az arany cnyhe csillogásából — szikraszóró, színes parazsak gyanánt ütköztek ki a drágakövek . . . A püspök

ismerte gyűjteménye minden egyes követ, a műdarabok minden zománczát, vésetét, ornamentikáját... És abból, a mit maga előtt látott, magáénak nem vallhatott semmit. Idegen, hamis volt itt minden. A kövek hazug, festett csillogásából hiányzott: a tűz, a kristály lelke, az ércz anyagából: a nemesség, a munkából: a művészet. A püspök szeme káprázott. Két kezébe vette a gyűjtemény két, legbecsesebb darabját: Janus Pannonius híres góth-kelyhét és a renaissance-ötvösség gyönyörű remekét: a Thurzó-billikomot és egyiket a másik után vitte a szeméhez. Kétségbeesetten erőlködött rajta, hogy felismerje bennük kincseinek kincsét. A zománczokat, az öntött, áttört, vésett munkákat, a domborműveket — mind apróra nézte rajtuk... aztán messze eldobta magától. A sulyos éroz tárgyak nagyot koppantak a padló-szőnyegen s messze elgurultak.

Megsemmisülten esett hátra a püspök székében:

— Szemétre való hitvány utánzat. Nem az enyém egy sem. Meg vagyok lopva. Jóságos Isten! Kite tette ezt?...

Aztán az undor és a kétségbeesés mozdulatával mutatott az imitációkra:

— Takard el, takard el... nem nézhetem... nem akarom látni... ez a szemét megöl... megöl.

LII.

A vármegyeházi gentry-kaszinó egy elzárt termében öt úr ülésezett. Nem kártya forgott az asztal zöld posztóján, hanem egy úr becsülete, aféle kétes becsület, melyről jegyzőkönyvet kell fölvenni, hogy benne higjenek.

A váregyházi becsületbiróságok örökös elnöke, Bacsó Fülöp ül az asztalfőnél. Igazán hiteles becsületnek Váregyházán csak az olyat tekintik, melyet Bacsó Fülöp is elismer szóval vagy hallgatag. A jegyzőkönyvileg hitelesített becsületre, pláne, csak akkor adnak valamit, ha az erkölcsi látélet Bacsó Fülöp által is alá van írva. Egy szóval: Váregyházán, becsület-kérdésekben, Bacsó Fülöp az orakulum. Ó az a szilárd, erkölcsi tekintély, melyre rá van építve az egész Váregyház összes becsülete. És ez igen megnyugtató a váregyházi lovagias urakra. Szilárdabb, megbízhatóbb becsület-alapot nem találhattak, mint azt a férfiút, a ki unokaöccse a váregyházi püspöknek és hőse egy sor véres, halálos párbajnak. A püspök öccsében tisztelték a vámok,

a regálék, birtokok bérbeadóját, a püspöki díszebédek rendezőjét, az uradalmi vállalatok, tisztségek osztogatóját; az egykori párbajhősben pedig rettegtek a biztoskezü lövőt, vivót, a ki annyi ellenfelét fektette már véresen a gyepre.

Igaz, hogy — csak *fektette*. Nem fekteti többé. Utolsó párbajánál a sors ellene volt: ép bőrrel és mégis súlyosan sérülve távozott a gyepről. A mi vele történt: az nem közönséges. Az ellenfél golyója eltalálta a halántékát. Egy iszonyú koppanás után, melytől szemei vérszikrákat hánytak s koponyája alatt egy bomba pattant százezer darabra: a golyó a száraz, ruganyos hajzaton megcsúszott s lesiklott. Bacsó Fülöp rémséges fejszaggatások, fülzúgások árán megmenekült: de a fejidegei odavoltak örökre. Az a félarca, melyet a golyó ért, halott lett; de minden erősebb fölindulás alatt feléledt, hogy görcsösen eltorzuljon. A kik látták ez elváltozott félarczot vonaglásaiban: azok nem felejtik azt el... Azóta Bacsó Fülöp került minden fölindulást. Jégbe hűtve tartogatta magát. Nagy fegyelmezetség által ráerőszakolta a vértelen élőhalott arcra egy viaszlárva mozdulatlanságát...

Ott ült ez a hullaképű, szótlán, fagyos ember a zöld asztal mellett s még a négy becsületbíró a mosásba került lovagi becsület foltjainak kiszappanozhatósága fölött disputált: havannáját egykedvűen, hallgatagon szivta...

Akkor hirtelen dörömbölni kezdtek a titkos törvényszék tárgyáló termének becsukott ajtaján. Mindenki megbotránkozott az illetlen háborítás fölött;

de ki kellett nyitni, mert valaki kívülről oly hangon kiabált, mintha a váregyházi kaszinónak égne a teteje.

Bacsó Fülöp egyik intimusa, egy kövér, apró ember dugta be bodorított, kerek fejét.

— Bocsánat, uraim, de fontos ok, nagyon fontos ok . . .

És a lépcsőfutástól képéből kikelt kis doktor egyenesen Bacsóhoz intézte további szavait.

— Méltóságos uram, a rezidenciában nagy bajnak kell lenni. Utánam küldtek. Azt gondoltam, hogy feljövök méltóságodért. A kocsim lenn vár. Nincsen idő késni.

Az elnöknek csak a szemöldöke rándult kissé össze. Boszantotta, hogy ez az ember így beront ajtóstól. Ő tisztelte a formákat s megkivánta, hogy mások is tiszteljék. Ezenkívül nem hitt a doktornak. Ismerte őt arról az oldaláról, hogy buzgalmában túlhajt minden dolgot. Ha fejfájós beteghez hívják: annyi műszert visz magával, hogy elég lenne egy csatatéri kórháznak s olyan lelkendezve rohan, mintha a halállal együtt futna versenyt. Bacsó Fülöp nem oszlatta föl az ülést. Azzal a hideg gúnnyal, melybe mások iránt érzett megvetését hűtötte, csak ennyit szólott:

— Kedves doktor, maga azért siet, mert fél, hogy mire odaér, elmúlik a nagy baj. Nos — hát csak siessen.

A becsületbirák mosolyogtak a tréfán, mely a tárgyalás rideg formáságai után őket mintegy felüdíté.

De a kis doktornak nem volt kedve nevetni. Ez egyszer nem nagytott.

— Méltóságos uram, a szélütéssel nem lehet tréfálni. Félek, hogy már is . . .

Bacsó Fülöp csak azért nem sápadt el, mert fölösleges vér nem volt az arczában. Az a gondolat, hogy a nagybátyja meghalhat s hogy akkor a püspökségnek s azzal együtt a püspöki jószágigazgatóságnak is egyszerre vége lesz: úgy furódott be agyába, mint valami nyilvessző. Mint mikor a golyó megkoppant a koponyáján: olyat érzett mostan. Idegei, mintha tüzes sodronyokká váltak volna: égették a fejét. A viaszlarva összement. A meghök-kent férfi eltorzult arcozal kelt föl a helyéről s elfordult, hogy ne lássák, a mi vele történt . . . Egy pillanatig tartott az egész és az erős ember összeszedte magát. Feloszlatta az ülést. Majd folytatni fogják . . .

Az elnök távoztával a becsületbirák elszéledtek a kártyatermekbe. Az esei hire felizgatta a whistező, tarokkozó, ferbliző kompániákat. A jury-tagok, a keverés alatt támadt szünetekben, elbeszéltek, mint változott el az elnök arca a szélütés hírére. Mintha csak őt érte volna. Kiment a formájából. Nem lehetett ráismerni.

— Nagyon a lelkére vette. Jó rokon. Szíve van.

Ez volt a kaszinói, *bangos* közvélemény. De volt egy másik is: a *néma* közvélemény, a mit még átaltak kimondani a kaszinói tagok. Azt gondolta magában mindenik, hogy Bacsó Fülöpben nem a rokon jó

Megsemmisülten esett hátra székében.

szive döbrent meg. Ez a kihült, érzéketlen ember érzelmi megindulásokat még szimulálni sem tud . . . Csak megijedt, mint a hogy megriad a patkány, mikor a hajó lyukat kap s a gondatlan életet, lakomákat biztosító patkányparadicsom süllyed a mélységbe.

XIII.

Bacsó Béni házának virágos, zöldbokros s egy pompás parkba átmenő udvarát a váregyházi ujság gyakran emlegette, de soha sem másként, mint magyar Trianon-t. Ez ugyan csak annyit bizonyított, hogy a váregyházi ujság szerkesztőjének, Trianon-t illetőleg, meggyőződése az, hogy ez egy igen jókarban tartott, árnyékos kertecske, a hol egy-egy vasárnapi potya-ebéd után, jó dolog a lugasban bock-szivarok mellett kávé szürcsölgetni. Ám az elnevezés rajta maradt a kerten s ha a váregyházi regényolvasók Trianonról olvastak, a Bacsó Béni zöld udvarában jártatták meg fantáziájukat.

A váregyházi Trianon ez alkalommal nem annyira egy rococo édenre, mint inkább egy faluház udvarára emlékeztet — biróválasztáskor. A szimmetrikusan nyírt bokrok kanyargós, zöld síkátoraiban, a virággruppok körül, a lugasok, gloriettek közelében — avas bőrködmönök, fakó darócok nyüzsögtek sűrűen. A japáni noszpolya czukros illatába, a fajrózsák tüzes, pompás leheletébe, a jázminok finom, édes szagába vastagon vegyül a fényesre zsírozott

üstökök, hájjal kent csizmák, esőverte ködmönök, pálinkás lehelletek rettentő bouquet-ja. Trianon-nak keserű, nehéz, parasztillata volt; szinte megfult belé.

De, hajh, kedves illat ez most a Bacsó-hölgyek kényes orridegeinek. Mert a miből ez az, egész Trianon-t elborító, zsiros szag kiárad: az nem paraszt mostan, de *a báz vendége*, várt és szívesen látott vendég: százas küldöttsége a lápfenéki kerület választóinak, kiknek Bacsó Bénihez van nagy bizodalomuk. Azért vannak itt, hogy neki ezt megmondják.

A Bacsóház női az oszlopos tornácz könyöklőjére dőlve jó szemmel nézik Lápfenéknek színe-javát. Bacsó Kamilla kisasszony, a Béni nővére, takarosán kifestve s befűzve, csipőig kihajol s egy sokat próbált ártatlanság merész naivságával jártatja békateknő lorgnette-jét a napbarnított arczú, erősnyakú parasztonkon. Bacsó Béni két nagy leánya, Katicza és Lenke, Lápfenék két don Juanjára, a segédjegyzőre s a kántortanóstóra pazarolják édes mosolygásuk. Bacsó Béniné a küldöttséget vezető lápfenéki jegyző udvarlását fogadja, ki ezüstgombos zrinyiben, sarkantus csizmában és vörös orral ágál a száz választó élén . . . A Trianon-ba beszabadult száz paraszt szájtátva nézi a folyosó freskóit, a kerti dekorációkat, a kiöltözött, mosolygó hölgyeket s eltelve a látnivalókkal, szeretné már tudni, hogy mikor térnek a dolog velejére: a pálinkás hordóra, melyet nem lát még, de a szagát érzi.

A folyosó háttéréből, a konyha tájáról sokat ígérő, édes zene hallszik: ezüst tálczán csörömpöl sok

apró üveg pohár. Két inas dugóhúzóval erősen dolgozik. A szakácsné sárga, omlósbélű kalácsot szeldel. A ködmön és a darócz kedvéért fárad itt mindenki. Ő érttük van szedve az a kosár virág is, melyből a Bacsó-hölgyek gyöngéd ujjacskái száz csokrot kötöttek. Oda van az szánva a száz zsiros süvegre, kucsmára, — a mellé a vérszinű toll mellé, melyre Bacsó Béni neve aranynyal van nyomtatva.

Bacsó Béni még mindig késik. Azzal hagyta vissza a szalonban a lápfenéki uradalom tisztjeit, bérlőit s a helyi ujság redaktorát, hogy átmegy a dolgozószobába — fölvenni a fekete kabátját. A méltóságos úr félórája, hogy oda van s a kabát még mindig nem akar fölmenni . . . A valóság az, hogy ő méltósága még mindig ingujjban és óriási trémában próbálgatja fölmondani magának a százas kiildöttséghez intézendő beszédet. Az eredmény az, hogy a lápfenéki hazafiság választottja kétségbeesetten gyüri nadrágja zsebébe a beszéd szövegét s aztán merő feketében, halványan visszatér suitejéhez, hogy, isten nevében, vigyék ki a népnek.

A mint Bacsó Béni kilép a tornácra, a jegyző egy dirigáló karmester mozdulatával lendít a kalapján s a ködmön-, darócz-kórusból a lelkesedés, mint valami sortüz, egyszerre bődül ki. Trianon — óserdővé válik, melyben száz írókéz-indián csataordítása reszketteti meg a falevelet, riasztja föl a gloriettekén tollászködő galambokat.

A lápfenéki jegyző karmesteri kucsmája ketté vágja az éljenek és szetreaszke-k orkánját, kiemelkedik a lelkes ködmönök és daróczok sorából, ráveti

szemét a lápfenéki hazafiság leendő oszlopára s megereszti hangját:

— Méltóságos úr! Mélyen tisztelt elvtárs! Nekem jutott a szerencse, hogy Lápfenék választóinak színe-javát, a férfiak férfait, e díszes és nagy gyülekezetet színed elé vezessem. Eljöttünk és elhoztuk a begöngyöltett szent zászlót, a kerület szűz lobogóját, hogy a te kezeid bontsák azt ki a harcznak küszöbén, hogy te add azt át minékünk s mi átvéve azt tőled, magásra emeljük s diadalra vigyük . . . A zászló, melyet a nép erős karja, ime, átnyujt neked . . .

A nótárius úr e lendületes szónoki figurához érve — oldalt fordul, hogy a hivatolt szűz zászlót, mely eddig viszintesen feküdt, a bokrok közé rejtve, a nép erős kezéből, a lápfenéki harangozó markából átvegye s további eljárás illetőleg kibontás végett Bacsó Béninek ünnepélyesen odakinálja. A harangozó azonban, mintha soha semmiféle instrukciót nem kapott volna ez iránt: meg sem mozdult helyéről, hanem azt az embert bámúlta, a ki váratlanul megjelenván Trianon-ban — sem a pillanat magasztosságával, sem a díszszónak retorikai képeivel nem törődött, hanem jobbra-balra lökdösve a férfiak férfait — utat hasított magának a folyosóra vezető lépcsőig s ott a lápfenéki Cicero tyukszemén keresztül rátört a nap meghatott hőisére.

— Béni, siess a rezidenciába. Haldoklik a püspök.

A zászlóbontó, ünnepelt hazafi, fejében a rosszúl bemagolt frázisokkal, képén a koczaszónok komikus trémájával — egyszerre fölocsúdik a komédiázásból. A theátrális láz helyett kitör rajta az olyan színész

igaz ijedtsége, a ki éppen ágálni készül a sugólyuk előtt, mikor a fejére szakad egy égő szuffita.

Bacsó Béni hátat mutat most diszszónoknak, százas küldöttségnek, szent zászlónak, mindennek. Rohan be a kalapjáért, futtában adva ki a parancsot, hogy fogjon be a kocsis. A nők kéztördelve, jézusmáriázva követték a család fejét. A míg a kalap előkerült (a mibe idő telt, mert a fejét mindenki elveszté) Bacsó Béni zavart fölvető futott szobáról-szobára. A felesége, a ki legelőbb tért magához, megállította s a fülébe sugott:

— Vidd magaddal Lenkét.

Ez a leány volt a püspök keresztleánya, kedveltje. Bacsóné úgy gondolkodott, hogy ha az ember válik a világtól: óhajtja látni maga mellett azokat, a kiket szeretett. E mellett azonban az forgott eszében, hogy ha a végrendelet írására sor találna kerülni: nem árt, ha emlékeztetőül ott áll az ágynál a kedvelt keresztleány. Bacsó Béni nem fogta föl egészen az asszony rejtett intenczióját, de megfogadta a tanácsot.

— Jól van. Öltöztess föl.

Bacsóné lázas kézzel adta leányára az admirál-kék toilettet. Ez illett a szép, szőke gyerek Mária-arczához. Ebben látta őt a püspök utoljára s ebben találta őt leginkább bájosnak. A keresztatyai ajándékot, a gyönyörű opál-keresztet is nyakába kapcsolta s e közben utasításokat sugott fülébe a remegő leánynak, ki szerette ugyan a bőkezű keresztapát, de megijedt a gondolattól, hogy egy haldokló ember ágyához fog menni.

— Nagyon szeretett téged: légy hálás iránta. Menj az ágyához, ápdol szeretettel. Ha mást nem tehetsz: igazítsd a feje alját. Azon légy, hogy észrevegyen.

Mikor a fogat kirobogott a kapun, a Trianonba visszamaradt küldöttség nem tudta, mit cselekedjék. Az a «józan paraszt ész», melyet annyi közmondás dicsér: egy pillanatra megállott a zsiroshaju fejekben. A «férfiak férfi» bökkenőre jutottak. Ők azért jöttek ide, hogy a püspök unokaöccsének, a püspökségi erdők felügyelőjének felajánlják a lápfenéki kerület bizalmát. De mi lesz akkor, ha meghal a püspök, ha Bacsó Béni nem püspöki unokaöcs többé! Itt hagyják-e nála a lápfenéki hazafiak bizalmát avagy hazavigyék? Ez itt a bökkenő! . . .

A nótárius maga is úgy találja, hogy a lápfenéki szűz lobogó dolga egy kissé kétséges. Félrehívja az öt falu biráját s az esővíz-felfogó nagy vörös kád mellett tanácsot tart velük. Hallgatóságnak odamennek a jegyzősegéd s a kántortanító,

Az oszlopos tornác ezalatt kiürül. A püspökségi bérlők, gazdatisztek a hátsó kis-ajtón egymás után mind elpárolognak. A hírlapszerkesztő legelől old kereket; a nyomdába siet, hogy az eshetőleges külön kiadás felől intézkedjék. A házbeliek közül nem mutatja magát senki. A nők a szalonba bujtak össze s az ablakredőny közein a rezidenczia felé robogó fogatokat nézték, megnevezve azok tulajdonosait:

— Ez a főispán . . . Ez a püspöki fogat. Pater Justus ül benne: a gyóntató-anya, a szentségeket

viszi . . . Ez a nagyprépost . . . Egyfogatu bérkocsi.
A közjegyzőt viszi . . .

Bacsó Béniné felháborodik lelkéből, hogy ez az ember *ilyen* pillanatban egyfogatura ül. Milyen lassan döcög, mintha el akarna késni . . . Aztán a szegény nagybácsin kezdenek sajnálkozni és saját lamentációjuktól sírásra fakadnak. Bacsó Kamilla óvatosan törli szemeit, hogy a sós víz a képén barázdát ne mosson . . .

Az esővizes kád mellett ülésző csapat ezalatt meghozta a határozatot. A százas küldöttség maradjon itt helyben s várja be a dolog végét.

A ködmönök és darócok, unalomüzésből elbotanizálnak a trianoni flóra ritkaságai közt. Csoportok verődnek össze s űzik a falusi élet egyszerű szórakozásait; huszonegyeznek az istenszobrok talpazatán, belepökdösnek a szökőkut medencéjébe, elpipázgatnak a gloriettek köré kuporodva . . . Így telik el egy hosszú óra.

Akkor, egyszerre, zajjal vágódik ki a Trianon-ba vezető rácsajtó. A váregyházi lap kihordója megjelen s eltűnik, hátrahagyva a lap rendkívüli kiadását, melyen nedves még a nyomdafesték.

A negyedré t lapról messzefeketéllett a kompakbetűs, keretes czfmirat:

† BACSÓ GERGELY

püspök.

A jegyző átfutotta a jelentés kesergő, lapos közhelyeit s a harsányszavu falu-tribun most egy halottbemondó melancholikus hangján szólott a népéhez.

— Temetés lesz . . . nem zászlóbontás. Atyafiak! Meghalt a püspök . . .

Először magyarul, aztán oláhul mondta el a gyász-hirt. Mindenki a jegyző köré csoportosult. A százas küldöttség és vezetőik némán néztek össze. Megértették egymást. A darócz felcsapta a süveget, a ködmön a kucsmát. Nincs itt többé kit megsüvegelni. Jó lesz innen takarodni — hamar. Elkezdett a tömeg a kapu felé oldalogni, a jegyző legelől — olyan képpel, mint a ki szökőben van s attól fél, hogy féluton elcsipik. Mintha minden deputáns egy lopott libát vitt volna a felsője alatt, olyan csöndben somfordáltak ki a hátsó kapun. Pár percz alatt tiszta lett Trianon. A harangozó, a küldöttség zászlóhor-dozója, a kapuból viasszaladt s lehajolt az otffeledt, eldugott zászló után . . . Aztán egyet gondolt, ott hagyta a földön és nyargalt a többi nyomába . . .

A konyhában összegyűlt cselédség alattomos félhangon tárgyalta a gyász esetet. Ők tudták legjobban, hogy mire épült e fényes háztartás, a melyet szolgálta. Veszélyt, krachot szimatoltak.

— Oda a püspökség! Sohajtott a kulcsárné.

— Oda az uraság! Folytatta az inas.

— Oda a szolgálat! Tette hozzá a szobalány.

A szakácsné, a ki kinézett, hogy az agár bele ne faljon a lépfenéki küldöttségnek szánt kalácskészletbe, bekiáltott a tornáczról:

— Megszökött a deputáció. Egy fia sincs belőle.

A kulcsár vihogott:

— Nem adok egy hetet, a kutya is szökni fog majd innen.

XIV.

— A *féltuczatos* Bacsóék semmit se tudnak még.

Ezt gondolta magában a helyi ujság szerkesztője, a mint a nyomda felé sietve — elhaladt egy földszintes, régimódi, de kaczerán restaurált ház előtt, melynek nyitott ablakain keresztül zongorahang, víg társaság lármája, ki-kitörő nevetése s egy zaklatott papagály zsémbelése ütötte meg fülét.

A féltuczatos Bacsó-háznál mindig víg az élet, de ma a jókedv be sem fér a házba: az ablakon át kicsordul belőle s elönti az utcát.

Odakünn a rossz hír terjed, szétszivárog. Mint a tó vizén a hullámkarika: úgy nő a hirnek e sötét gyűrűje Váregyház városban. Már a külvárosi kalyibák szegényei is tudják, hogy a jólelkű püspök halállal vivódik s szomoruan adják tovább a hirt. Még a váregyházi ghetto, a folyó másik oldalára proskribált zsidó-vég orthodox rabbiját is felkeresi a hír a biblia mellett. A vén levita a zsoltárokra fordít s olvasni kezdi: «Küldjön neked segítséget az Úr és a Sionból oltalmazzon téged . . . Hogy örülhessünk szabadításodnak és Istenünk nevében zászlót emelhessünk . . .»

Csak a Bacsó Dóri házát nem érinti a hsr sötét gyűrűzése. Máskor innen árad ki minden hsr: most elkerüli azt. A frivol, üres lármától a ház mintegy megsiketült s nem hallotta, mint sóhajtt föl odakünn a város — szánva azt a jó öreget, kinek ütött az ő órája.

Az emberek, a kiknek az útja e gondtalan, zajos ház előtt elvezet: megállnak egy perczre s a fejüket csóválják. Ilyen órában ilyen vígan lenni! Úgy lát-szik, nem tudnak semmit az esetről! . . . És minden megállónak megfordult a fejében, hogy fölkapasz-kodva az ablakig — bekiáltson azon: Lassabban, hölgyeim, uraim, haldoklik a püspök! . . . Hej, oda lett volna a ház nagy jó kedve! . . . De nem tette meg senki. Bizonyos kárörömmel hallgatta mindenki, hogy hahotáznak, semmiskednek ott benn. Az élődsi fajnak kevés a barátja. Az élődsi Bacsók közt pedig legélődsibb a Bacsó Dóri népe. Egy tíz tagból álló, fényes here-család, mely tíz évvel ezelőtt csak nagy vásár idején lakott a városban, máskor pedig künn nyomorgott egy olcsó, silány kincstári bérleten, s örült, ha jóllakhatott savanyú krumplival. Most meg nagy-lábon él, szerepet játszik, hangot ad s a kincstári földek burgonyája után a püspöki üvegház ana-naszát falja. A váregyházi közönség szeme káprázik ugyan az előkelő, fényes életmódtól: de háta mögött megszólja, gúnyolja a *féltuczatos* Bacsót, a *halledányos* apát, kinek pucczos kisasszonyaiból kitelik egy kisebb bál női közönsége.

Azzal a gondolattal megy mindenki tovább a mulató ház ablakai alatt: Csak nevessetek . . . nem soká nevettek!

Bacsó Dóri benn ül a pipázójában, bizalmas kettesben, egy benső barátjával. Bacsó Dóri, ez a gögös parvenu, vendége számára maga választ pompás csibukjai közül, maga tölti azt meg aranyos, selymes latakia-dohánnyal s a saját szájával éleszti rajta a gyújtó tüzes taplót. Piffel Tamás pedig, a váregyházi félmilliomos, a városi regále-bérlő két pofára fujja az udvarias házi úr szemébe a füstöt. Piffel Tamás egész rendén valónak találja, hogy ennél a háznál őt így kiszolgálják. Teringettét! Egy ma prolongálandó, tizezer forintos váltónak zsiránsa csak megérdemel egy csibuk jó dohányt, meg egy darab taplót! . . . A vastag pénzes zsák, mint egy ökör a szalmán, elnyulik a keleti szőnyeggel letakart pam-lagon s boldog elégedettségéből csak az az egy hiányzik, hogy ingujjra nem vetkőzhet s cipőit le nem rughatja. Pedig váltig biztatja az előzékeny gazda:

— Egészen mint otthon, édes Piffel uram!

Piffel uram azonban moderálja magát s a mennyire tőle telik, illedelmes marad s nyálát inkább lenyeli, semhogy a szőnyeget leköpje. A mi pedig ebben a mérsékelt kényelemben is boldoggá teszi őt, az nem a Bacsó Dóri dohánya, kedveskedése, divánja: hanem az a fesztelen, csengő hang, a melyen a fiát hallja belekiabálni abba a zsvajbba, a mely a szalonból egészen ide hallszik.

A Rudi *udvarol* . . . Piffel Tamás apai szive jóleső büszkeséggel hallja ezt távolból. Míg Bacsó Dórral közös üzleteik felől cserél eszmét: füle ott van a harmadik teremben. Hogy jár a szája a kölyöknek!

Milyen merész! Milyen öntudatos! Hogy tud a nők nyelvén! . . . Hiszen, a mi azt illeti, benne, Piffi Tamásban is megvan a szerencsefi elbizottsága és szemtelen is tud lenni, hogyha kell: de gyáva, esetlen, meghunyászkodó lesz, nyomban, a mint rangban, műveltségben fölötte álló nők közé, a szalonba kerül. Ez a kölyök ott is otthon érzi magát . . . A regálebérlőnek imponál a fia hangja s tallérjai diadalmas csengésénél is kedvesebb zene ez az arrogáns suhanczhang — apai fülének.

A Rudi gyerek félév óta lumpol — azon a czímen, hogy halálból szerelmes Bacsó Dóriék barna Laurájába. Piffi papa, mint regále-bérlő, a korhelyek felől nincs rossz véleménynyel, de mint családapa, nem tűrne lumpot maga körül. Rudi korhelykedésére azonban szemet húny. A kölyök szerelmes — menti őt magában — addig lumpol, a míg meg nem házasodik . . . És Piffi uram arra gondol, hogy a zsiránsi viszony, mely a püspök atyafijához köti, még szorosabbá és bensőbbé is válhat. Az egykori pálinkafőzőnek ábrándjai vannak. A hányszor elmegy a püspöki lak előtt, mindig arra gondol, hogy fog majd a kapus a nagy ezüst furkóval tisztelegni neki, ha a püspökhöz, mint kedves komájához, el-eljön vizitbe.

Bacsó Dóriéknak két szalonjuk is van. A régimódi ház nagy, kongó szobáiból kettő is megtelik, ha Bacsóék fogadnak. Most még egy harmadik terem is megtellett. A váregyházi «Jó szív» melynek Bacsó Dóriné a fővédasszonya, készül a szombati nagy előadáshoz. A «Jó szív» lázasan működik a három

teremben: az a becsvágy dobogtatja, hogy felibe kerüljön a váregyházi «Jó lélek»-nek, mely a mult szombaton nagy hangversenyt adott.

A hangversenyző «Jó lélek», előkészületeivel, óriási plakátjaival, manővereivel, verbuválásaival, sikereivel vérig szurkálta a vetélkedő «Jó szív»-et. Ezt a kölcsönt vissza kell fizetni s az elbízott «Jó lélek» szarvait letörni. Mert már is nagyra nőttek! Ez a lim-lom, szedett-vedett szatócsnép, ez az ordináre «Jó lélek» mer versenyre kelni az előkelő «Jó szív»-vel, minek élén egy Bacsó Dóriné, született csetneki Porhányi Laetícia áll! . . .

Az egyik teremben a hangversenyben résztvevők próbálják a partiejukat. Bacsó Tilda szólója van soron. Egy fiatal úr kíséri zongorán. A hangversenydarabok beoktatója, a váregyházi zeneauktoritás, a székesegyházi főkantór, Bacsó Dóriné s méltóságával hallgatja a szép szonátát. Ő méltóságát egy régi szép emlék érzékenyíti el és mélyen felsóhajt:

— Ez énekeltem én huszonöt év előtt. Emlékszik, kántor úr?

Oh, hogy ne emlékeznék! Félig akkor, az alatt őszült meg, míg csetneki Porhányi Laetícia hangját a tribünre ráidomította.

— Emlékszem. Oh, ki ne emlékeznék. Nem lehet azt elfeledni. Az volt a diadal. Ötször hívták méltóságot ki.

— Hétszer, kérem, hétszer. Nyolczadikszor már nem akartam kimenni. A sok bókolástól derekam megfájdult.

Aztán egy elnéző, de a nyilatkozás szükségét

érző kritikus fölényes arckifejezésével teszi hozzá ő méltósága:

— Tilda csinosan énekel, de nekem úgy tetszik, hogy nagyon is egyszerűen. Ma minden olyan természetes. Régen ez nem így volt. Ma mindenki a maga hangján énekel. Az én időmben olyan hangot adtunk, mely éppen nem hasonlított a magunk hangjához. Mi feldolgoztuk, átváltoztattuk a hangot. A régiek művészek voltak, a maiak naturalisták.

A főkantor e képtelen zenei elmélettől elkábítva, kék pápaszeme mögött behúnyta szemeit s hallgatott . . . Tilda egy természetes gixerrel befejezte a szót. A hallgatóság tapsolt.

A szomszéd szalonban, a sarokpamlag körül a két legifjabb Bacsó kisasszony, egy menyecske, egy öreg néni s két fiatal úr felolvasó próbát tartanak egy darabból. Egyik sem reczitál: szaval, szinez valamennyi s követi az instrukciót.

— Ohó, majd csak a szinpadon, majd csak a szinpadon! . . . szabadkozik a szép Bacsó Laura, a kit Piffli Rudi, az instrukció szerint, egy merész karomzdúlattal át akar ölelni.

A harmadik teremben a «Jó szív» allegoriájának előképét komponálják. Ez lesz a fénypontja a szombati estének. Ezzel adják meg a kegyelemdőfést a legyőzendő «Jó lélek»-nek. Ennél az előkészületnél dobog a «Jó szív» a leglázasan. Ez a terem a leglármasabb s a szoprán és althangok szenvedélyes versenye csak akkor szűnik meg: ha a váregyházi első női szabó-üzlet kaczkias első segédje hallatja

édeskés, rábeszélő hangját, a mint selymét, bársonyát, szöveteit dicsőíti.

A székek karjáról kibontott végselymek, mint fényes, pompás zuhatagok omlanak le színjátászó törésben. A nagy alabástrom Mária-szobor, a vallásosságot fitogtató szalon tüntetése, elvész a bársonyok hamvas redőiben. Az istenanya kitárt két karján szövetek, csipkék csüngenek. Az imazsámoly fedve van a hiúság haszontalan tarka limlomjával. A nők vitatkozva, újjaik közt morzsolgatják a selymek ruganyos anyagát, dédelgetve czirógatják a bársony hamvas színét. Divat- és jelmezképek járnak kézről-kézre. A társalgás ideges, izgatott. A szövetek ígézetétől lázassá vált nők egyszerre beszélnek. A boltoslegény éneklő hangja számítás-sal szítja az izgalmas hangulatot . . .

Akkor künn a csöndes utcán, a ház előtt felsivít az ujságáruló gyerek éles vércsehangja :

— Vegyenek Váregyházi Hirlapot . . . Külön kiadás . . . Bacsó püspök hirtelen halála . . . Négy krajczár . . . Vegyenek Váregyházi Hirlap-ot . . .

A saját lármájától süket ház nyitott ablakfülei még ezt a hangos kiáltást sem hallják. Csak a főkántor neszeli meg az utca halálmadarának artikulált huhogását. Ott hagyja a méltóságos asszonyt a pamlag sarkában s az ablakhoz rohan. Az ujságáruló kölyök felad hozzá egy külön kiadást. Akkor már többen vannak az ablaknál s Bacsó Tilda felsikolt, mikor a gyászkeretben megpillantja a nagybácsi nevét. A főkántor ijedt, sietéstől hadaró nyelvel kezdi olvasni a bevezetést.

A főkántor ijedt, hadaró nyelvvél kezdi olvasni . . .

Mint felhőtlen égből lecsapó villám, úgy érte városunk társadalmát a gyász híre, hogy bálványozott püspökünk, a fényeslelkű egyháznagy, a lángelméjű tudós, a páratlan emberbarát, a kifürkészhetetlen isteni akarat által váratlanul elszóltatott. Midőn lesújtva . . .

Tovább nem olvashatta. Bacsó Dóriné, ki gögösen leeresztett Mária Terézia-tokájától egész a homlokáig hamuszínű lett a hírrre, az egykori tanyai gazdasszony konyhai nyerseségével rikoltotta rá a főkántorra:

— Mit olvas itt ez az ember? Micsoda komisz tréfa ez?

A szomszéd szalon közönsége kéztördelve, megilletődött arcczal jelent meg a küszöbön. Egy urat toltak maguk előtt, a ki most jött, még a kalapját is kezében tartotta.

— Fájdalom, igaz . . . Onnan jövök . . . Vége van.

Ez az ember az alispán volt. Ennek hinni kellett. Ez nem szokott rossz tréfákat úzni . . . Bacsó Dóriné rohant az urához.

— Dóri! Hallottad? . . . Oh, hisz ez borzasztó! Te itt pipázol, mialatt a bátyád . . . Ott kellett volna lenned. A többiek bizonynyal mindnyájan ott voltak. Előttünk eltitkolták, hogy ne lehessen ott, hogy ne lásson téged, ne gondoljon reád . . . Ilyen a te familiád. Ismerem a fajtát. Eddig is ők faltak fel előttünk mindent. Eredj, rohanj, ne hagyd magad kifosztani. Veled megyek. Te soh' sem bírtál velük. De ha én ráteszem valamire a kezem: az nem övék többé . . . Gyere, siessünk . . .

Dóri úr az asszonyi nyelv e szilaj rohamától elbódítva, nem fogta föl a zagyva beszéd tragikus értelmét!

— Mi az? Nem értem. Mi történt?

— Nem érted, szerencsétlen! Az történt, hogy meghalt Bacsó Gergely.

Ezzel a felkiáltással egyszerre elérzékenyítette önmagát, zokogva borult az ura nyakába. De még ez asszonyos megindulásban is az élsdi faj önző, aljas kétségbeesése jajgatott ki belőle.

— Istenem, mily borzasztó csapás ez! Mindent elvesztettünk . . . Tönkre vagyunk téve . . . Mehetünk vissza a kincstári bérletbe . . . Oh! Dóri, Dóri! Mi lesz belőlünk? . . .

Aztán könnyein keresztül észrevette Piffi Tamást s egyszerre megbánta, hogy idegen előtt bevallotta ingyenélő, koldus mivoltukat. Hirtelen más hangba csapott át s magasztalni kezdte a megboldogult embert. E közben kiadta a rendeletet, hogy a kocsi álljon elő s ő maga adta fel, urára a fekete kabátot.

Piffi Tamás letette a félig kiszívott csibukot. Résztétét fejezte ki a családot ért gyász felett. E közben azonban a váltó-prolongálás motoszkált fejében. A felől tisztában volt, hogy az ő neve többé nem kerül egy lapra Bacsó Dóri barátja nevével. Piffi Tamás kiábrándult. A püspöki portás nem fog neki soha tisztelegni az ezüstös buzogánynyal. Oda a sógorság, oda a komaság! Ennek bizony hátat lehet fordítani. Szegény hoppon maradt, tönkrement népség ez itt. Nincs neki közöttünk többé mit

keresni . . . Elment, felkereste a fiát s megfogta a csuklójánál.

— Gyere fiam! Ne alkalmatlankodjunk ily szomorú helyen.

És illedelmes, busongó képpel vonult ki a Bacsóházból. Künn az utcán pedig odafordult a fiához:

— Hallod Rudi! Én jó apád vagyok, szeretlek. Hanem, ha még egyszer beteszed a lábad Bacsó Dóriékhoz: leütöm a derekad.

— Miért, tata?

— Azért, mert Bacsó Laura feleségnek nagyon olcsó, szeretőnek meg nagyon drága egy Piffi Rudinak . . . Gyere haza, megtudod a többit.

Piffi Tamás után többen kezdték elhagyogatni a gyászoló házat. Egy asszonyság Bacsó Dóriné legintimebb híve s a mamája annak az úrfinak, a ki Tildát zongorán kísérte: hirtelen rosszúl lett s a fia karjára támaszkodva tudott csak elmenni. A derek asszony egész hazáig lamentált:

— Borzasztó! borzasztó! Délelőtt még ott járt a nőegylet. A püspök maga volt a jókedv. És most halva fekszik . . . Vajjon végrendeletet hagyott-e hátra? Vajjon egyáltalán, volt-e neki mit eltestálni! . . . Ezek a Bacsóék jó emberek, csak egy kissé könnyen élt mindenik. Bizony, ha hozzá fértek, nem kimélték a püspökség pénzét. Azt mondják, csaknem visszaéltek a püspök jóságával. De mi lesz, most velük . . . Oh azok a szegény lányok! Hozzá van szokva a könnyű, úri módhoz. Annak most vége van. Mit fognak csinálni? Jó, hogy legalább adtak nekik nevelést. Most lehet belőlük gouver-

nante, táviró, postás, több eféle. Oh szegény gyerekek! . . .

Aztán hirtelen odafordult ez is a fiához.

— Fiam, ha szeretsz, hagyj föl a Tildával. Nem te hozzád való . . .

A saját üres lármájától az imént süket ház ezalatt néma lett. A szalonok kiürültek. A «Jó szív» kegyes komédiásai elhordták magukat. Tőlük most már nyugton lehet a várhegyi «Jó lélek.» Nem lesz liczitalás, hogy ki bírja jobban? A fővédasszony zárt kocsiban robog a püspöki lak felé, hogy a mire lehet, «rátegye a kezét». A felvidéki szűkölködőkkel nem törődik többé. A saját insége az, a mi elfoglalja.

A hat Bacsó kisasszony csöndesen sirdogál az elhallgatott termekben . . . Az elegáns, dallamos beszédű szabósegéd pedig szemkápráztató sietséggel kapkodja össze szétheverő szöveteit és rohan az üzletbe, a hol nyomban kifrják valamennyi Bacsónak számláját, a mik kétes követelésekké váltak máttól fogva.

XV.

Mire Bacsó Béni eljutott a rezidenciába, a püspök már az ágyban feküdt s körülötte álltak az orvos, a titkár, Fülöp és a káptalan egy tagja. A püspök ült inkább, mint feküdt. A párna hófehér szövetétől élesen vált el a vértolulástól feszült arcz sötétpiros szine. Az orvos könyökig felgyürközve, maga rakta föl a beteg före a borogatásokat, mindannyiszor hallatva egyet a szenvedők ágya mellett inkább szokásból, mint bátorításkép használni szokott orvosi közhelyekből.

— Minden jóra fordul. Csak nyugalom és türelem. Már is javult a helyzet. Leküzdjük a bajt. Csak bátorság és türelem.

De egészen fölösleges volt türelmet javallni a beteg püspöknek. Besüppedve vánkosába, kábult mozdulatlanságában hasonlított a hajótörötthez, a kit a hullám halálra paskol s aztán kidob a partra és bedagaszt a lágy homokba. Saját fellázadt vérének agyára rohanó hullámától lesodortatva, megszédítve fekszik az ágyon ez a szegény hajótörött is, s a halálban sincs több nyugalom, türelem, mint e béna testben.

Perczekig feküdt így . . . És mikor az az iszonyú mély zúgás, mely a szívéből agyára fölzártató vér Niagara zuhogása volt, egy pillanatra alábbhagyott: az elsodort, megszedült öntudat magához tért és önmagáról jelt akara adni. A száj megmozdult, a nyelv erőszakolta a szokott mozgásokat. A beteg organum erőlködve adott néhány hangot, de nem adott szavakat. A körülállók nézték, hallgatták a béna száj e fájdalmas, meddő erőlködését s tehetetlenül álltak az ágy körül.

Az orvos kalkulussait zavarták a beteg erőlködései. Könyörgésre fogta a dolgot:

— Méltóságos uram! Esedezem, kérem, maradjon nyugodtan. Nem kell erőszakolni semmit. Minden jóra fordul. Csak nyugalom, teljes feltétlen nyugalom.

A flaneltakarón fekvő kéz azonban megmozdult és intett, hogy írni akar. A doktor tiltakozni készült, de a püspök rászögezte szemét; a lány, kék szem most olyan volt, mint egy hideg, szürke aczélgolyó, melyre ráleheltek: homályos, megtörött. De a látakat elfutó hideg párán is áttört az erős akarat kifejezése, a mely még parancsolt. Az orvos megadta magát e tekintetnek. Arra gondolt, hogy vannak esetek, mikor valaminek a kijelentése szükségesebb, mint maga az élet. Azt is beismerte magában, hogy ha betege még egyszer elveszti öntudatát, azt többé vissza alig fogja nyerni.

A titkár egy bőr-irattáskát tett az ura elé. A püspök nagy, kusza betűket vetett a papírra. Hagyjának magamra. Csak Fülöp maradjon.

Mindnyájan átmentek a szomszéd terembe. Béni-
ben a szív elszorúlt, mikor kivezették. Mert nem
akart menni. Oh, nem atyafiúi aggodalom miatt!
Azt hitte, hogy ime itt a végrendelet pillanata, most
kellene neki résen állania. Egy pillanatra fölmerült
a szándék benne, hogy megragadja az ágyvéget s
nem engedi magát kivezettetni. De a társadalmi
ember illendőségi érzete megfékezte benne a kapzsi,
féltekeny rokon önző aggodalmát. Aztán attól is
fél, hogy ha jelenetet csinál, fölizgatja a beteget s
rossz vége lesz a dolognak. Kimenet azonban, sirán-
kozó képpel nézett rá Fülöpre, mintegy arra kérve
ezt a hideg embert, hogy gondoljon ő rá is. És
mikor már künn volt: ott maradt jó közel a sző-
nyegajtóhoz s épebbik fülével visszahallgatódzott.
Nem bízott Fülöpben, a ki ugyan testvére volt, de
a kiről föltette, tudta, hogy megvan benne a nagy
kártyások lelketlen vakmerősége, mely arra ösz-
tönzi, hogy saját szerencsésjén kívül mással ne töröd-
jék. Az aggodalmas ember mérgesen nézte lányát,
a ki vörösre sírt szemekkel ült a terem nyitott abla-
kánál, a hová vitték, mikor a beteg megpillantásakor
hirtelen rosszul lett. Csak legalább ez a lány állna
ott az ágynál! Hiába hozta magával. Nem tud ez
mást, csak pityeregni.

Az orvos, hogy foglalkoztassa magát, míg dolog
nélkül van, odament a síró kisasszonyhoz s mint
aféle legény-ember, félig a részvét, félig az udvar-
lás hangján elkezdte azt vigasztalni. A püspök
keresztlánya elpirult, mert nem tudta, hogy mikor
félájultan kihozták s az ablakhoz tolt divánra fek-

tették: az apja vagy az orvos volt-e az, a ki mellfűzője zsinórján tágtott.

A titkár nem szól senkihez, szép Apolló-fejét lehorgasztja, s a fájdalomtól és egy utálatos tett tudatának felháborító érzetétől hol szomorú, hol haragvó arczát gyakran fedi el a két kezével.

A mult századbeli barokk-kandallón egy régi óra tikktakkol, sebesen, mint egy lázas szív.

Egyszerre, mintha görcs fogta volna el, serozegve megállott. Babonás ijedtséggel néz oda mindenki. Az óra azonban nem állt meg, csak ütéshez készült. Az ezüst harang megcsendült; ütéseit mindenki számlálta.

Fogatok mennydörgő robogása hallatszott a kapu alatt. A püspök előkelő ismerősei jöttek a beteg állapota felől tudakozni. Lágy, óvatos léptek taposták a terem vastag szőnyegét. Senki sem beszélt hangosan. A suttogva ejtett szókat, lemondó kézmozdulatokat bánatos fejrázások kísérték. Maga az orvos is, a ki az imént még maga volt az optimizmus: a vállait kezdte vonogatni, a mint konzultálás végett meghívott kollégáinak a helyzetet magyarázta.

Elnémult mindenki, meghajolt minden fő, mikor jött a legmágasabb látogató: az Úr az ő beteg szolgájához. Pater Justus, a kapuczinus gvárdián, fehér karingben, a szakramentumokkal belépett a terembe. A fehérszakállu, komor askéta, mellére hajló fejjel, se jobbra, se balra nem nézve haladt át a termen. Senki sem tartotta föl. Ki merte volna várakoztatni az élet és halál urát, az utolsó vigasztalót, a végső reményt . . . A páter belépett a belső szobába.

Fülöp a takarót fölemelte.

XVI.

A mint a püspök és Fülöp magukra maradtak: a szélütött ember épen maradt keze rámutatott az íróasztalra, a melyet a titkár letakart volt selyempapirossal. Fülöp nem értette ezt a mozdulatot. A püspök leírta, mit akar: Takard föl — nézd meg — és mondd, te tetted-e?

Fülöp a takarót fölemelte. A Bacsó-műkincsek utánzatainak hamis csillogása sárgászöld viszfényt vetett a meghökkent ember vértelen képére. Egy pillanatig kővé váltan állott a vádoló bűnjeleknél, aztán visszament az ágyhoz, leült a szélére, megfogta nagybátyja jobb kezét, közel hajolt a beteg fejéhez, hogy halkabban beszélhessen.

— Hallgass meg. Oly igazán szólok, mintha gyónnék. Vedd annak és oldozz fel. Én tettem. A szűkség vitt rá, a mit az utolsó időig titkoltunk előtted. Tudatlan, könnyelmű sáfáraid voltunk. A püspökség tönkre ment alattunk. A hitel megszűnt. Mindent eladtunk, a mi eladható. A pénztár kiürült. Fedezni kellett a folyó kiadásokat; ki kellett adni a rokonság apanage-át; nekem is voltak tartozásaim, becsület-

beliek. Ez volt a helyzet. Hogy a legrosszabbat elkerüljük: rátettem a kezem műgyűjteményedre. Nyolczvanezer forint zálogot kaptam rá. Négy hó óta élünk ebből az összegből. És húszezer forint, tovább már nem odázható adót és egy csomó függő adósságot fizettem ki belőle. Mikor a gyűjteményt elzálogosítám, azt hittem, hogy négy hó múlva, az idei termésre kölcsönt vehetek föl. E közben a szőlők tönkrementek, a földeket az ár elöntötte. A rossz kilátások miatt nem kaphattam kölcsönt. Most tehát tudsz mindent. Nagyon sokat és igen sokat vétkezünk ellened. A főbűnös azonban itt van szemed előtt. Nem tagadom, én vagyok a baj legfőbb oka. És nincs más mentségem, mint az, hogy nem való voltam a helyre, a hová állítál. Az utolsó uradalmi ispán jobb jószágigazgató lett volna én nálam. Tönkre gazdálkodtam mindent. Az én kezem volt rajtad a legnagyobb csapás.

Elhallgatott. Fáradt, hideg tekintetét le nem süttötte a vallomás alatt. Merőn nézett rokona arczába . . . Nem számított rosszul. Azzal, hogy mindent magára vett, nem szépítve és nem mentve semmit: jobban védte magát, mintha az áltatás legügyesebb fogásait használta volna föl. A tönkre tett áldozat, ki oly közel volt ahhoz, hogy ő maga is ítélő bírása elé álljon: nem tudta elítélni szerencsétlen kezű, megtévedt sáfárját. De oda volt, egészen oda volt. Hörgő dadogása, vonásainak fázó reszketése mutatta, hogy szenved. El-elkóvályodó öntudattal, tétovázó kézzel, a püspöki gyűrű köveinek reszkető csillogása közt írta feleletét:

— Isten legyen irgalmas minékünk. Ő ítéljen mindnyájunk felett.

Egyszerre mintha ketté vágták volna, megszűnt agyában a vérörvény zúgása. Az imént mintha vas-kapcsok szegeztek volna fejét párnájához: most megkönnyebbültnek, szabadnak érezte. A roham megállott, vagy inkább csak fönnakadt, mint a hogy az elragadt ló fennakad, fölágaskodik egy pillanatra a mélység szélén, a melybe aztán aláhull és összetöri magát. A püspök szinte csodálkozott, hogy ő az ágyban fekszik, mikor állapota egészen normális. Semmit nem érzett s a helyzetet mintha nem értette volna. Az agyából visszafutó vér elsodorta az utolsó óra alatt történtek emlékét . . . Különös tekintettel nézett maga körül.

Hanem a mint az asztalon meglátta az üveg és ércszemetet: a fölháborodással emlékei is visszatertek, de csak a műgyűjteményeért reszkető, szenvedélyes régész emlékei. E pillanatban nem tudta, hogy ő egy püspök, a ki koldússá van téve, hogy beteg ember, a kinek élete csak egy hajszálon függ, csak arra gondolt, hogy Janus Pannonius kelyhe és a Thurzó-billikom idegen kézben vannak és hogy azt onnan vissza kell szerezni. Élete egyetlen, erős szenvedélye, a műgyűjtő tudós rajongása uralkodott rajta. Az életösztön ama végső erőfeszítésével, mely az elmerülőt a vízszínéig még egyszer fölsegíti: párnáiról fölemelkedett. Az összpontosító akaraterő még egyszer úr lett a széthúzó, pártütő organumok felett. Visszakapta hangját, beszélt.

— Vissza kell venni . . . Mindent visszavenni.

A karját fogta Fülöpnek s belebocsátkozott a dolog üzleti oldalába:

— Tudod mit? Eladjuk a sági erdőségből a harmincezer vén fát. Vevőt keresünk az én eldugott, 68-iki, drága boraimnak. Meghosszabbítjuk a bérleteket s összezsínáljuk az egész összeget.

Fülöp hallgatott. Mit tegyen? Megmondja, hogy nemcsak a vén fák, de az egész sági erdő rég ki van már vágva, hogy az eldugott, féltett, 68-iki hordók régen üresek már, hogy a bérletek meg vannak hosszabbítva . . . A püspök tovább tervezgetett.

— A záloglejtártáig meglesz az a pénz: annyi időnk van még?

Mennyi időnk! . . . Az öreg embernek csak annyi ideje volt, hogy ezt még kimondja. Az ő lejárata már bekövetkezett . . . A roham megújult, elbocsátá rokonának karját s mintha erős ökölcsapás érte volna homlokát: hanyatt esett és kinyúlt az ágyon . . . Fülöp az ajtóhoz sietett, hogy az orvost beszéltsa.

Páter Justus akkor lépett be a szentségekkel. Fülöp kitért a kapuczinus útjából s kiszólt a doktorhoz.

A váregyházi fakultás valamennyi kitünősége követte a házi orvost: de a mint ránéztek a nyitott-szájú, mozdulatlan-szemű, hátraszegzett főre: látták, hogy az ő dolguk itt véget ért. Még egy sikertelen kísérletet tettek, hogy a testet életre hozzák . . .

Mindnyájan meghajoltak, mialatt a gvárdián mély hangja imát mormolt a halott fejénél . . .

A gazdátlan palota ormára fölrepült a fekete lobogó. A székesegyház harangja megkondult. A püspök lakosztályában a káptalan feje és a közjegyző a püspök iratait vették pecsét alá. Fülöp hidegen, méltósággal, mint egy gyászoló királyi ház főudvarmestere, a nagy szalonban fogadta a város előkelői részvétét s ebben az imponáló, szertartásos, majesztózus szerepben az atyafiság nem merte, nem tudta őt megközelíteni. Csak sóhajtozva s inkább kárvalott, mint bús képpel jártak körülötte — azzal a kérdéssel emésztve magukat, hogy azután a gazdálkodás után, a mit ők folytattak: akad-e még itt valami, a min osztozzanak? . . .

XVII.

Bacsó Kanut még a temetési fáklyák füstjét sem mosta le arczáról, hanem a mint nagybátyja mögött becsapták a székesegyház kriptája ajtaját: Esztikével és Lászlóval együtt a legelső vonattal vissza-indult Budapestre. Ez a sietség tulajdonkép menekülés volt. Menekülés a családi nagytanács elől, mely a temetés után Fülöpnél gyült össze.

Most, hogy a vidéken, uradalmi tisztségekbe, sine curákba eldugott Bacsók is összeverődtek, most, hogy a közös csapásra együvé bujt az egész, szét-húzó, gyűlölködő atyafiság, mint a hogy a varjak összegyűlnek, amikor éheznek: csak most lehetett látni, hogy mennyi here dobzódott a püspökségi kaptárban. De még milyen herék! Nagyétvágyú, követelő, válogatós herék, a kik között az utolsó uradalmi kasznár sem lehetett szalon, libériás cseléd, fogat nélkül. Ennyi és ilyen here nemhogy egy püspökséget, de egy királyságot is föl tudott volna tíz év alatt falni.

A családi tanács egy gyászoló udvar czeremóniás búsongása között helyezkedett el a pompás szalon-

ban. A fekete ruhák, fátyolok, keztyűk, mint valami komor, sötét felhők ülték meg a garszon ember vidám, kaczer, fényüző szobáját.

A tanács azzal kezdte, hogy fáklyafüsttől vörösre mart szemeit törölgette, sóhajtozott s a megboldogultnak erényeit magasztalta. Azután a Kanut gyors eltávozását hozta szóba az egyik atyafi:

— Akárki mit mond: Kanut nem jó rokon. Mért sietett úgy el? Azért, hogy ne kelljen velünk együtt lenni. Amióta államtitkár: fennhordja az orrát. Isten mentsen, hogy közülünk valaki ő reá szoruljon. A mi engem illet, tudom, mivel tartozik egy Bacsó magának. Inkább meghalnék, semhogy alkalmat nyujtsak egy ilyen gögös, szívtelen rokonnak arra, hogy lealázó kegyét éreztesse velem.

Valamennyien, Fülöpöt kivéve, osztották az indig-nálódott atyafi nézetét. Mindnyájan sértve érezték magukat és senki sem akart hátul maradni a fennhéjázó rokon elitélésében. A Bacsó-család fönséges, büszke haraggal számúzta kebeléből a vértagadó, perfid embert . . . És ezalatt minden Bacsó megállapította már magában, hogy mit fog kérni az államtitkártól. Ki képviselőséget, ki hivatalt, ki kincstári bérletet, ki mást. Egyik-másik méltatlankodónak ott volt már az oldalzsebében a folyamodása. A rokoni önérzetnek e haragos kitörése csak azért volt, hogy egymás előtt terveiket leplezzék. A legtöbbje már az éjjeli vonattal készült Budapestre, hogy a számkivetett rokont lefoglalja a maga számára. Mert a ki legelőbb tartja a tarisznyát: annak jut a legtöbb. A koldusok és az ingyenélők princípiuma ez.

A tanács, mely összeülésekor egy méltóságban gyászoló udvar volt, fölосzlásakor hasonlított az olyan piacshoz, melyet a jégeső nagy hirtelen szétver . . . Előbb azonban az történt, hogy a tanács legidősebb tagja, a féltuczatos Bacsó Dóri fölvetette Fülöp előtt a hagyaték kérdését.

— Te voltál mellette az utolsó perczig. Neked tudnod kell, hogy van-e végrendelet s ha van, mi-ként intézkedik s ha nincs, mit várhatunk?

Halotti csönd támadt a nyílt kérdés nyomán. Minden szem a kérdezettre tapadt. A hátulálló, harmad-s negyedrendű Bacsók fölágaskodtak s előkelőbb rokonaik vállán, fején keresztül éhesen tátották szemüket s szájukat Bacsó Fülöp felé, mint a vérce-fiókok, mikor várják a jó falatot.

Fülöp, a kinek száraz, fás, önző lelke nem lágyult el, mikor a mindenéből kifosztott, halálba kergetett öreg ott haldokolt szeme előtt, a ki mialatt a halott ágya mellett imádkozni letérdelt, terveket szőtt meghajtott fejében, hogy mint lehetne az asztalon fekvő bűnjeleket eltávolítani, vagy, ha ez nem sikerül, úgy valamiképp magát tisztára kimosni: ez a romlott, hideg, érzéketlen ember nem tudott közönyös maradni a rászégezett tekintetek előtt.

A kedélytelen, rideg férfi *mulatott* magában. A mint maga előtt látta e mély gyászt fitogtató, tetőtől-talpig fekete, tisztos társaságot, a melynek minden tagja czinkostárs volt a meghalt öreg pap kifosztásában, tönkretevéésében: eszébe jutott, hogy ezek között nincs egy, a ki őt azzal nem gyanúsította, hogy mindent a maga javára zsebel el és

nekik csak a hulladékokból juttat. A hány ingyen-élője volt a váregyházi püspökségnek, az mind azt hitte, hogy jobban menne a dolga, ha Bacsó Fülöpöt elvinné az ördög. Keveselték a prédát, a mi nekik jutott s rámorogtak arra, a ki a zsákmányt köztük kiosztotta.

A prédaosztó főczinkos titkos kárörömmel nézte a hálátlan, a gyanusító bandát, mely még egyszer összegyűlt, hogy valamin, akármin, de megosztozzék. Akadt olyan, a ki azt hitte, hogy a püspöknek eldugott pénze volt. Nehányan a műkincsekről álmodoztak. A tájékozottabbak nem sokat reméltek, de eljöttek, hogy hátha mégis . . .

Fülöp megfélekedezett arról, hogy ő maga is egy minden erkölcsi és anyagi támpontot elvesztett ember: csak arra gondolt, hogy elérkezett végre a pillanat, mikor boszút állhat az atyafiságon. Az a felszólítás, melyet Bacsó Dóri intézett ő hozzá, olyan volt, mintha a rokonság még egyszer és utoljára oda tartotta volna telhetetlen, kapzsi tenyerét, hogy osztalékot kapjon. Nos — a válasz, a mit ő adni fog, olyan lesz, mintha ő e követelő, nyitott tenyerebbe — egyszerűen beleköpne. Végre megalázzhatja, kirughatja e haszontalan népséget, melyben nincs meg még a tolvajok testületi szelleme sem, mert soha sem ismerték el, hogy a főtolvajnak tízszeres rész jár ki a közös ragadmányból.

Azzal a túlzott udvariassággal, mely alá a művelt ember szokta gúnyját, megvetését félig elrejtteni, válaszolt Dórinak:

— Kedves rokon, engedje meg, hogy azzal az

őszinteséggel szóljak, a melylyel rokon-rokonhoz beszélhet. Hiszen mindnyájan egy test, egy vér vagyunk. Bizalom és őszinteség volt a jelszavunk eddig, legyen az a jövőre is. A család nagy érdekei csak így óvhatók meg. Azt hiszem, mindnyájan egyetértünk ebben.

A gyászfátyolos női kalapok helyeslően bólintottak. Valahol hátul egy harmadrendű Bacsó úgyvanozni kezdett. Bacsó Béni, a ki legjobban ismerte Fülöpöt, gyanus szemmel kezdte nézni az udvarias szónokot. Nagyon simán kezdi. Ennek rossz vége lesz.

Fülöp Bacsó Dórinére, erre a legkövetelőbb, legnagyobb élősdi nézett, mintha hozzá beszélne.

— Igen, voltam mellette. Úgy szólván, karjaim közt múlt ki. Nem akarom végperceit leírni. Mért okozzak több bánatot az önök úgy is szomorú szívének. A szegény öreg nem soká szenvedett. Kevéssel az utolsó percz előtt önökre gondolt, az ő szeretett jó rokonaira. Eszébe jutott mindaz, a mit önöknek, mondjuk, *nekünk* köszönhet. És ez őt nagyon meghatotta . . . Isten legyen irgalmas min nekünk! Így szólt az áldás, mit fejünkre mondott. És így, kedves rokonaim, mi az Isten irgalmára vagyunk most már bízva.

Dóriné, a ki született Porhányj Laetícia létére, nem birt azzal az éleselműséggel, mely a szavak mögé rejtett értelmet kéri: alkalmasnak látta a pillanatot arra, hogy szeméit törölgesse.

— A mi pedig a végrendeletet illeti: végrendelet

nincsen. Arra a kérdésre, hogy várhatunk-e valamit: nem teljes bizonyossággal ugyan, de némi alapossággal felelhetem azt, hogy igenis — *várhatunk*.

Az a halk mozgolódás, mely a végrendelet szónál támadt a szalonban: most erősebben ujult meg. Mindenki fészkelődött. Mintha kellemes viszketegséget, csiklandozást érezne. Igen . . . viszkett a sok Bacsó-tenyér, csiklandozta az a gondolat, hogy, tehát mégis, markolni fog valamit.

Fülöp felállott, hogy annál jobban láthassa a tanács tagjait. Két kezét nadrágja zsebébe csúsztatta, lábait szétvetette s az egykori huszárkapitány, a perfekt gavallér egy csúfolódó gamin szemtelen, kihívó állásával hajtotta meg magát az atyafiság előtt. Nem tudta tovább mérsékelni magát. Rikácsoló, gonosz hangon tört ki belőle a visszafojtott, dühös gúny.

— Hogy mit várhatunk, méltóságos uraim és aszszonyaim. Tudják, mit várhatunk? Akarnak konkrét feleletet? No jó . . . Minden Bacsó, a ki a püspökség ügyeit kezelte, várhat — egy-egy *idéző levelet* a miniszteri biztostól, a ki le van küldve, hogy mindnyájunknak körmét rendre megvizsgálja. Ezt várhatjuk, drága atyafiság, ezt és talán még rosszabbat is.

A kik ültek, felugráltak, a hátulállók az előttük levőket taszigálták. Tizen is beszéltek egyszerre. Megrohanták Fülöpöt. Szidták, kérdezték, vallatták, fenyegették. Mindnyájan, de különböző módon meg voltak ijedve. Hűtelen sáfár volt valamennyi, ludasnak érezte magát mindenik, de egy sem hitte,

hogy a fosztogató garázdálkodás miatt még valaha kérdőre is vonják: a meglepődés tehát általános vala. Csakhogy az ügyesebb, óvatosabb manipulánsok az első, pillanatnyi megrökönyödésből magukhoz térve — visszanyerték önuralmukat, míg az iskolázatlanabb elemek szinte érezték már, hogy valaki fogja hátul gallérjukat... A nők látva férjeik sápadt, kikelt arczát, nem értették egészen a dolgot, de veszélyt érezték s abban a hitben, hogy az Fülöptől jó, megvető, villámló szemekkel méregették s fenyegető állást foglaltak el körötte.

Fülöp éles, maró hangja túlkiáltotta a rokonság lármáját.

— Hagyják abba, kérem. Nem ér a lárma semmit. Önök mindnyájan tudják, hogy a püspökséget tönkretették s a tönkretevők mi vagyunk. A kinek a lelkét nem nyomja semmi: az a kezét tegye össze s várja be a biztost. De a kit zseniroz a miniszteri küldött: az menjen haza és mosakodjék, a míg még nem késő. Az idéző levél talán már otthon vár reájuk.

A jégeső nem verhet jobban széjjel piacot, mint a hogy a családi nagytanács szétrebbent. Haragot, indignálódást tettető, lelkiismeretük tisztaságát hangoztató alakok siettek le a lépcsőn, ugrottak föl elősiető fogataikba, nem búcsúzva egymástól, nem merve egymás sápadt, zavart képébe nézni s nem feelve, vagy csak idegesen, letorkolóan, durván az asszonyoknak, kik kérdéseikkel rossz időben alkalmatlankodtak... Fülöp, a mint ablakából utána nézett szétkotródó atyafiságának, érezte, hogy még neki is joga van megvetni ez embereket:

— Nyomorultabbak vagytok mindnyájan én nálam. Az utolsó órában is megcsaltátok volna, a kit megloptatok. Én legalább nem hazudtam akkor.

Ezt gondolta s aztán a nyitott ablakon át — utána köpött vérbelieinek . . . Azzal megfordult, bement a dolgozószobába s a míg ott alá- s felsétált, gyakran tekintett egy hosszú keskeny sötét bőrtokra, mely ott feküdt az íróasztalon . . . Ekkor valami jutott eszébe. Megállt a szoba közepén, fölnézett a mennyezetre és hosszan eltűnődött. Egyszerre vállat vont, elutasító mozdulatot tett, odament az asztalhoz s a bőrtokot becsukta az asztalfiókba . . .

XVIII.

Mikor Kanut másnap megérkezett Budapestre: a hírlapok már hozták a hirt a váregházi püspök nagy temetéséről . . . Maga az érsek szentelte be a nagy halottat, a királyné megkoronázóját, az ország első püspökét . . . A gyászpompáról hosszú táviratok szóltak.

De ugyanekkor a lapok első oldalán cikk jelent meg a váregházi püspökség belső dolgairól. Valamennyi cikk azzal kezdte, hogy elismeréssel szólt a megboldogult főpap humanizmusáról, tudós érdemeiről, felvilágultságáról, papi erényeiről . . . De míg a magyar klérus e büszkesége — a vallásnak, az emberiségnek s a tudománynak élt, — folytatták a cikkek — azalatt lelketlen üzelmek folytak a nagy ember háta mögött, a püspökség vagyonában. Azok, kikre a püspökség gazdasági vezetését bizta: helyzetükkel hallatlanul visszaéltek . . . Ezután jött a leírása annak, hogy mivé lett a püspökség a rossz sáfárok keze alatt. A kép sötétebb már nem lehetett volna. Egy szélső lap azzal a kategórikus felkiáltással végezte: «A váregházi püspökség nincs többé.

Elpusztították azok a tatárok, a kik Magyarország egyházi javaiban «papi rokonok» néven és idősziakidulásaik után eléggé ismertek!» . . . Még a kormány óvatos lapja is kijelentett annyit, hogy: «A váregyházi püspökség ügyeinek rendezése végett miniszteri biztost küldött ki a kormány.»

Kanut már künn, az állomáson értesült a szenzációs czikkekről. A kiszállónál beleütközött egy képviselőtársába, a ki eddig elvétve, tartózkodva mert dörzsölni hozzá, most azonban zajosan, tüntetve rázogatta kezét, mintha meg akarná győzni, hogy, a történetek daczára, az ő jóindulatára még mindig számíthat. A szenvedelmes barát roppant kikelt az újságczikkék ellen s mikor észrevette, hogy Kanut még egy betűt sem látott belőlük: rohant a hirlapáruhoz és egy egész nyaláb újsággal tért vissza.

Esztike és László, kik előrementek, a fogatba üléskor nem vették észre bátyjuk arcán az olyan ember boszúságát, a ki önhibáján kívül jut kétes helyzetbe és nem tudja, hogyan szabaduljon?

Míg a két fiatal a kocszi-ablak üvegén át a kerepesi-úton nyüzsgő, kora reggeli Budapestet nézte — az ébredő város egészséges lármájától elkapatva, temetésről, gyászról megfélekedve — gondatlanul fecsegett Kanut bepillantott egyik-másik lapba s izgatottsága egyre fokozódott. Ő, a ki szokva volt az ellenzéki sajtó támadásaihoz, a kit a legkiélezettebb guny, a legdurvább kiméletlenségek ki nem hoztak soha a sodrából: most fázott, didergett a testén végigszaladgáló, hideg, rossz érzések folytán. Pedig nem róla volt szó és nem őt bántották. De a

gyanu, a vád olyanokat terhelt, a kik az ő nevét viselték, a kik hozzá tartoztak. Most értette csak egészen Bacsó Fülöp szavait, a mit a megérkezésekor súgott a fülébe :

— A temetés után térj vissza azonnal. Olyan dolgok fognak itt történni, a mitől magadat távol kell tartanod. Zavaros lesz itt a helyzet. A püspökség ügyei nagyon rosszul állnak. Ne ártsd magad semmibe. Majd értesítelek. Csak térj vissza gyorsan. Őrizkedjél a rokonságtól. Még én tőlem is. Borzasztó egy nép vagyunk mi.

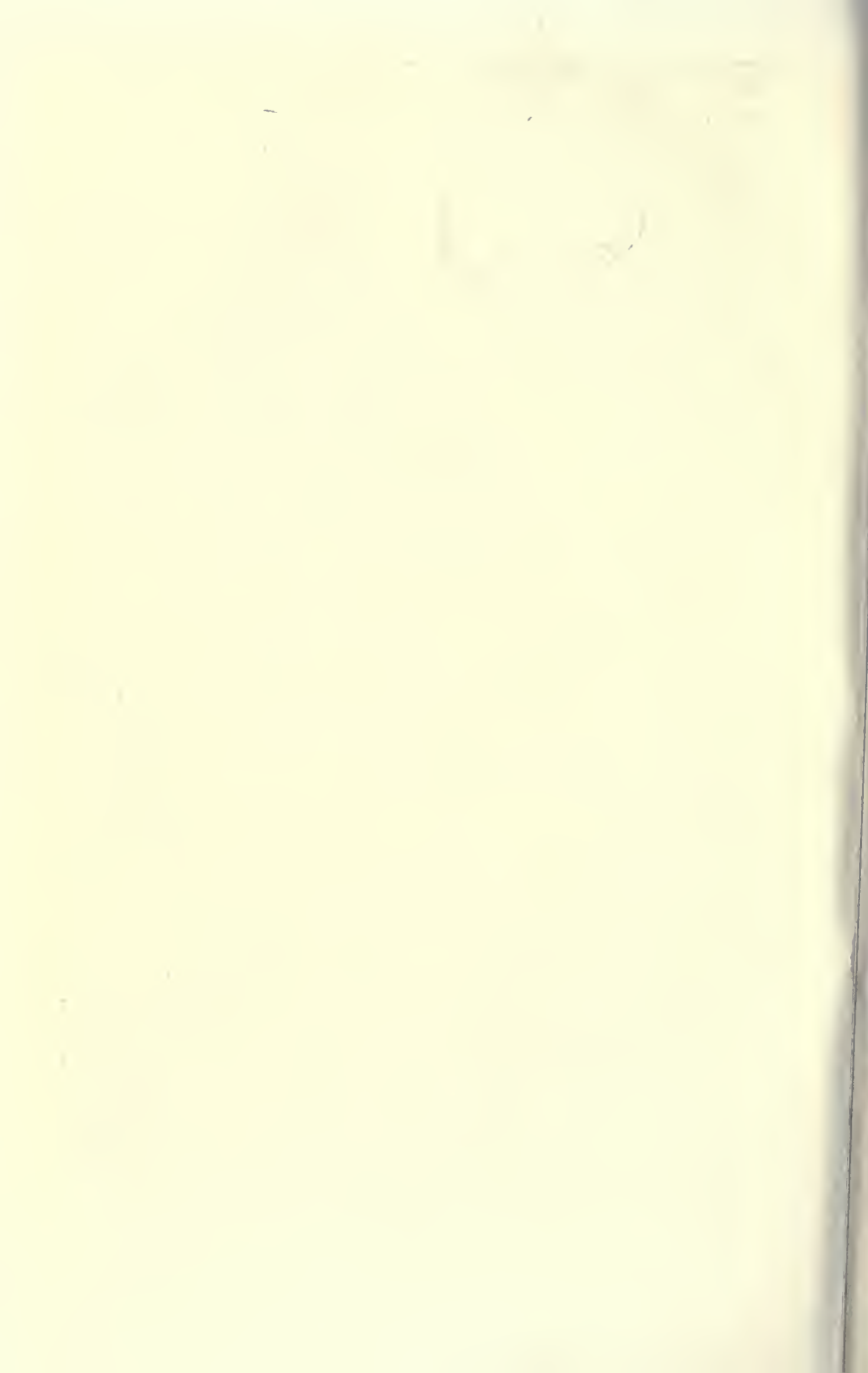
Most már mindent tudott. A helyzet, a mit háta mögött hagyott, nemcsak zavaros, de piszkos erdősen. Hálával gondolt Fülöpre, hogy nem igyekezett visszatartani őt s a családi tanácsba bevonva — az erkölcsi részesség gyanujába keverni. Más azt cselekszi. Akármit tett Fülöp, akárhogy gazdálkodott : ő el nem ítélheti. Irányában nyiltan, önzetlenül járt el. Okoskodott Kanut.

De az igazság az volt, hogy Fülöp éles esze tisztán tekintette át a homályos helyzetet. Érezte, hogy — ha van szabadulás, csak Kanut által lehet. A csávába, melybe nyakig estek, nem szabad őt magukkal rántani. Nem azért nem volt szabad, mert Kanut távol állott a püspökség dolgától : hanem, mert ő az egyetlen Bacsó, a ki szilárd erkölcsi támponton és gyanun felül áll s a ki a többi, sülyedő Bacsónak segítséget nyújthat. Természetes, hogy első sorban — ő neki, Fülöpnek . . .

Mikor a fogat bekanyarodott a Sándor-utczába : a képviselőház megpillantásakor az ötlött eszébe,

A nagymama útra öltözötten egy láda tetején ült.

hogy a püspökség dolgát az ellenzék bizonyára szóba fogja hozni. Már látta, mint válnak kesernyessé, nervózusokká a kultuszminiszter máskor vidám, fürge vonásai, mikor őt kérdőre vonja a miniszterek tanácskozó-termében.

Odahaza másik meglepetés várt rá. A nagymama, kit unokatestvére, a püspök hirtelen halála úgy meghatott, hogy ágyba esett utána: már fölkelte és sebbel-lobbal pakolt.

Az egész cselédszemélyzet az öreg asszonynál volt és segített pakolni. A nagymama utraöltözöten, táskával a karján ült egy láda tetején s onnan osztá rendelkezéseit. Veron kérő, csillapító arccal állt az öreg előtt.

Az unokák jöttére a málházás félbeszakadt. Kanut csodálkozva nézte a készülődéseket. Mit jelent ez? Ki akar utazni?

— A nagymama hazakészül... Magyarázta Veron.

Az unokák üdvözlő ölelése által körülvelt öreg nő zavarodottan hallgatott a faggató, kérlelő, szemrehányó kérdésekre:

— A nagymama itt tudna hagyni minket?

— Ráunt talán az unokáira?

— Hiányzik valamije? Nem tudunk eléggé a kedvében járni?

— Mondja, édes nagymama, mivel bántottuk meg?

Kanut valami különöst vett észre az öreg nő szemében: valami ijedtséget, nyugtalanságfélét. De az imént olvasott dolgok sokkal inkább megzavarták belsőleg, semhogy e tekintet értelmét kutathatta

volna. Elküldte a cselédeket és segített leszedni a nagymamáról az utazó köpenyt.

— Hova gondol a nagymama? Azt hiszi, oly könnyű innen szabadulni? Aztán hova menne? Senki sem várja otthon, Mármárosban. De meg úgy egyeztünk, hogy az őszt s a telet itten tölti nálam. Én azt hiszem, nem adtunk rá okot, hogy elálljon egyezkedésünktől. Mondja meg őszintén, mért akart elmenni ilyen szökve, — hűrünk, tudtunk nélkül.

Az öreg nő nem tudta, mit mondjon. Rég lehiggadt, csöndes, jó lelke ma reggel óta föl volt zavarodva. El akart mindent titkolni. Marasztó unokáinak azt szerette volna mondani: Ne tartsatok vissza, de jöjjetek ti is. Menjünk el mindnyájan. Ne is nézzünk vissza. Kanut, Laczi, Esztike, ne kérdjetekek semmit, csak fogadjatok szót a nagyanyátoknak és kövessétek őt. Menjünk haza Mármárosba, csak ottan jó nekünk! . . .

Mint az öreg anyagólya, mikor kemény, ártó, őszi szél kezd már fujdogálni: a nagymama is élükre akart állni az övéinek és elvinni őket más, nyugodt vidékre. Mert utálatos, rossz szél fujdogált itt. Ilyet ő még nem ért meg. Pedig ő sem volt mindig a nagyvilági zajtól iszonyodó, falusi asszonyosság. Látott ő már izgalmas napokat. Látta a világot rossz és jó oldalról. De ilyen rossznak, kegyetlennek, mint ma: nem látta még soha . . .

Mikor a korán ébredő öreg nő, még ágyban fekvé, magához kérte a reggeli lapokat, hogy Bacsó Gergely temetéséről olvasson valamit: a felbontatlan lapnak az első oldala kötötte le figyelmét. Azt hitte,

meghal attól, a mit ottan olvas. Nem az idegei voltak megtámadva; a régi nagyasszonyok nem ismerték ezt a boudoir-nyavalyát. A nemes asszony lelke s a nagyanya szíve esett össze benne. Első gondolata az volt, hogy hazamenekül. Mint a kit árvíz környékez: úgy sietett pakolni. Meg volt győződve, hogy túl nem éli a családnak meggyaláztatását. Haljon meg hát otthon, ha már meg kell halni.

Most, hogy unokáit maga mellett látta, szemrehányást tett önmagának, a miért nélkülök akart menekülni. Elviszi őket is. Mindnyájan itt hagyják ezt a gyalázkodó, rosszlelkű világot.

Csakhogy a más ezeket gondolta, az az ijedtség okozta erély, a mely törődött testét az ágyból kiségtette, lassankint elhagyta. Vissza kellett az öregotthont fektetni az ágyba.

Mikor később Kanut a miniszteriumba indult, betért egy pillanatra az öreg asszonyhoz. Veront találta nála. Az öreg csöndes, de még mindig zavart s megilletődött volt. Megfogta az unokája kezét:

— Maradj, kérlek, kissé. Mondanék valamit.

Veron az ajtó felé indult. Az öreg nő marasztotta.

— Maga is Bacsó-leány . . . Meghallgathatja . . .
Magukról beszélek.

Aztán Kanuthoz fordult. Erőltette, hogy szilárd legyen a hangja.

— Olvastad a lapokat?

Kanut most értette meg az öreg asszonyt . . . Veronra nézett. Vajjon olvasta-e ő is? gondolta magában . . . Az a visszanezés, a melylyel Veron válaszolt, olyan volt, mint egy jó barát kézfogása

egy rossz, nehéz órában, még ennél is több: egy bizó nő tekintete, a mely imigy beszél: Akármi történt és fog történni: tudom, hogy nálad nincs becsületesebb, jobb és bátrabb férfil egyébbel mit törődjem!

Kanut megnyugtanni igyekezett a megrémült öreg nőt. Az ujságok mindenből nagy dolgot csinálnak. Ez a mesterségük. Az ilyen lárma azonban csak mától holnapig tart. Nem kell tőle megijedni.

A nagyanya — látva unokája határozott arczát — nem sokat bízott indítványa sikerében, de azért megtette:

— Mégis . . . lásd, jobb volna, ha itt hagynók ezt a rossz világot. Van anyyim, a miből otthon mindnyájan . . .

— Nem úgy, nagymama. Itt fogunk maradni. Nem szerezzük meg ellenségeinknek azt az örömet, hogy elfussunk előlük. Ez annyi lenne, mint magunkra venni a támadók vádját. A ki hibázott, bűnhődjék, de másért mi nem vezekelhetünk.

— Szent Isten! Hát lehetséges volna, hogy valamelyik Bacsó . . .

— Bizonyosat semmit sem tudok. Az az egy látszik valószínűnek, hogy a Bacsók a püspökségben rosszul gazdálkodtak. Fájdalom, az ilyesmi nem újság mi nálunk . . .

XIX.

Kanutot a hivatalban az a bürokratikus, jól fegyelmezett monotonitás fogadta, melynek nincs se izgalma, se véleménye, se hangulata. A miniszteriumi gépezet szabatosan, fennakadás nélkül végezte munkáját; a rendeleteket, utasításokat, döntéseket, határozatokat sűrűen ontotta az adminisztráció nagy csatornája. A külső világ lármájával itt senki sem törődött. Legalább úgy látszott.

Ebben a megszokott munkakörben Kanut visszanyerte egész nyugalmát és hidegvérét. Mikor déltájban a képviselőház ülésére ment: a folyosón lézengő hírlapírók, kik a mai szenzációs cikkek hatását lesték itt, csalódottan néztek utána:

— No, ez nincs meghatva . . . Úgy látszik, az államtitkár sincsen érdekelve . . .

A házban nagy volt az izgatottság. A lapok rendkívüli kiadásai jártak kézről-kézre. A pétervári mérnyület borzasztó részletei elvonták a figyelmet minden egyébről. Az előadó szónokra a gyorsfrökon kívül senki sem figyelt. Kanutot észre sem vették, csak mikor a miniszterelnök kezét fogott és beszélgetett vele.

Kanut érezte, hogy ez a kézfogás és bizalmas szóváltás — tüntetés mellette. Az elnök, a ki maga iránt feltétlen, korlátlan bizalmat követelt, maga is feltétlenül megbizott azokban, a kiket egyszer barátságára, erkölcsi és politikai benső közösségre méltóknak ítelt volt. Hűség és odaadás volt ebben a parlamenti zsarnokban, a ki mindent feláldozott a hatalom érdekének, de a ki, a politikai hajóskapitányok szokásától eltérve, nem dobálta ki hajójából vihar idején azokat, kik nélkül a hajó tán könnyebben szabadulna . . .

A második, a ki hozzásietett, Apostol Máté volt. Ez mellé ült a padba és ott maradt jó ideig. A hegypárt csúcsa görbén nézett e miatt a vezérre, de mikor visszatért közéjük, hallgatagon huzódtak meg a minden kritikán felülálló, erkölcsi nagyság előtt, a ki a maga, szilaj pártja fölött épen olyan vasfegyelmet tartott, mint a miniszterelnök a tulsó oldalon.

A pétervári tragédia annyira háttérbe szorította az itthoni dolgokat, hogy a váregyházi püspökség ügye az ellenzéki pártklubokban is csak lanyha érdeklődést tudott fölkelteni. Az ellenzék tétovázását a kormánypárt fölhasználva — maga interpellált. A kultuszminiszter ígéretet tett, hogy a miniszteri kiküldött jelentése beérkezésekor megadja a választ. Ezzel az ügy, egyelőre, lekerült a napirendről.

Kanutra nézve azonban csak most kezdett akuttá válni a püspökség dolga. A váregyházi Bacsók egyszerre, csomósan, mint éhes sáskaraj, megérkez-

tek Budapestre. Mikor Kanut este a klubból hazament, a behajtott névjegyek, zárt borítékok egész asztagát találta asztalán. Kanut látta, hogy nyakán van az egész atyafiság. Másnapra ígérte mindenik a látogatást, a mihez a hangulatot úgy készítették elő, hogy az öreg asszonyt, Esztikével együtt, sorra megráskatták — ellamentálásával a kétségbeesett, vigasztalan, nyomorúlt helyzetnek, a miben ők vergődnek.

Kanutnak eszébe jutottak Apostol szavai: Légy óvatos! Ez a rokonság, mely már egy püspököt megevett, meg tud enni egy államtitkárt is. Ne engedd, hogy kikezdjenek. Ha egyszer beléd harapnak: prédává válsz te is . . . Föltette magában, hogy óvatos, ha kell, könyörtelen is lesz . . . De — hogy fölindult, szánakozó nagyanyját és hugát megnyugtassa, megígérte nekik, hogy a kik megérdemlik, azokat segíti.

Teljes gyászpompában tartá másnap felvonulását Kanuthoz a Bacsó-familia. Bérkocsin érkeztek, de saját liberíás inasai ültek künn a bakon. Fenntartották a rangot, bár koldulni jöttek.

A nagyasszony ágya mellett verődött össze a szomorú tábor. Ott várta be mindenik, a mfg sorra kerül. Kissé bánatosak, de reménykedők, megnyugvók és egymás iránt végtelenül gyöngédek valának. Valósággal megtestesíték a keresztény család ideálját s szelíd kedveskedésükkel, Kanutra halmozott magasztalásaikkal megvesztegették a nagyasszony szívét. Az öreg nő évtizedek óta nem érintkezett a váregyházi rokonokkal s most, hogy maga körül látta ezt

az előkelő, nyájas népet, megfoghatatlannak tetszett előtte, hogy ily embereket büntetlenül lehet meg-támadni az ujságokban.

Csak Veront nem vezette félre az atyafiság finom farizeuskodása. Abból a tekintetből, melylyel a visszamaradtak az után a rokon után néztek, a ki, rákerülvén a sor, az államtitkár-rokonhoz belépett, vagy arra, a ki tőle kijött: tisztán olvasta azt a féltékeny kapzsiságot, mely ezeket az embereket egymás ellen ingerli. Az atyafiság pedig a felszedett, szegény rokon alázatosságának nézve Veron megvonuló hallgatagságát — őt úgy tekintette, mint a ház egy benső cselédjét, ki véletlenül jelen van. Veron a dölyfös koldusok sértő mellőzésével semmit sem törődött. Csak egy gondolat foglalkoztatta: az, hogy ezek az emberek tönkretették azt, a ki jót tett velük. A szerető nő féltő ösztönével aggódott Kanutért. Az ellenség gyanus szagát érezte e beparfümözött fekete ruhákon.

Kanut csak délfelé szabadult ki rokonai kezéből. Ezek a siró asszonyok, kik boldogtalan gyermekeikről úgy beszéltek, mintha már elzüllyve, utozára dobva, megbélyegezve látnák azokat; ezek a sápadt, komor apák, kik a hírlapok vádjaival szemközt, nevük szeplőtlenségét és öngyilkosságot emlegettek, ha Kanut oda dobja őket a vád súlyos következményeinek: nehézzé tették az államtitkár óráit ezen a délelőttön. A kezére hullatott asszonykönyvek, a férfimellek kétségbeesett fölsóhajtásai, a gyermekeikre apelláló szülők esdeklése — feledtették Kanuttal Apostol szavait. Nem tudott erős, könyörtelen lenni...

Ki volt kezdve már is. Az egyik Bacsó kötelező ígéretet, a másik ajánlólevelet, a harmadik aláírt váltót, a negyedik pénzt vitt el magával. Egy sem távozott el tőle üresen . . . Az élősdi faj éhes pió-czái hozzáférkőztek rokonuk testéhez és a szívtást megkezdték . . .

Kanut annyira kifosztatta magát, hogy mikor délben Holzknecht Poldi egy jelentéktelen tőzsdei differenzia kiegyenlítése végett beállított hozzá: kénytelen volt a megbizottat délutánra rendelni magához.

Ez az eset jobban megzavarta, mint a szocénák az atyafisággal. Először történt, hogy börze-ügynökének nem tudott pénzt adni. Főindultan sietett el hazulról. Egy pillanatra benézett a képviselőházba. Az első csoport, melyhez csatlakozott, egy ismert-nevű képviselő dolgairól beszélt, a ki játszott a börzén s nem tudott fizetni. A társaság meg volt botránkozva a csúnya eset fölött s Kanut elpalástolva felindulását, elítélte maga is a játékos urat.

A mint azonban a folyosó végén Apostol alakját látta feltűnni, Kanut, a szigorú bíró olyan formát érzett, mint mikor suhancz korában elgombozta a játékra való pénzt. Hirtelen kérdezősködni kezdett egy miniszter után, a kiről tudta, hogy nincsen a házban . . . Aztán sebbel-lobbal elszelelt a folyosóról.

Röstelkedve e nagy emberhez nem méltó öntudat és viselet fölött: megfogadta magának, hogy fölhagy a börzei megbizatásokkal. Addig, míg csak képviselő, kaszinótag volt, megjárta. De most már itt

az ideje, hogy véget vessen a Holzknecht Poldival folytatott viszonyának. Gyanakodott ugyan, hogy nem ő az egyetlen a miniszteriumban, ki az aranyborjúnak hódolgat titokban, de azért belerögzítette a föltevésbe magát, hogy szerencséjét azon a téren nem keresi többé.

XX.

A míg Kanut a képviselőháztól gridi Biás Máté palotájáig ment: az imént érzett röstelkedést valami nyomasztóbb érzés váltotta föl benne. A temetés óta átélt izgalmak közt alig volt ideje magára gondolni. Csak most jött világos tudatára annak, hogy ő tulajdonkép egy egyszerű, szegény, miniszteri beamter, a ki, fizetésén kívül, mire sem számíthat. Bacsó Gergely halálával dugába dőlt a terv, hogy ő a feketelápi uradalmat a püspökségtől bérbe fogja venni. A mennyit az előbbi bérlő, annyit fizetett volna ő is. Ez a milyen tisztességes üzlet, olyan hasznos is lett volna. Számított is erre a haszonra. Az előkelő, nyílt háztartás költségei részben abból kerültek volna ki.

Eddig nem érezte a nagy háztartás terhét. Esztike csinos gombostűpénzt kapott püspök nagybátyjától. Laczit a nagymama pénzelte. Ő neki magának bőven elég volt a fizetése és a haszon, a mi papirokba fektetett apai örökségéből s a szerencsés tőzsdejátékból származott.

Jövőre más számítással és másképp kell élni. A nyílt

háztartást nem szabad, nem lehet föladni. Állása, összeköttetései utalták rá erre. Aztán itt a huga, az eladó lányság legszebbik szakában — egészen boldoggá téve egy jó társaság derült tónusa, finom kedvtelése és egy derék ifjú félre nem érthető érzései által. Nem volt szabad őt kiragadni a körből, melyhez hozzá akklimatizálódott. A mármaros-keszi csipke-rózsabimbó egy félév alatt gyönyörű fajrózsává nyilott a budapesti talajban. Nem lehet azt többé visszaültetni a mármarosi társadalom parlagi földjébe.

A Bacsó-ház tehát nyílt, úri ház marad. A költségvetést azonban, a reálításoknak megfelelő alapra fektetve — a mennyire lehet, redukálni kell majd. Példát fog szolgáltatni a pazarló, könnyelmű Bacsóknak, hogy mint lehet okos számítással fentartani az ernyőt.

Ha aztán Esztikét egy szép napon hazulról elviszik: akkor ő az ernyőt kissé összébb huzza. A *társaságnak* eleget élt már ő; megpróbálja *magának* is élni. Oh, nem *trogodyt*-életmódra készül. A fészekrakás munkájában fogja magát újra megifjítani.

Ez a gondolat elüzte tőle az anyagi törődések nyomasztó, rossz hangulatát. Oly vidáman ment fel a Biás-ház lépcsőjén, mint képviselő korában akárhányszor, mikor egy-egy átlegénykedett kaszinói út után eljött apjának öreg barátjához egy kupicza édes örmény pálinkára és egy huszonnégyórás kölcsön kötésére.

Az öreget ott találta a bank-irodába nyíló szobá-

jában. A vén örmény kordovánszin arczáról leolvasta Kanut, hogy megjelenése meglepetést s örömet okozott. Ámbár az öreg ravaszkodni akart s igyekezett közönyös maradni. Mert haragot táplált. Tervei voltak barátja fiával, mióta ez államtitkárrá lett. Kanut azonban kitért Biás uram szándékai elől, mintha semmit sem tudna felőlük, vagy mintha nagyon is tudna. Egy idő óta nem mutatkozott itt.

Ám az öreg nem azért volt örmény, hogy ne legyen érzéke a diplomáciához. Ugy üdvözölte Kanutot, mintha ez csak tegnap járt volna itt utóljára. A nagy tapir-orr csalhatatlan szimata megérezte Kanuton, hogy mi járatban van, mielőtt ez, nem sokat teketóriázva, előadta a látogatás czélját.

— Oh, kérlek. Akármikor és akármennyit. A vén Biásra mindig számíthatsz te.

És egy sort írt egy papírlapra, megnyomta a villany-csengőt, s a falnyíláson át az frást kiadta. A következő perczben bankjegycsomag súrolta a falnyílás márványlapját.

Mialatt Biás bankjegyeket számolt az asztalra, oly hangon, mintha hajóhídról, vihar idején, matrózokat dirigálna, nagyokat kiáltott!

— Mit szólsz a pétervári dologhoz? Éppen most olvastam. Kérlek, ez borzasztó! . . . Az egész utcán végig, mindenütt nihilisták bombával kezükben! Persze, hogy a szegény czár nem menekülhetett . . . Én nagyon sajnálom azt a boldogtalant. Igaz, hogy egyszer úgy is meg kell halni, de így . . . A szegény nagybátyád is, bizony hamar bevégezte. Oh, be kár is érte! Ha életben marad: érsek, bibornok,

talán pápa is lesz belőle! . . . Milyen kár, jó Isten! . . .

A mint átadta a kért összeget Kanutnak, meghalkította hangját:

— Te talán tudsz felőle, hogyan intézkedett a megboldogult a múkincsről, a miket Fülöp idehozott hozzám? Meg voltak, tudod, egy kissé szorúlva. Ilyesmi a legrendezettebb gazdaságban is előfordul néha, hát még a hol . . .

Észrevette magát, abban hagyta és közönyösen tette hozzá:

— Nyolczvanezer forintot adtam rá. Százezernél többet megér. Akármikor eljöhettek érte.

Aztán látva Kanut nagy megütközését, másra vitte a beszédet és ismét a hajóhidról kezdett kiabálni:

— Egy pohárral az édesből! Van egy féléve, hogy nem kocozintottál az öreg Biással. No — nem akar ez szemrehányás lenni. Tudom én, hogy az államtitkár úr nem igen ér rá pálinkázni menni az öreg örményhez. De mégis . . .

Ünnepélyes, pofaszakállas, fehérkeztyüs szolgálta hozta ezüst tálcán az ivókészletet.

A mint összeütögették a kristálypoharakat az asztalra tett, aranyozott abroncsú hordócska fölött: ruhasuhogás neszelt elő az ajtószőnyeg mögül s a félrevont függönyszárny bársonyrojtjai közt megjelent az egyik Biás-kisasszony barna, piros arca. Kanut megpillantásakor a fejecske visszavonult. Biás úr azonban rákiáltott a visszajedt szüzekére.

— Bejöhetsz, Leona. Jó barát van nálunk.

És széthajtotta az ajtószőnyeg szárnyait.

Kisült, hogy a függöny mögött ott rejtőzött mind a két kisasszony. Kikocsizni indultak s búcsúzni jöttek az apától. Keztyüs kacsóikat bizalmasan tették Kanut tenyerébe. A nagyobbik, azzal a fiús bátorsággal, mely az anya nélkül felnőtt lányokat jellemzi, rátámadt Kanutra:

— Nagyon kényessé lett, a mióta méltóságos. A multkor, mikor azt a nagy beszédet tartotta: ott voltunk a karzaton. Huszszor is meglátcsöveztük. Még éljeneztek is — a legyezónk mögött. Volt is miért! Egyszer sem nézett föl.

És ugyancsak veregette hozzá napernyője végével a tölgyfa-parkettet. A kisebbik leány nem szólt, csak kerekre nyitotta nagy, keleti szemeit, s kedves duzzogással nézett föl Kanutra, ki mosolyogva mentegetődzött és javulást ígért.

— No, béküljetez ki, szólt az öreg tréfás unszólással. Kocozintsatok, igyátok ki a békepoharat.

A kisasszonyok szabadkoztak. Pálinkát inni! Az kellene csak! Az öreg azonban kiadott rajtuk, hogy bele-belekóstolnak néha az édes italba. A kisasszonyok rettentőn szégyelték magukat. Kanut azonban kijelentette, hogy ez nem pálinka, csak aféle házi, ártatlan nyalánság. Ez megnyugtatta őket. Ujjacskaik közé fogták a poharat s kalapos fejük kaczer megbillentésével, kecses, trillázó kaczagás közt koczcintottak Kanuttal.

De csak éppen megnedvesítették kicsi, duzzadt ajkaikat s aztán kivillantották, nyalakodva, piros nyelvük hegyét, mint a czicza, mikor édes tejet ivott . . . Kanut nem tudott közönyös maradni ez

előtt a ránevető, elegáns két gyerek előtt, a kik tele fecsegték fülét bohóságaikkal, megkaczagtatták pajkos ötleteikkel. A szeme nedvessé lett már a sok nevetéstől s vérmes természete úgy érezte magát e hunczutkodó, jókedvű társaságban, mint a hal a vízben . . . Biás papa szőrös, nagy füléig piros volt az örömtől, hogy kisasszonykáit és barátja fiát együtt látja ismét.

Az inas jött jelenteni, hogy a fogat előállott. Mikor bucsúzás közben kiderült, hogy a leányok is, Kanut is Budára mennek át: az öreg Biásnak az az ötlete jött, hogy vigyék a leányok Kanutot magukkal. Leonának tetszett az indítvány.

— Jó lesz. Elviszszük a miniszteriumig . . . ha ugyan ő méltósága engedi magát általunk vitetni.

Engedte bizony. Az államtitkár ebben a rég nem érzett, legényes hangulatban vígan ült be a fogatba, a nagyobbik lány mellé. A kisebbik leány, Hajnalka, velük szemben foglalt helyet . . . Biás papa az ablakból úgy nézett a kocsi után, mintha már a templom felé látná azt robogni. Örömében még egy nagyot húzott az édes, piros szeszből s aztán sietett a tőzsde-biróságba, a hol ő volt az egyik elnök.

A kocsizó társaság jókedve csakhamar megcsapant. Az utcán, a nyilvánosságban kihült az a vidám tűz, mely odafönn a szobában mindnyájukat fölmelegítette. Azokból a sűrű üdvözlésekben, a mikkel a képviselőházból kiözönlő csoportok Kanutot köszönték: egyszerre megértette a két kisasszony, hogy ők egy nagy embert visznek kocsijukon. Ez a tudat nyomta is, büszkévé is tette őket. Fesze-

— *Bejöhetsz, Leona.*

sen, majesztózusan ültek s a világért nem nevettek volna.

Ebben a hideg, erőszakolt tartásukban Kanut többé nem találta őket szeretetreméltó, pompás gyerekeknek. Az affektált komolyság rosszul illett e gödrös állakhoz, e szikrázó, élénk szemekhez s ezekhez, az alacsony homlokba kaczerán hulló frou-froukhoz. Kanutnak, a mint így kikeményítve látta a két, bohó gyereket, hogy, hogy nem, eszébe jutott egy soubrette-színésznő, a ki egyszer, szükségből, Stuart Máriát játszotta Mármáros-Kesziben. Az is ilyen furcsa feszességgel adta a királynét.

A mint kikanyarodtak a váczi-utczából: Esztikével s Veronnal találkoztak a sarkon. Kanut nem vette észre őket, csak a lányok, a kik a kocsiból kiköszöntek új barátnéiknak. Kanutot, maga sem tudta miért, bosszantotta ez a találkozás, de még inkább az, mikor Leona el kezdte mesélni, hogy két évvel ez-előtt mint vettek órákat az angol nyelvből Verontól s mint szöktek meg az órák elől, mikor ráuntak a tanulásra s nem végezték el a feladatokat. Alig várta Kanut, hogy a miniszterium kapujában leszállva, megköszönhesse a nők szivességét. Mikor fölment a miniszterhez, olyan szánom-bánom-félét érezett a fölött, hogy szürkefejű, komoly ember létére ezzel a két ugrifüles leánynyal, mint valami benfentes, nyilvános udvarló, mutogatta magát.

Más valakit is bosszantott az eset. A Veron bosszúsága azonban inkább fájdalom volt. Mikor Kanutot együtt látta a Biás-lányokkal: eszébe jutott, hogy, mielőtt Esztikét Arcóba kísérte, már hallott

valamit, hogy a milliomos Biás házában nagyon szívesen látott vendég Kanut. Akkor ez a hír nem érdekelte őt. Később elfeledtették az impressziók, a miknek Kanut közelében átengedte magát. Most ez a hír, mint valami észre nem vett, régi seb, fölujult és fájdalmat okozott.

Ezzel az eltitkolt fájdalommal szívében — kísérte Esztikét a vácozi-utca boltjaiba s mialatt izlésével s tapasztalataival segítségére volt a bevásárlásoknál: megsebzett, panaszkodó szívét erős, büszke értelmével azzal torkolta le: Mi közöd hozzá? Mi vagy te? Félig komorna, félig társalkodónő. Annál rosszabb rád nézve, ha többnek hitted magadat. És még rosszabb is lesz, ha véget nem vetsz e kétes helyzetnek. Nem az a te hivatásod, hogy szegény rokon özímen edd kenyerét előkelő atyafiságnak és még hozzá fizettesd is magad. Arcóban még megjárta: ott félig ápolónő, félig anya voltál egy beteg gyermek oldalán. De itt, Budapesten nincs többé szükség rád. Menj dolgozdra. Eredj vissza az iskolába. Ott a helyed, nem itt . . .

Esztike, a boltjárás, bevásárlás, fizetés lázában észre sem vette barátnője arcán az önmagával elégtelen, fellázadt kedély rosszul titkolt küzdelmét. Csak mikor hazafelé indultak, tünt föl előtte Veron szótlansága. Félig gyermek volt még, de már a nő finom érzékével fölruházva. Már sejtelve volt ama hirtelen támadó, hideg felhők felől, mik át-átsuhanak egy szerető nő lelkén és elborítják azt sötét árnyékukkal . . . Nem tudta, hogy Veron szeret, nem tudta, hogy mi fáj neki, mégis értette ezt az

elborulást és fiatal, sugaras kedélye egész melegségét rábocsátá Veronra, hogy e szomorúságot fölengesztelje . . . És mi ne sikerülne a jó szivnek és az ifjúságnak! Veron nevetett barátöjje kedves bohóskodásain . . . De ugyanekkor már föltette magában, hogy délután szólni fog Kanutnak s a hó végével elhagyja a házat. Ez az elhatározás volt az, a mi nyugalmát, kedvét visszaadta . . .

Kanut nem volt meglepődve, mikor Veron kijelenté, hogy feladatát, a mire a mult ősszel vállalkozott, befejezettnek gondolja s azt hiszi, hogy nincs többé szükség rá. Egyenesen, nyugodtan állt Kanut előtt, mint a ki egy-egy szerződéses állapotot fölmond s a felelet felől nincs semmi kétsége. Kanut leültette, ő maga állva maradt s egy összehajtott táviratot dugott a zsebébe. A táviratban Fülöp tudatta, hogy útban van Budapestre. Kanut hívatta. A minisztertől jövet sürgönyözött Váregyházra. A műkincsek dolga nem hagyta nyugodni.

Mikor Veron, váratlanul belépve hozzá, tudatta véle elhatározását, egy pillanatig arra gondolt, hogy Veron talán tud valamit a ház anyagi helyzetéről és attól fél, hogy teherré vált. De nyomban érezte, hogy e föltevéshez hamis úton jutott. Más ok után kutatott és azt hitte, megtalálta.

El akar távozni — gondolta Kanut — el akar távozni, mert büszkesége nem tűri, hogy oly helyzetben éljen, a mely nem ró reá határozott köteleseégeket, a miknek teljesítése jogczimet adjon a családban elfoglalt álláshoz.

Kanut tudta, hogy Veron tavasz óta készen tartja

tanítónői oklevelét, bizonyítványait, hogy reflektálhasson az első, hozzá illő, üres állomásra. De erre alkalom még mindeddig nem nyílt. És nem nyílt most sem. Veron nem tudta, hova megy, ha innen távozik. A cél csak az volt, hogy ne legyen itt többé.

Kanutnak magának is az volt a terve, hogy ha a váregyházi Bacsók zavaros ügye valamiképp rendezve lesz s ha a nagymama segítségével a háztartás az új állapotnak megfelelő mederbe jut: beszél a kultuszminiszterrel s kieszközöl Veronnak valami jó helyet. És majd, ha visszaadta neki korábbi függetlenségét: csak akkor fog hozzá úgy közelíteni, mint férfi szokott a nőhöz, a kiről esze, ízlése, ösztönei, érzése azt mondják: ez az, a kivel együtt kell égned, hogy egymás tüzeiben, lángjában összeforrjatok egy egész életre.

Addig, míg Veron az ő házában van, ő rá nézve megközelíthetetlen. Éppen mert nagyon közel van. Megsértené Veront, megalázná önmagát és a háza méltóságát: ha azokat a pillanatokot, a mik alatt, véletlenül, magukra, négy szemközt vannak, egy türelmetlen széptevő mohóságával titkos udvarlásra használná föl alkalomnak.

Semmit sem árult most sem el abból, a mi lelkében rejtőzött. Meg volt győződve úgy is, hogy Veron megérti őt, mint ő megérté Veront. Egész egyszerűen szólott a leányhoz:

— Ne mondja, kérem, hogy önre többé nincs szükség. Ez *így* nagyon rideg. Mondjuk úgy, a hogy gondolja. Ön vissza akar térni a független

állásba, a mit kedvünkért elhagyott. Nincs jogunk hozzá, hogy ebben önt megakadályozzuk. Azt pedig tudjuk, hogy nem azért akar elmenni, hogy elhagyjon és elfeledjen minket. Csak egy kérést engedjen meg, Veron. Ne menjen azonnal.

Veron érezte, hogy ez nem a forma kedvéért való marasztás. Kitalálta, mire gondol Kanut.

— Nem, nem azonnal. A mfg a nagymama föl nem kél, nem fogom elhagyni.

Aztán, hogy ne úgy tűnjék föl, mintha csak ez az irgalmassági cselekedet tartaná őt vissza, hozzá tette:

— De különben is várnom kell, mfg valami állás kínálkozik.

— E felől nyugodt lehet. Az az én kötelességem, hogy az állomásért, a mit miattunk elhagyott, kárpótolva legyen.

— Nem lehet szó kárpótlásról, mert azt az állomást elhagytam volna *akkor* — úgyis.

És mint a ki egy oly megaláztatásra gondol, melynek emléke is föllázítja vérét, szűz homloka fehérségéig láng borította el . . .

XXI.

Kengyel Valér, a hirlapíró, albérlője volt a vén Bacsó Péternek. Azt a szobát lakta, a mely üressé vált, mikor Veron, a mult év őszén, délre utazott Bacsó Esztikével. Az öreg ember, ki a családot úgy tekinté, mint «az eldítéletes kor egy ostoba nyügét», hogy magára maradt: úgy érezte magát, mint egy olyan magános maczkó, a ki megszokta, hogy másod magával lakjék egy ketreczben. Nem volt injjére, hogy egyedül maradt. Albérlőt fogadott; egy fiatal embert, a kivel már régen összebarátkozott.

A leányával nem törődött többé. Azelőtt se volt rá valami nagy gondja. Közönyösen látta maga mellett felnőni meghalt felesége egyetlen gyermekét. Hogy miképen és mivé nőtt fel ez a leány: alig tudott róla. Szépségével nem törődött, okosságát észre sem vette, jósága iránt érzéketlen volt. Mikor a politikai kalandorság hányatásai, meg az idő úgy összetörték már, hogy föl kellett hagynia a csavargó, «ma itt, holnap ott» étellel: mint az időjárásban kifáradt, vén vadkan egy félreeső, sűrű bozótban, úgy vonult meg Budapesten. A gyermek, a kivel

együtt bolyongott, itt serdült fel hajadonná. A meghalt anya szelleme örködött-e fölötte, vagy, a mi egyre megy, az attól öröklött jó hajlamok belső ösztönzése volt utmutatója: elég az, hogy a cinikus, mogorva, vén apa mellett komoly, tiszta értelmű, lelkében erős, de szívében gyöngéd, szép szüzzé fejlődött. A mellett, hogy rendben tartotta a semmi-vel nem törődő, fanatikus apát s megóvta azt a rohamos elzülléstől: az élet egész komolyságával ismerős, számító fő előrelátásával gondoskodott saját jövőjéről.

Mikor kezében volt a tanítónői diploma s a kitartó munka e gyümölcsét fölmutatta atyjának: azt hitte, hogy a munka dicsőítésében megőszült szociálista-apa bántó, de megszokott közönye fölenged egy pillanatra és megdicséri őt. Biz' ebből semmi sem lett. A munka fanatikusa vállat vont és rá morgott a diplomára.

— Minek az? Butákat nevelni egy ostoba rendszernek. Tanítani a szolgaságot, a filiszterek morálját, a szenteskedők erényét, a vaskalaposok tudományát! Ostobaság az egész! . . .

Mikor Veron a főváros egyik leányiskolájába akart volt bejutni: kérte apját, hogy kísérje el az iskolaszék tagjaihoz. Ezt azért tette, mert hallotta, hogy a tanügybarátok egynémelyikénél túlon-túl meleg fogadtatásban szoktak részesülni a szavazatkérő fiatal tanítónők. Apja kereken megtagadta kérését.

— Mit? Azt akarod, hogy ott kuncsorogjak azoknak a filisztereknek az előszobáiban, a kiket eddig ütöttem, leszidtam? Jobb, ha eltagadod, hogy én

vagyok az apád. Könnyebben czélhoz jutsz. Aztán, a hogy én ismerem ezeket a jómadarakat, szivesebben látnak, ha egyedül mégysz, mint másodmagaddal. Annyit mondhatok, hogy ha megakarod őket nyerni, hagyd itthon a büszkeséged. Mert, tudd meg, hogy a filiszter *ingyen* semmit nem ad.

Veron elfordult a rosszszájú öregtől. Egyedül járt szavazatok után. Egy óra sem mult el, mikor már visszatért. Utoljára Zányi Gábornál volt. A gróf százszor többet törődött verseny-istállójával, mint Budapest összes tanintézetével. De vagyonára, nevére, állására való tekintetből belevitték az iskolaszékbe. Veron alig volt nála néhány perczig. Mint a kit kergetnek, úgy sietett haza. Fátyolát mélyen lehuzta arczába. Ahányszor útközben ismerőssel találkozott, még inkább meggyorsította lépteit, hogy meg ne szólítsák. Érezte, hogy — ha felnyitja száját, felindulása sirásba fog kitörni. Otthon egész nap nem beszélt apjával, ki — látva a leány kisírt szemét, sápadt arczát — egy darabig forgó szemekkel sétált a szobában, aztán elment a «Makk hetes»-be és a mi vele ritkán esett meg: késő éjjel, bekapva jött haza.

Harmadnapra Veront megválasztották. A nem várt siker őt lepte meg leginkább. Első gondolata az volt, hogy nem fogadja el. És úgy is tesz, ha sértett büszkesége szavára hallgat egyedül. De a nyomorúság, mely évek óta néma, titkolt vendég volt a háznál: így, tél elején, rendesen nagyon is hangosan kiabált ki a vékonyan fütött szobák hideg sarkaiból. Erre hallgatott most és azzal beszélte le föllázadt

önérzetét, hogy ez állás tisztessége fölötte áll az emberek tisztességtelen voltának, a kik azzal rendelkeztek.

De csak egy évig maradt meg a helyén. Egy iskola-ünnepélyen megismerkedve Bacsó Kanutékkal s később összebarátkozva Esztikével — készséggel szegődött mellé kísérorúl, mikor ez délre ment. Apja most tanusított életében először érdeklődést lánnya dolga iránt. Ezt pedig úgy mutatta ki, hogy epés dühének egész fekete záporát ráereszté Bacsó Kanutékra. A kálvinista Bacsók régi gyűlölete beszélt az öregből a katolikus Bacsók ellen, a kiknek őse Karaffa-korában, az eperjesi piacon szemük közé nevetett a vesztőhelyen átkozódó, kálvinista atyafainak, a kik után jószágokat örökölt.

Veron szokva volt atyja indulatos kitöréseihez, ez a vérgyűlölet meglepte őt mégis. De szándékát nem másította meg. Azzal vált meg apjától, hogy keresete felére, mint eddig, ezután is számot tarthat. Bacsó Péter tiltakozott. Nem fogad el olyan pénzt, a mely Bacsó Kanut kezén ment keresztül.

És visszautasította az első pénzküldeményt, melyet Veron Arcóból küldött volt. Egy óra mulva már megbánta tettét. A nyomorúság, melyet Veron jelenléte korlátozott, enyhített: most falhoz szorította az elhagyott öreget és megtörte makacsságát. Elment a postára és kivette az utalványt. A bankjegyeket előbb leköpte s aztán összegyürte s úgy dugta zsebébe. Azon az éjjelen ismét beborozva került haza s zavaros fővel éjjél utánig ült albérlője ágya szélén, akadozó nyelvvel szidva a pápista Bacsókat, a kik az ő becsületében gázolnak . . .

Az albérlő, Kengyel Valér türelemmel hallgatta a boros öreg nyelvbicsaklásait. Ezt a vén fecsegő ő nagyra becsülte, de nem a becsülés szokott értelmében. Kengyel a számító egoisták közé tartozott, a kik minden velük érintkező embert kizsákmányolnak a maguk hasznára. Az öreg Bacsó, ránézve, igen kihasználható, becses objektum volt. Világlátottsága, enciklopédikus ismereteinek rengeteg volta, nyelvismeretei, zszurnalisztikai tapasztaltsága hasznossá tették rá nézve az öreget. Egy egész bánya volt ez az ultra-vörös filozófus, bánya, a mit Valér kedvére aknázhatott ki.

A ki látta utozai sétákon, kávéházakban, bormérésekben ezt a kifogyhatatlan bőbeszédűségű öreget, a mint a népgyűlések öblös hangján és széles deklamációjával beszélt állandó kísérdőjének, Valérnak: azt gondolta magában: — Íme, egy illedelmes, jó gyerek, a ki tisztelettel és ástás nélkül túri a vén apa darálását.

Kengyel azonban nem a «jó gyerek» türelmes füleivel, hanem az élelmes, szemfűl zszurnaliszta éhes tudvágyával hallgatta a vén czimborát. Sok földet berepült ez az öreg vészmadár, míg szárnyai bírták; sok dolgot látott, sok rejtett mélységnek nézett fenekére. Annyit látott, annyit tapasztalt, annyit tudott: hogy Kengyel Valér szinte belevénült a rémséges tapasztalati tudás meghallgatásába. Csak egyet nem tudott az öreg: megélni abból, a mit tud. Kengyel Valér jobban értett ehhez. Neki haszna volt az öreg tudásából. Játszva, őgyelgés, korcsmázás közben megtanult tőle angolul és oroszul. Anekdotáit,

mint érdekes visszaemlékezéseket dolgozta föl alkalomnak adtán. A szenvedélyes, forradalmár lélek haragos felbuzdulásait, kikelését a kormányrendszerek és társadalmak ellen följegyezte, feldolgozta s maga is meg volt lepelve, mily eredeti, kegyetlenül határozott, vakmerő és jól irányzott sortűz gyanánt ható, mindent leterftő kritikai érvelés nyilvánul azokban a nyom nélkül szétfoszló gondolatokban, a mi ket az öreg csak úgy kifújtt magából, mint a hogy az erősen fűtött gőzgép kifújja a felesleges gőzt. Kengyel Valér kisebb, politikai s társadalmi tanulmányokat írt, a miknek vad erélye, éles logikája, bámulatos eredetisége és erősen vörös tónusai kiríttak ugyan a mi politikai, napi irodalmunknak erős, forradalmi allűröktől ment hangjából: de érdekessé tették irójukat s olvasottakká dolgait.

Az öreg maga olvasta legnagyobb gyönyörrel «a tanítvány» cikkeit s beleszerelmesedve saját beszéde visszhangjaiba: nagyra volt «a fiúval», a ki őt meglopta s a ki az ő tollaival díszelgett, hivalkodott a budapesti forumon.

Elhatározta, hogy a maga módja szerint, kiképezi Kengyel Valért. Engesztelhetetlen lényének egész ádáz haragját, a «rothadt világ» ellen, átöröktti e fiatal emberre. Veszedelmet nevel a filiszterek nyakába. A dolog könnyen fog menni, mert a fiú már is szépen tud gyűlölni. Rászületett erre.

Csakhogy a tanítvány egész más módon gyűlölte a rothadt társadalmat, mint az ő mestere. A cinikus öreg vad haragjában volt valami az ótestamentomi zsidó próféták átkozódó fölindulásából. Ő is, mint

azok, kétségbeesve és magánkívül — amiatt, hogy szavai pusztába hangzanak: megátkozta korát. De még ebben a dühös elragadtatásban is bízott abban, hogy eljön majd a jobb kor.

Valérban nem ez az önzetlen gyűlölet, nem a világjavító rajongás tehetetlen haragja dolgozott. Az ő gyűlölködése egészen szubjektív, magán gyűlölet volt. Az bántotta, hogy nem ülhetett azok közt, a kik az élet villámvonatának első és második osztályáról szóló jegyekkel utaztak. Az fájt neki egyedül, hogy ő csak a *vegyes* vonaton és ott is csak a harmadik osztályon utazik. Szeretett volna jó társaságban, tele tárczával gyorsan és akadály nélkül utazni életének czélja felé. Gyorsan és komfort-tal utazni; elsuhanni az apró, jelentéktelen állomások mellett és csak nagy és fényes stációkon tartani pihenőt. E helytt az volt a sorsa, hogy egy zsúfolt, lassú, hitvány *vegyes*-vonaton szorongott mindenféle söpredék nép közt, nyomorúságos, kis állomásokon, túrva a hosszú, hiú várás gyötrő unalmát. Ez elkeseríté. Gyűlölettel nézett a villámvonat után, mely nem akarta fölvenni. Lelkéből kívánta, hogy felforduljon és utazói összetörjék magukat. Persze, ha sikerült volna felkapaszkodnia: megbecsülte volna ő a kiváltságosak fényűző vonatát. Sőt derék, helyre utitárs lett volna ő ottan. Ösztönei, vérmérséklete, igényei, mind oda utalták s nem a «*vegyes*» kompánia közé.

XXII.

Valért anyja, egy szép, ideges, szívbajos nő, el-kényeztetett úrfinak nevelte. Tizenhat éves korában még a mamája keze választotta haját homlokán két-felé s kötötte meg nyakkendője csokrát. Egy úrfics-kájába belebolondult anyán kívül még egy zongora-tanítónő és egy házi mamzell kényeztették a fiút. Puha, női kezek czirógató bánásmódja alatt kényes, lágytermészetté puhult ő maga is.

Gyermekkora egyetlen férfismerőse: a magán-tanár is, a ki otthon iskolázta, úgy bánt az ideges, halvány úrfival, mint egy átöltözött, finnyás kisasz-zonnyal. Cornélius Nepost bonbonok közt vétette be vele s az ábrázoló mértant csokoládészeletekkel illusztrálta előtte.

Abban a korban, mikor a fiúnak pajtások kelle-nek, a kikkel az iskolapadban leczketudásban, a me-zőn pedig hunczfutkodásban, erőben versenyez-zék — korán hozzá törve így magát az élet esz-ményi és fizikai versenyéhez: Valér czimborái: mamája, angora macskája, a zöld kakadu s a komorna voltak.

Ebben a környezetben simává és hajlékonyná pu-

hult benne minden. Kölyök korában a fiúság édes, szilaj ösztönei helyett nőies bágyadság, szenzitivség nyilatkozott benne. Addig óvták szélétől, a nyilvános iskolák kényelmetlen padjaitól, rossz levegőjétől: míg elselymesedett s ellágyult egészen. Értelme azonban, az ostoba nevelés daczára is, — jól fejlődött. A koponyája nem puhult el. Ideges volt, mint egy leány, de eszes, mint az ördög.

Egy este anyja migrainról panaszkodott. A fiú úgy volt már szoktatva, hogy mikor a mama migrainjét emlegeti: hagyja őt magára és vonuljon szobájába.

Ez a sűrűn fellépő migrain különös egy betegség volt: szeszélyes és követelő. Egyszer azt kívánta, hogy megkocsikáztassák, másszor, hogy gyalogsétára vigyék, majd meg hogy zárt szobában gyógyítsák. De kocsiban, sétán, szobában — egyedül kívánt lenni mindig. Legalább Valér azt gondolta, hogy ha ő nincs a beteg mama mellett: úgy nem lehet ott más sem. Hitt a migrainben és sajnálta a mamát.

A legutolsó migraines estén a betegség még a mamzelt sem tűrte közelében. Valér óvatosan csókolta meg anyja fehér arczát, nehogy ez érintéssel is fájdalmat okozzon. Azután lefeküdt.

Jóval éjfél után arra virradt föl, hogy a mamzell egészen festetlen, kréta-szinű képpel, hiányos fog-sorral, egy száll fehér szoknyában és égő gyertyával ágya előtt áll, karjánál fogva rázza s a szaladástól, megrettenéstől ziháló mellel kiáltoz:

— Jöjjön, édes Valér! Jöjjön a madámhoz. Nem tudom, mi történt, de félek; . . . Siessen, kérem.

Legyen készen rá, hogy veszélyben látja őt . . .
Istenem, irgalmazz!

Valér anyjához rohant. Fekve találta egy rendkívül széles, alacsony divánon — debardór jelmezben: csipkés, selyem nadrágban, bársony-mellénykében, trikó-harisnyában, pillangós czipőben. Mellfűzője föl volt nyitva, keztyűs két tenyerét egymásra fektetve nyomta szive fölé. A csupasz mellre összehajtott, vizes törülköző tapadt . . . Itt volt a zongoratanfónó is — olasz apródnak öltözve, vérvörös trikóban, fekete zekében, strucz-tollas barettában és friss áztatású törülközőt facsart a mosdó-edény fölött . . . A fekvő debardór fejénél egy idegen férfi állott, az orvos, frakkban, fehér nyakkendősen, a hogy a bálteremből egy eszeveszett keringő forgatagából kiragadták. Ott állott a beteg fejénél, a kit nem ismert, a kiért, mert hivatása róttá rá, ott hagyta az álarczos bált. Most, megtéve a magáét, a digitális hatását leste, nem igen sok reménnyel.

A debardór, szegény, már nagyon oda volt. Párnákkal feltámasztott felső testét meg-megrázta egy konvulziv roham. A rizspor alatt kézbe kezdett már átmenni az arcz fakó színe. A beteg szív roncsaira a halálos kór az utolsó, szétzúzó ütésekét mérte.

Fiához akart szólani a beteg, de hangja már nem volt. Valér, a mint így látta anyját, e riktó, frivol rongyokban haldokolva, szégyentől és fájdalomtól egyaránt lesújtva rogyott oda mellé. A mint a rámeredő arcz fölé hajolt: a búcsúzó anyaszeretetet látta e tágra nyitott szemekben . . . A levegő után kap-

kodó nyitott szájából pedig a cigaretta-füst szaga s a pezsgő savanykás gőze csapott föl arczába.

Félóra mulva halott volt a debardőr. A frivol kalandot, a mit a fia mögött űzött: egy élettel fizette meg. A táncz izgalma, a pezsgő tüze, a cabinet particulier kicsapongása: megtámadták, tönkretették az ideges nőnek már régóta beteg szívét.

Valér a temetés után egész halom, anyjához intézett levelet talált egy szekrényfiókban. Ezek még többet árultak el, mint a debardőr-ruha — abban a szörnyű perczen. A levelek arczába kergették a vért Valérnak. Megtudta belőlük, hogy a nőt, a kit anyjának hívott, egy csomó férfi szemtelenül tegezte.

A tizenhat éves fiú, ki — lányos elszigeteltségben nőve föl — alig sejtett még valamit a nőnek a férfihoz való viszonyáról: egyszerre sokat megtudott. E levelek fölnyitották szemét. A szerelem, a miről szűzies képzelete, mint valami tündérmeséről, úgy álmodott néha: utálatos, kendőzött alakban, mint piszkos, czéda *mesterség* jelent meg előtte . . . És e mesterséget az ő anyja űzte . . .

Az egyik levélben ő róla is volt szó. E levelet előbb írták, mint a hogy ő megszületett. Egy haragos ember írta, kijelentve, hogy elég volt a *tréfából*; az apaságot nem akzeptálhatja, de tekintettel «a váratlan malheure», ezer forintot küld. Az ezer forintos levél alá «Bacsó Lajos» név volt írva . . . Ez volt tehát az ő gyanítható apja. Tehát hazugság volt az az egész mese, a mivel őt annyiszor áltatta. A komoly, éltes apa, a ki meghal neje karjai közt,

A debardör, szegény, már nagyon oda volt.

mielőtt fiát látná, a kire régen vár . . . Nem, az ő apja nemcsak nem várta őt, de tudni sem akart felőle és a kétségbevont apai kötelesség alól kivonta magát egy marék bankjeggyel.

Valér elégette a leveleket. Hamuvá égett azokkal ifjúsága minden illúziója. Nem maradt meg számára még az a bús vigasz sem, a mi a szüleit vesztő árvák lelkét betölti: nem tudta gyászolni anyját. Hárgondolt: nem tudta másképp maga elé képzelni, mint debardör-nadrágban, dohányfüstöt s borszagot lehelve . . . Ezek az utolsó benyomások és azok a szemérmetlen billet doux-k lehetetlenné tették, hogy átadja magát gyermeki szíve bús megindulásának. Csak szégyent érzett és feledni óhajtott.

Anyja halála után egyideig együtt lakott a mamzellel, de nagy megkönnyebbülést érzett, mikor anyja szégyenének ez az élő tanuja állomást vállalt s őt magára hagyta. Ekkor kereste föl Valért egy fiatal férfi, úgy mutatva be magát, mint meghalt anyja egykori barátját. Nem hazudott. Csontaházy Adorján volt az, a kit az a boldogtalan nő a sok, hamar változó «barát» közt leginkább szeretett.

Csontaházy versíró volt: divatos csalóánya az éjszakáknak, azoknak a budapesti éjszakáknak, a miknek légszeszláng világította félvilágosságában a nagyváros éjlepkéi villogtatják selyem szárnyaikat s a mikben estétől hajnalig, annyi finom és durva bűn, annyi fizetett és lopott gyönyör, annyi örültség és aljasság esik meg. A budapesti éjnek csalóánya ott csattogtatta érzéki buja dalait egy, csak titokban olvasott budapesti lapban, mely a szóra-

koztatás és gyönyörködtetés czímén hathatósan kezükre dolgozott a nagyvárosi csáboknak, az alkalomszerzőknek és a kétes szalonoknak.

Mikor Csontaházy Adorján összegyűjtötte gerinczagynak szóló dalait és kiadta őket egy kötetben: a bukott szerelem lyrájával magába bolondította Budapest valamennyi olvasni tudó, könnyelmű Phrynéjét.

Valér anyja is odalett e könyvtől. Boldogtalan mesterségének szégyelt aljasságát látta e műben ol-tártra helyezve, a poézis csinált virágaival elhalmozva, dicsőítve. A «költő» végigszeretkezvén az egész budapesti félvilággal, Valér anyjával is ismerkedést kötött.

Hogy meghalt ez a nő, az üreslelkű, hazug verselő, talán azért, mert az anya öleléseinek emléke hangulatot keltett föl benne a fiú iránt, talán, mert maga is fattyúgyerek lévén, vonzódott a hasonszármazású, elhagyatott iránt: a pártfogó barát szerepét vette föl szeretője árvájával szemben. El akarta Valérral hitetni, hogy plátói vonzalmat táplált anyja iránt. Valér szivesebben hitte volna ezt, mint az ellenkezőt, de nem tudott ily érzelmet föltenni a léha rímelőben, kinek dolgai felől megtudott egyet-mást.

Szükségből mégis elfogadta a rátukmált barátságot s a «költő» mentorkodása mellett lépett ki gyermekkori kalitkájából a nagy nyílt életbe.

XXIII.

A mentor bevezette pártfogoltját az «irodalomba» s a «társaséletbe». Az irodalom egy ablakmélyedés s egy nagy ovál-asztal volt egy belvárosi kávéházban. Itt kávéztak, füstöltek, olvastak, lebzseltek az író-czéhnek ama legényei, a kikből soh'se válnak mesterek — bámultatva magukat a még egészen zöld kölyök-írók, a czéh süldői, inasai által s szidva ezekkel együtt a kontár, mihaszna, buta mestereket s a zagyva lármába és e sűrű füstbe belészóllaltatva határtalan becsvágyukat, czigányos életkedvüket, követelő panaszukat, vakmerő reményeiket.

Valér ebben a füstös, zajos kávéházi zúgban megtanulta a tekintélyek megvetését, a pálinkázást, az óriások nyelvét, az élet czigányos fölfogását s a hitelbe mulatást.

Az irodalom tetszett Valérnak, a társas élet sehogy sem. A «társaság», a hová a mentor vezette, visszatetszett neki. Volt elég oka rá. Valér még soha sem lélegzett igazán jó társaság, hamisíttatlan tisztesség athmoszférájában. Nem tudta, hol van, milyen az? Legfőlebb csak negatív fogalma volt a

felől. De azzal menten tisztában volt, hogy mentora társasága alul van a feddhetetlenség, a tisztesség nivóján.

Megfordultak olyan családi körökben, a hol *valóságos* apa, anya s gyermekek léteztek, s a hol még sem emlékeztetett semmi a családra; a hol úgy éltek, mint valami vasúti váróteremben, hol mindig jönnek, mennek és senki sem tudja, hogy a másik honnan jött, hová megy, miben jár? . . . Megfordultak szalonokban, a hol az úrnő pamlagon fekvé fogadta őket, délben is álmos szemmel, fűző nélkül, körmeit vájkálva s megengedve, hogy a lábáról lehullt papucsot a vendég keze igazítsa vissza. Voltak műtermekben, a hol a garçon hálószobák képei készülnek s mindenütt ugyanazokat a lomposruhájú, ruhátlanul pedig vánnyadt, sárgabőrű modelleket találták. Álldogáltak a színházak oldalbejáratánál s várakoztak a kar hölgyeire s vitték őket vacsorálni.

Ezekben a társadalmi körökben, a mentor kedvéért, mindig szívesen látták Kengyel Valért. De a fiatal embert, bár nem volt oka magát sokra értékelni: bántotta mégis, hogy ezek a körök úgy tekintik őt is, mint közülök valót. És valóságos örömetelt benne, mikor, több mint egy évi léhaskodás után, a hatósági gyám értésére adta, hogy a hagyatéki összeg, a mi anyja ékszerei s egyéb ingóságai eladása révén befolyt: elfogyott tisztára és ideje, hogy Valér kenyér után nézzen. Ez a fordulat kiragadta Valért a naplopó, kétes környezetből. A mentor látva, hogy a védencz nyakára hágott az utolsó forintjának is: nem mondta ugyan föl a barátságot,

de került Valért. «Repüljön most már a maga szárnyán» mondta azoknak, kiknek korábban eldicsekedett volt, hogy Valért «neveli». «Az anyjának, ki nagyon szeretett, tartozom én ezzel», tette hozzá s képmutató, elégikus pofával fölnézett az égre . . . Azzal persze nem tartozott az anyjának, hogy a fiúnak pénzt is kölcsönözzön. Ettől félt a rímgyaluló s ezért bocsátotta szárnyára védenczét.

Hogy Valér magára maradt: egy darabig nem tudta, mit tegyen, mint nézzen a kenyér után? Borzódt a háta arra a gondolatra, hogy dologba kell fogni. Elpuhult, veszteglő, kényes természete iszonyodott mindentől, a mi nehéz és kellemetlen. De értelme beláttatta vele, hogy a munka az egyetlen, a minek a révén kiemelkedhetik abból a naplopásban rothadó, haszontalan körből, a melybe született. A munka, az utálatos nemszeretem-munka az egyetlen menedék a koplalás az elzüllés elől.

Ráfanyalodott tehát a dologra s korrektornak szegődött egyik napilaphoz. Ez a foglalkozás igazolni látszott a munka iránt érzett erős ellenszenvét. Mikor az első hasábokkal megbirkózott, azt hitte, belevakul s beleőrül egy hét alatt e borzasztó munkába, mely órákon át lekötötte testét, lelkét, kimeríttette idegeit és agyában hallucinációkat keltett, a mikéjjel nem hagyták aludni.

Később hozzátörődött, de kimondhatatlan undort érzett a benyomtatott papir iránt, mely eszébe juttatta a végnélkül való hasábokat, a kolumna borzasztó betüsitatagát, és a mikéért annyi korholást szenvedett: a sajtóhibák alattomos, bujkáló csapatát.

XXIV.

Egyszer korrigálás közben egy gyászjelentés került Valér tolla alá. Egy egész légió Bacsó jelentette, hogy Bacsó Lajos, a «feledhetetlen apa, testvér és jó rokon» jobblétre szenderült — valahol a vidéken. Valér minden mélyebb megindulás nélkül olvasta a gyászjelentést. Anyja azt hitte, hogy ez az ember tette őt anyává. Hitte-e csakugyan, vagy csak tartásdját akart a gyermek számára? Valér lecsüggesztett fővel találgatta eredete szégyenteljes titkát.

Míg a jelentés szövegét átfutotta, az a gondolat állította meg kezében a tollat, hogy ha mégis ez az ember volt az ő létoka: vajjon nem jutott-e az utolsó perczben a haldokló eszébe, hogy van valahol egy lény, a kit hozzákötnek a lét törvényei, a miket ő megtagadott, hogy a velük járó kötelességeket ne kelljen viselni. Azt mondják, a haldoklók, mielőtt a szem végkép lecsukódnék, egy mély nagy áttekintéssel belátják az egész, hosszú életutat, mi mögöttük fekszik. Vajjon az a visszanező haldokló látta-e a gyermeket, kit anyjával együtt az útfélen hagyott?

Valér képzelődni kezdett. A haldokló, bizonynyal gondolt reá és megbánta tettét. Fiai- és leányának meghagyta az utolsó perczben, hogy keressék föl testvérüket, kérjenek tőle bocsánatot a meghalt apa számára, fogadják szeretetökbe és — tegyék osztályrészessé az apai örökségben.

Hetekén át várta a Bacsó-gyermekeket, de biz azok nem jöttek. Bacsó a halotti szentségek fölvétele előtt minden bűnét meggyóna, de arra bizony nem gondolt, hogy van valahol egy Kengyel Valér, a kivel a dolga nincsen elintézve.

Igy Valér ott ragadt a korrektori asztal mellett. Két, keserves évig görnyedt a hasábok fölött s ez idő alatt meggyűlölt mindenkit, a ki nem korigált, Belérögzött a hit, hogy a korrektor a polgárosodás legszánandóbb áldozata, a ki elemésztí magát egy meddó, buta munkában, melyet, ha jól van végezve, senki észre nem vesz, ellenben gyaláz és korhol mindenki, ha hibáiba botlik.

Ezen az általános gyűlöleten kívül egy idő óta egy *különös* is nőtt, érett lelkében. Egyszer, a mint az országgyűlést korigálta, egy név került a tolla alá, mely megállította a monoton, gépies munkában. Régi ismerőse volt neki ez a név. A viselőjét nem látta még soha, de türelmetlenül nyomozta, kereste attól az időtől, hogy Bacsó Lajos halálának híre átment a kezén. A gyászukat bejelentő Bacsók hosszú névsorában egyetlen név kapta meg figyelmét: Bacsó Kanut neve. Ez volt a halott legidősebb fia. Attól a percztől, hogy e név betüit szemidege fölszívta volt: ez a név úgy égett agyában, mintha

bélyegző-vassal sütötték volna be. Attól kezdve úgy gondolt Kanutra, mint a ki felelős azért, a mit atyja Valér ellen vétett. A fattyúgyermek irigy, epés haragja született ellenséget láttatott véle a törvényes utódban, a kivel neki le kellett majd számolni.

A választási mozgalmak idején találkozott először természetes ellensége nevével. Rossz napja volt akkor, a mikor olvasta, hogy Kanutot a kerület, macacs küzdés után, de nagy többséggel választotta meg. Ezt a sikert úgy tekintette, mint személyes megaláztatást. Foglalkozása soha sem volt előtte oly nyomorúságos és elviselhetetlen, mint azon a napon, mikor keze munkájával neki is hozzá kellett járulni Bacsó Kanut sikerének publikálásához.

Eddig *kívánta* az alkalmat, a mely közel hozná őt ehhez az emberhez. Most, hogy kilátás nyílt *ilyen* alkalomra, elégedetlensége nagyobb volt, mint eddig. Helyzetének alacsony volta elkésértette. Mit kezdjen ő, a *korrektor*, egy semmi, a nyilvános élet egy szereplőjével! Nem holmi botrányt, *affairt* akart ő, hanem harcot, mérközést, a mibe bevihesse a magában érzett tehetség rejtőző erőt, alárendeltsége lánczán vergődő becsvágyát, születésének szégyene fölött érzett dühét. *Küzdelmet* akart, a miben erősebbnek, okosabbnak, vakmerőbbnek, szívósabbnak tüntesse föl magát annál a *másiknál*, a kinek a melére rá akart térdelni, hogy maga alatt és megalázva lássa azt a vért, azt a fajt, melyhez hite szerint, ő is tartozott és mely őt kitagadta.

Most, hogy az országgyűlési tudósításban olvasta Bacsó Kanut nevét, láz futott át rajta s az ideges

fölbizonyításban keze úgy reszketett, hogy a munkát félbe kellett hagyni. Az a beszéd, a mit Kanut tartott s melyről a lap azt írta, hogy a szónokot a ház legjelesebb orátorai sorába emelte: őt a földhöz verte. Eddig azzal hiteltette magát, hogy Kanut, ez a vidéken nőtt dzsentri, aféle átlag politikus, a ki idefönn elvész a tömegben . . . Mennyire csalódott! . . .

A beszéd, melyről még a szélső ellenzék fölapja is azt írta, hogy «egészséges, friss eszmeáramlat gyanánt hömpölygött végig a vita elposványosodásnak induló medrében»: megismertette Valérral az erőt, melyet küzdelemre akart provokálni. Olyan formán érzett, mint a berber agár, mikor apró vadat űzve, oroszlánál találkozik szemközt. A mi elfogta, az több volt, mint meghökkenés: valóságos morális hanyattesés, elvágódás volt az. Ez az imponáló erő, ez az óriási fölény: levette lábáról. Mire a beszéd végére ért: belébetegedett. Még nem volt úgy meggedzve, hogy az erősebb ellenhatásokat — akaraterejének annál nagyobb visszahatásával ellensúlyozhassa. Az asszonyos nevelés elpuhító befolyása még mindig éreztette magát jellemének lágyágában. Bacsó Kanut első parlamenti sikere úgy esett rá erre a jellemre, mint a kő a viaszra. Szétlapult alatta.

Mikor összeszedte magát, első dolga az volt, hogy elment a képviselőházba s az újságírók karzatóról végigjártatta szemét a jobboldal padsorain. A látott arczok közül egy sem felelt meg a képnek, a mit Kanut fölül alkotott magának. Tudakozódott utána. Azt mondták, hogy nincs itt az ülésen. Valér boszu-

san hagyta el a házat s mikor kiért az utcára, a bejárat előtt egy kocsi állott meg és abból egy szélesvállú, elegáns férfi ugrott le a kövezetre. Valér tekintete egy pillanatra találkozot az ismeretlen fényes, derült szemeivel.

Egy erős, lomha-járású öreg ember haladt éppen arra, kit a kocsiajtót fölnyitó portás s kiszálló férfi feltartóztattak útja folytatásában. A vén ember utána morgott az előkelő úrnak, ki emelt fővel haladt föl a lépcsőn.

— Láttam én már fentebb hordott orrt is lekonyulni. Adod te majd olcsóbban is, úrfi!

Valér megszólította a morózus öreget:

— Ki volt ez az ember?

Az öreg ember ránézett a kérdezőre s mikor egész hosszában végigfixirozta, ezt vetette oda:

— Képe után ítélve, az úr maga is Bacsó. Hát nem ismeri a familiáját? Nem ismeri Bacsó Kanutot, a parlament Alcibiadesét? . . .

Ez volt első találkozása Valérnak Kanuttal s az öreg Bacsóval. Most már feltétlenül hitte, hogy Kanut az ő testvére. A vén ember éles szeme leolvasta arczáról a vérszerinti rokonságot. Ez volt a külső bizonyíték, a belső pedig az a megrázkódás, a mit látásakor érzett. A vér ráismert — a vérre, a faj — a fajtájára.

És ráismert Bacsó Péterben is a közös gyűlöletben egyesülő, szövetséges társra. A véletlen találkozásból ismeretség lett. A fiatal és az öreg elégtelen, szinte csodálkoztak, hogy mindeddig elkerülték egymást. Mikor olyan sok az, a mi közös bennük!

Jó barátok lettek. Valér félig elárulva, félig csak sejtetve születése drámáját — bizalmasává tette az öreget s úgy találta, hogy épp neki való patrónusra akadt ebben az emberben.

XXV.

— Látogasson meg. Van egy könyvem az ön számára. Ismeretlen szerző, de többre tanít, mint a divatos írók, valamennyit összevéve.

Már rég ismerték egymást, mikor Bacsó Péter ezt a meghívást intézte Valérhoz. Az öreg észrevette, hogy új barátja nem igen van tájékozva azok felől az irodalmi áramlatok felől, a mikén az új világ fölfedezésére induló, modern Columbus, a szoczialista bölcsészet, dagadó, vérvörös vitorlákkal laviroz előre — az álmodott partok felé. Elhatározta, hogy az új tan egy pár evangéliumába bevezeti Valért.

Kengyel másnap jelentkezett a könyvért. Arra volt elkészülve, hogy egy dúsan bepókhálózott, bagószagú, limlomos bagolyfészekben találja a vén czinikust — könyvei közt, egyedül. Zavarba jött, mikor egy világos, egyszerű, de tisztán rendben tartott szobában egy gyönyörű nagy leánynyal állt szemközt, a ki épp a felöltőjét vette föl. Azt hitte, ajtót tévesztett. Bizonytalan hangon tette föl a kérdést.

— Bacsó Péter urat keresem. Itt lakik?

A lány, mialatt felöltőjét gombolta végig, inkább csak a kérdésre felelt, mint a kérdezőnek :

— Itt lakik, de nincs itthon.

Valér nem tudta, hogy menjen-e vagy maradjon? Határozatlanul állott az ajtóban, mialatt a leány, egész indulásra készen, egy csomó szétszórt, írott füzetet szedett föl az asztalról. Egy füzet a földre esett. Valér és a lány egyszerre hajoltak utána. Valér feje csaknem leütötte a lány fejéről a kicsi, sötét kalapot.

— Bocsánat . . .

Az ügyetlensége fölött elpirult fiatal ember alig tudott ennyit kihebegni. A leány egész egyszerűen megigazította kalapját s füzeteit összegöngyölgetve — hóna alá fogta s peluche-kézmelegítőjébe dugva kezét — oly magatartással állott Valér előtt, mint a ki menni készül.

— Apa csak délután szokott itthon ülni.

Valér csak most tudta meg, hogy lánya van az öregnek. Nem szólt az efelől neki soha csak egy szót sem.

— Akkor hát délután jövök.

Eszébe jutott, hogy illenék tán magát bemutatni a lánynak.

— Kengyel Valér a nevem. Édes atyja egy könyvet ígért . . . De bocsánat, nem tartóztatom; a mint látom, a kisasszony siet.

— Igen. Délig még két órát kell adnom s tanítványaim messze laknak egymástól.

Valér még mindig zavarban volt. A leány oly nyugodtan beszélt, mintha Valért már régen ismerné.

Együtt mentek le a lépcsőn. Veron apja könyveiről beszélt, a miket az öreg annyira féltett, hogy soha senkinek oda nem kölcsönzött egyet is belőle.

— Ön nagyon megnyerhette az apa bizalmát, hogy a könyvét odakölcsönzi.

Mosolygott e mondáshoz s azzal a tekintettel nézte kísérőjét, a mivel a nők néznek az olyan emberre, a ki miattuk van zavarban, de a kinek e megzavarodása iránt sokkal közönyösebbek, semhogy örömeiket találhatnák benne.

A kapuban voltak. Valér azt hitte, hogy majd kézfogással vesznek búcsút egymástól és készült is hozzá. A nők, a kiket eddig ismert, mindjárt az első találkozásnál a tenyerébe csaptak. Ez a leány azonban nem húzta ki kezét a kis peluche-muffból. Nála a kézadás *jelentett* valamit. *Akárkivel* nem fogott ő kezét. Megbiccentette fejét és otthagya Valért.

Kengyel megbántottnak, megszégyenítettnek érezte most magát s lehorgasztott fővel, dühösen fordult az ellenkező irányba. Alig tett tíz lépést: dühe csillapult. Megállott és a lány után nézett. Veron magas, erős alakja azzal a ritmikus rezgő mozgással haladt, mely a csípő ruganyossága- s a derék természetes karcsúságából származik s mely a fűző aczélpántjaitól megmerevített női testek megszokott, fesszes tartásától elütött.

Valér elfeledett mindent; bámulta az erősvállú női alaknak ezt a kecses mozgását, ezt a zenéhez hasonló, ütemes járást . . . Milyen szépen lép — gondolta magában — és milyen szép ő maga is! . . . Nem tudott rá többé haraggal gondolni. Hanem

maga-magát annál inkább szidta: Milyen ostobául viseltem magamat! Vajjon mit gondolhatott felőlem! . . .

Délután otthon találta az apát. Valami fordítást végzett egy folyóirat számára. Veron a másik szobában volt s föltekintve a füzetekből, a félig nyitott ajtón észrevette Valért s fejének egy mérsékelt mozdulatával válaszolt a köszönőnek. Aztán tovább korrigálta tanítványainak az angol helyesírás ellen elkövetett hibáit.

Bacsó Péter úgy fogadta vendégét, mintha évtizedek óta mindennapos látogató lenne. Anélkül, hogy megkérdezné tőle, ismeri-e lányát: egyenest a könyvtárhoz vezette és átadta az ígért könyvet. A könyv angolul volt írva. Valér kénytelen volt a szivességet megköszönni és a könyvet visszaadni. Nem tudott angolul.

— Kár, — sópáncodott az öreg, — a legjobb könyveket az angolok írták.

Aztán egy pár német művet választott ki a tanítvány részére s a könyvtár előtt állva, a könyvekben lapozva, folytatták az irodalmi disputát, mit tegnap a kávéházban félbeszakítottak.

Veron, ki elkészült dolgával, délutáni óráira sietett. Felöltözve jött ki s megállt atyja előtt:

— Apa, vacsoráljon ma a vendéglőben. Én csak tízkor szabadulok. Van elég pénze a vacsorára?

Az öreg összekotorászta zsebeit. Úgy látszott, a kutatás eredményre vezetett, mert igenlően intett.

Veron meghajtotta fejét a férfiak felé s elhagyta a szobát.

Bacsó Péter tovább dicsérte az angol irodalom pozitív szellemét, Kengyel semmit sem hallott előadásából. Tele volt a feje egy csomó kérdéssel. Mért nem szólt lányáról az öreg? Mért nem mutatta be? Micsoda család ez, a hol a leány az apát korcsmába küldi vacsorára, ő maga pedig kapuzárás után vetődik csak haza? Mért bántja őt annyira, hogy ez a lány elment a nélkül, hogy hozzá csak egy szót is szólna? . . .

Este együtt vacsorált az öreggel. Úgy vitte a beszédet, hogy az apának szólni kellett a leánya felől. A vén ember, a kit a bor, rendesen, bizonyos dühös szomorúságra hangolt, nagyot ütött öklével az asztalra :

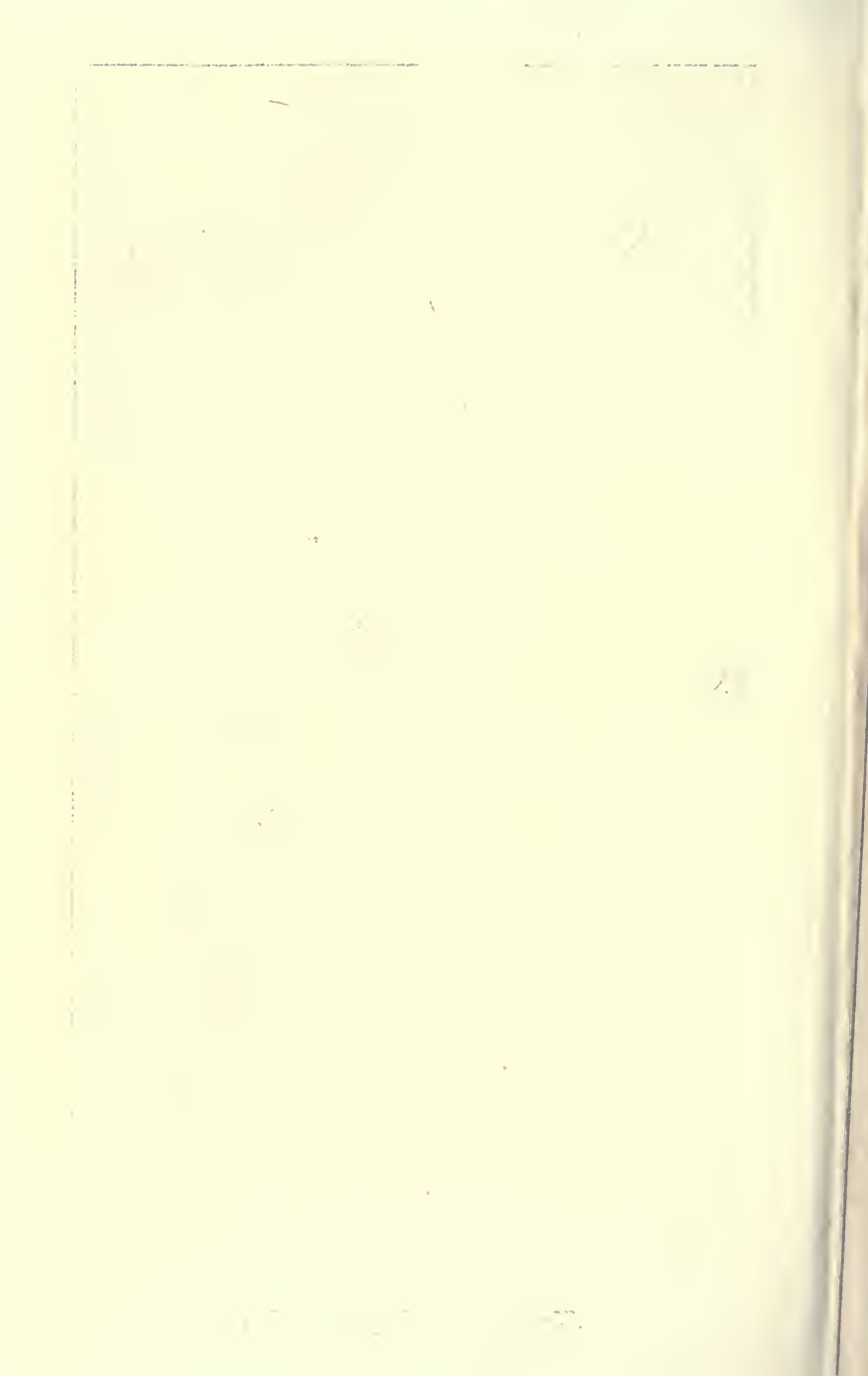
— Anyja, szegény, sok esztelenséget követett el életében, de akkor a legnagyobbat, a mikor nekem ezt a leányt szülte. Mit csináljak én egy leánynyal? Csak legalább szép ne volna! Egy proletár lányának nem szabad szépnek lenni. Lehet okos, lehet munkás, lehet művelt, de ha szép is egyuttal: akkor a dolognak könnyen rossz vége lesz. A proletár, a kinek szép a leánya, sohasem tudja, hogy mikor a lány elmegy hazulról: úgy jön-e majd vissza, a hogy elment.

Az öreg felkapta poharát s fenékiig kiitta. Aztán, mintegy magyarázatképen ezt mondotta még:

— Az én lányom úgy nőtt fel, mint igazi proletár-lány. Morális prédikációt tőlem soh'se hallott. Mi-nek? Ha az eszében nincs elég garancia, ha temperamentumában nem lehet megbízni: úgy az erényről való unalmas fecsegés nem segít a dologon . . .

Megállott és a lány után nézett.

Valér ott hagyta az öreget. Menni kellett éjjeli munkára . . . Mikor a papirhasábokról reflektáló légszesz-fénytől káprázó szemeit tenyerével befogta : e pihenési közben mindig Veronra gondolt — és a maga szerencsétlen anyjára. Egykor ez is egy olyan, szép proletár-lány lehetett, a milyeneknek, Bacsó Péter szerint, a proletár-lányoknak nem szabadna lenniök . . .

XXVI.

Egyszer — az utolsó kolumna revizióját végezte, mikor váratlanul még egy sürgönyt hoztak. Lapzárás után volt már az idő, az éjjeli szerkesztőség szanaszét ment régen. Valérnak kellett a sürgönyt átvenni. Egy nagy világdráma végső jelenetét olvasta le róla: az utolsó, az ifjú Napoleon tragikus halálát.

A lap kész volt egészen. Már nyomták is az első oldalt. Valér megállította a gépet s kivétette a lap vezércikkét, mely, aktuális tárgy nem létében, valami unalmas általánosság volt. Idő már nem telt rá, hogy a lap konvencziós cikkezési után szalajtasson. Különben is az egyik künn lakott a Krisztina-városban, a másik az Andrássy-út végén, a harmadik pedig soha sem hált otthon.

Valér dobogó szívvel ült le az asztalhoz. Ő fog cikket írni. A toll azonban reszketett a kezében. Úgy érezte magát, mint az olyan játészó, a ki soh'sem kártyázott s most egyszerre és egy kártyára ráteszi mindenét. Ha sikerül a cikk: kiállotta a hírlapírás első tűzpróbáját s magára vonta a figyelmet, ha sületlenség lesz belőle: kompromittálja a lapot s elcsapják azonnal.

Egy óra alatt kész volt a vezércikk. Valérnak nem volt bátorsága átnézni még egyszer; attól tartott, hogy annyi szembeszökő fogyatkozást fedez majd föl benne, hogy nem meri leadni. Olvasatlanul szedés alá adta s a korrekturája elől hazaszökött . . . Másnap nem mert mutatkozni. Az utcán, bujkálás közben, mintegy a gallérjánál fogva, csípte el a főszerkesztő.

— Hallja, maga egy semmiházi, haszontalan fráter! Valér elsápadt. A játszma tehát elveszett. A cikk rosszul sült el. Blamáta a lapot. Kiteszik a szűrét.

— Egy semmiházi, a kinek az isten tehetséget adott s a ki ezt a tehetséget nem értékesíti. Micsoda cikk az a mai! És az *olyan* ember, a ki *így* tud írni, oda fogatja magát a korrektori asztalhoz! . . . Jöj-jön, ebédeljünk együtt, hadd beszéljek a fejével.

Valér attól kezdve felkapott cikkező volt a hírlapjánál. A főszerkesztő nagyra volt a *fölfedezett talentummal*, portálta, kényeztette, jól díjazta. Valér azonban, mikor a kielégített becsvágy első, lázas mámora elmúlt, számot vetett magával s úgy találta, hogy ez az ő sikere nem igen van szolid alapra fektetve. Volt egynéhány hangulata, mikhez, ha megfelelő tárgyat kapott, tudott velük kápráztatni. Olyan tűzijátékos volt ő, a kitől sokat várnak, de a ki mindig egyszínű, egykompozíciójú röppentyűt ereget. Tudta ő ezt és félt, hogy idő előtt lejárja majd magát.

Szerencsére, itt volt Bacsó Péter. Ez a tudással súlyosan rakott fő, ez a positiv, kritikai szellem, a mely, úgyszólván, napról-napra táplálta őt magából: segítségére voltak Valérnak a kiküzdött pozíció meg-

tartása körül. Az öreg vészmadár szárnyaiból kikölcönzött tollakkal, meg a saját ruganyosságának lendületével felülemelkedett a tuczat-czikkezők átlagszínvonalán. Nem telt belé egy félév, Kengyel Valér tolláról elismerték a kollégái, hogy sima, fényes-és kiélezett, akár a műtőkés, mely mélyen vág be az elevenbe.

A fegyver, a mivel a csapásokat lehet osztogatni, végre tehát, kezében volt! . . . És előtte terült el a mező, a melyen az emberi becsvágy, hiúság, érdek, önzés, odaadás és lelkesedés vívják harcaikat. Ott látta maga előtt a zászlók alatt felvonuló pártokat; de őt ez a tömegharcz, ez a parlamenti taktikázás, e szóközi szuronyrohamok nem tudták lekötni. A mező tulsó oldalán, jókora messzeségben, látta azt az embert, a kivel ő megmérközni akart. Csak ezt az egy embert tartotta ő szemmel. Azt várta, azt leste, a míg ezzel kerül lőtávolságba össze. Fegyverének felhúzott kakasán tartotta az ujját s lövésre készen várt . . . Körülötte mindenütt vaktöltések puffogtak. Füstből és pukkanásokból állott az egész harcz. Csak az ő fegyvere volt éles patronnal; a gyűlölködő indulat patronával töltve. Ő nemcsak puffogatni akart, de sebesíteni is. Visszaadni egy sebet, melyet lelkén ütöttek. Ölni még nem akart. Ha lövésre jön az ellenfele, még most nem a szívet vette volna célba. Csak sebezni, fájdalmat okozni volt a vágyódása.

Így, lövésre készen tartott fegyverrel kezében, kisérte Valér Kanutnak minden léptét, nyomát. Politikai pályájának merész, de biztos emelkedésű út-

jain látva őt haladni: már nem bántotta annyira e gyors, szinte kápráztató fölfeléhaladás. Minél exponáltabb a helyzet: annál biztosabb a cél. Hiúságának is hízelgett, hogy elsőrendű, nemes vad az, a mit titkon űzőbe vett. Voltak pillanatok, mikor szinte tapsolt Kanut egy-egy parlamenti hőstettének s bizonyos büszkeséget érzett a gondolatra, hogy ez a diadalmas, impozáns erő — egy származás vele. A vérnek — a vér iránt való e föllelkesülése azonban nem csökkentette a vágyat Valérban, hogy rá-törve e nálánál izmosabb erőre, ártalmára lehessen. Csak várta az alkalmat, mely amannak annyi hátrányt okoz és neki oly előnyt biztosít, mely az erők különbségét igazságosan kiegyenlíti köztük.

Valér hírlapírói sikerei fel-felderítették Bacsó Péter mogorvaságát. Vonzódott a fiúhoz. Rossz napja volt, ha nem jött össze véle. Annyira ment néha, hogy közlékenynyé vált a leányával szemben és neki mondta el, hogy mit vár a fiútól. Egy dicsekedő apa áradozásával beszélt Veronnak a «rendkívüli gyerekek»-ről. A leány eleinte elbámult apjának e szokatlan fölbuzdulásain, talán kissé bántotta is ez az idegenre árasztott, tékozló rokonszenv, a melyből neki a kötelek rész sem jutott ki: utóbb megszokta és úgy tekintette, mint az öreg ember egy különczködését.

Ő maga sokáig nem volt Valérral tisztában. Eleinte közönyös volt e sápadt, éhes arczú, könnyen zavaródó, hallgatag fiatallal szemben, kinek nagy, nőies szemeiben, a szégyenlősséig tartózkodó fellépésében férfiatlanságot, az erély és az önérzet fogyaté-

kosságát látta. Azt, hogy jobban megismerte: e tétovázó, szinte gyámoltalan külső alatt észrevette Valér jellemében azt a szívós makacsságot, melylyel előre tört pályája nehézségei között s kiérezte belőle, hogy valami, nem közönséges czélja van, melyre e nőiesen lágy szemek elszántan, konokul néznek szakadatlan. Ez érdekessé tette Valért előtte. Ez az érdeklődés azonban nem volt több, mint a mennyit akár-melyik olyan ismerőse iránt tanúsított, a ki több volt, mint közönséges, hétköznapi ember.

Valér maga semmit sem tett, hogy ezt az érdeklődést maga iránt fokozza. Veron jelenlétében különben is ügyetlennek, zavarodottnak s különös módon fölingerültnek érezte magát. Azokkal a nőkkel szemben, a kiknek ismeretségéhez Csontaházy révén jutott, megvetésig menő fölsemvevést érzett. Veron volt az első, a ki a női tisztaság szűzi méltóságában jelent meg előtte. Úgy találta magát ez, addig ismeretlen, fönséges tüneménynyel szemközt, mint a soha templomot nem látott, vad pogány, mikor először áll oltár előtt s nem tudja, mint viselkedjék, hogy méltatlanná ne váljék a helyhez.

Szemtől-szembe, úgy szólva, nem tudta őt elviselni. Nem nézhetett úgy rá, szólhatott úgy hozzá, ahogy eddig nőre nézett, nőhöz szólott. Érezte, hogy ide más tekintet és más hang illik. Attól félt, hogy az igazit nem találja el. De valami jóleső, belső nyugodtságot érzett, ha az öreg Bacsóval a könyvtár előtt lapozgatva — Veron ruhája suhogását, jövésétmenését hallotta s ha a folyóiratok átkutatása közben a lapok fölött egy-egy futó tekintetet szalaszt-

hatott a szobán átsiető leány szép, büszke alakja után.

Megtörtént, hogy valami belső kényszernek engedve, mondhatni: *odaburczolla* magát Veron elé — azzal a szándékkal, hogy a legtermészetesebb hangon szól majd hozzá, s pár percz múlva megretirált. Annyira tökéletesnek akart Veron előtt feltűnni, hogy ebben a fárasztó igyekezetben lélekjelenléte kimerült s józan nyugalma cserben hagyta.

XXVII.

Egy este, a mint az öreghez sietett, a háztól nem messze, egy sikátor sarkán Veront látta, a mint egy sűrűn fátyolozott, kihívóan elegáns nőszemélylyel beszélt és attól egy csomagot vett át. Valér közeledtére a két nő elvált egymástól. Veron hazafelé sietett, a fátyolos nő pedig átcsapott az utca tulsó oldalára.

Valér mégis felismerte. Ez is egy volt a Csontaházy-féle kétes társaságból. Aféle magános, emancipált kisasszony, féllábbal a demimondéban, féllal abban a félművész körben, melyben soha színpadra nem lépő énekesnők, szendék, tragódák és soha kiállításon nem szereplő szobrászok, festők élik kétes világukat. A nevére, furcsa, szokatlan nevére is emlékezett Valér. Bizony Biri: így mutatta be neki a mentor . . . És ezzel a cocotte-tal állott szóba Veron.

Valér elképedt. Gondolkodó és ítélő képessége megállott egy pillanatra. Valami rossz, hideg-érzés szaladt végig rajta s mikor arra a helyre ért, a hol elébb a két nő állott, a szive oly nehéz lett, hogy azt hitte leszakad. Meg akart fordulni, azután mást gondolt s Veron után sietett. A második emeleten

érte utól a lányt. Ott állott, kezében a csomaggal s várni látszott valakire.

Valér egy hideg köszönéssel akart elmenni mellette, de mégis megállott. Nem tudta, mit tegyen; de belül valami gonosz, ártó szózat arra ösztökélte, hogy ezt kérdezze Verontól: Közelről ismeri maga Bizony Birit? . . .

Veron előbb szólott.

— Nézze, komissiót vállaltam magamra.

— Láttam . . . Olyan hideg, éles és kemény volt a szó, hogy magát Valért is megdöbbsentette. Veron azonban egy kis lányt vett észre a folyosó homályos végén s annak kezdett integetni. Valér rettentő «láttam»-ja kárba veszett reá nézve.

A kis leány észrevette a hívogató intést. Veronhoz sietett. Ez lehajolt hozzá s átadta a csomagot.

— Nesze. Tudod már, ki küldte. Vigyázz, az apa meg ne tudja. Ő azt izeni, hogy legyetek jók és ha imádkoztok, gondoljatok reá.

A folyosó végéről gyereksírás hallatszott, Pepi tétovázva nézte a csomagot s aztán visszaadta Veronnak.

— Nem lehet. Itthon van az apa. Adja ide holnap.

És elszaladt a sfró hang irányába. Veron a maguk lakása felé ment, mely a folyosó tulsó oldalán volt. Menet közben felsóhajtott:

— Szegény nép! Az ember nem tudja, melyiket sajnálja jobban. Azt a tönkre ment apát, az istenadta kicsinyeket, vagy pedig azt a szerencsétlen leányt.

Bementek a lakásba. Az öreg úr nem volt otthon. Valér vissza akart vonulni. Veron marasztotta.

— Várja be. Ilyen tájban szokott hazajönni.

És a mfg váraoztak: egy pár szóval, minden felesleges frázis, minden érzelgősség nélkül elbeszélte a Bizony-család drámáját. Nem valami különös história volt ez. Olyan *budapesti történet*, melybe minden lépten-nyomon belébotlik az ember. Nem is az érdekelte Valért, hogy Bizony Biri mint tünt el hazulról, mint vált korhelylyé szégyenében az apa, mennyit szenvedtek a kis Bizony-rajók bűnös nénjük miatt, mint ácsorgott gyakran a ház körül az eltévedt leány, hogy testvéreit láthassa, mint ütötte egyszer le az útczán s taposta meg a szégyentől és pálinkától felbőszített apa, mint küldözget lopva, az apja háta mögött, ruháczkákat és élelmet a kicsinyek részére . . . A mi Valért e történetben megragadta, az maga volt az elbeszélő. Az élet súlyos, kegyetlen törvényeinek fölismeréséből származó, inkább értelmi, mint érzelmi szomorúság szólt ki e tárgyias, bús előadásból. Biriről, e rossz útra tévedt leányról úgy beszélt, mint egy olyan szegény betegről, a kiről tudhatni, hogy előbb-utóbb rossz vége lesz neki. Nem ítélte el, sajnálta a szerencsétlent. Végül ezt mondotta:

— A világ, mikor eltöri a pálczát a megtévedt nők felett, csak egy dolgot vesz náluk tekintetbe, azt — hogy szégyent hoztak övéik fejére. Arra, hogy maguk ellen vétettek legtöbbet, hogy nyomorulttá lettek egész életükre, hogy egy egészen különös, csupán számukra létező fájdalom férge rágódik szívkön: nem reflektál senki.

Valér lelke legmélyéig meg volt illetődve. Nem

az hatott rá, hogy egy leány, ily tartózkodás nélkül, mond véleményt a társadalom legkényesebb problémája fölött: hanem az, hogy ime ez a leány, kinek tiszta, nyílt tekintetéből teste, lelke makulatlanságát lehet kiolvasni, szíve érzéseivel védelmezi azt, a kit ő, Valér önmaga ellen *nem tudott* védeni: *anyját* és emlékét . . . Ennek a mindent megértő, mindent feloldó leányszívnek megbocsátó rokonszenve volt az iránt, a ki miatt ő csak szégyent érzett.

Valami fölemelő és egyuttal lesújtó hatást érzett magában. Ellentétes érzései oly túlfeszült állapotba juttatták, hogy lehetetlen volt rá nézve a hazaérkezett Bacsó Péter szavaira ügyelni. Ott hagyta az öreget s ozél nélkül barangolt szanaszét az utcákon . . . Mikor egy virágkereskedés előtt volt elhaladóban, mintha egyenesen ide indult volna, betért az üzletbe és megrendelt egy virágkoszorút. Másnap eljött a koszorúért, kiment a temetőbe, fölkeresett egy vadvirágos, gyepes halmot, rátette a koszorút a korhadó keresztre, leült a domb oldalába s órahosszant nézte a hangyákat, a mik a szikkadt föld repedésein ki- és benyüzsögtek . . . Ákácza hullatta lábaihoz fehér virágait. Feje körül méhek röpdöstek. A napsütött mező meleg illatot lélegzett. A nagyváros ideges lármája egyenletes, halk morajjá vált, a míg ideért a holtak országába . . . Valér szomorú volt, de ez az elmélyedő melancholia jól esett lelkének . . . Egyszerre — fölindulást érzett magában, valami heves, de jóleső fölindulást, a mely fölrázta elmélkedéséből. Elkezdte tépdetni a pázsit

zöld szárait és a hány fület leszakított, annyiszor törte meg a holtak álma fölött elterülő, zsibbasztó némaságot, ezzel, a halál ellen tüntető, mindenható igével: szeretem . . . szeretem . . . szeretem . . .

- Veronra gondolt . . . Szerette régen, de ez az érzelem elrejtőzött benne. Most, ebben a magányban, melyben legnépőbb érzései is megnyilatkoztak: szíve mindent kivallott . . . Mint egy tavaszi virágrügy, úgy fakadt ki a fiú vallomása boldogtalan anyja sírhalma oldalán . . .

XXVIII.

Az új érzés annyira uralkodott Valéron, hogy egy időre felhagyott Kanuttal. Nem bocsátá őt ki czirkulusaiból, csak szem elől téveszté. Ez azonban nem sokáig tartott.

Három hóig nem nézett el Bacsó Péterékhez. Ahányszor odaindult, az a gondolat, hogy Veronnal találkozik, kezét érinti, hangját hallja: úgy felizgatta, hogy gyakran a lépcső közepén megfordult s visszatért. Nem akarta, hogy érzései elárulják magukat. Amíg Veron őt, mint embert, férfit, meg nem érti, érzéseit sem értheti meg. Kell, hogy előbb kinyilatkoztassa magát e lány előtt. Maga sem tudta, hogy ez alatt mit ért tulajdonkép? Arra való volt csak ez az okoskodás, hogy önbizalom hiányából eredő gyáva-ságát leplezgesse véle.

Végre mégis megemberelte magát s elment Bacsóékhoz. Az öreget egyedül találta. Dél felé járt az idő, de a szobaúr még az ágyban feküdt — egy kurta makrából füstölve s hirlapot olvasva. A szoba atmoszférája fülledt volt és dohos: a többnapos dohányszag keserű aromáját szájjal is lehetett szlelni a

levegőben. Valér rosszat sejtett. Ennek a mocskos levegőnek a jelenlétéből azt következtette, hogy *valaki* nincs itten.

Bacsó Péter felkönyökölt az ágyban s kifújta a pipáját. A tüzes hamu lehullott a lábszönyegre s a megperzselődött szövet rossz szaga még nehezebbé tette a levegőt . . . Hogy a pipával készen volt az öreg, kimászott az ágyból s öltözködés közben beszélgetni kezdett.

— Jó, hogy eljött, öcsém. Teszek önnek egy ajánlatot. Nem akar hozzám költözni? Az oldalszoba üres.

Valér elhülve nézett a kis benyilóba. Minden úgy volt, mint azelőtt. Csak a kis asztalról hiányoztak fűzetek, a kézimunka-kosár s a falról egy kis aquarell, Veron anyja arcképe. A butorokat vastag, szürke por takarta.

Bacsó Péter hagyta, hogy a vendég kibámulja magát. Ócska czipői közt válogatott s káromkodni kezdett, mikor sok keresés után sem tudott belőlük egy párt összehozni. Végre is egy olyan párral kellett beérnie, mely nem illett össze.

Valér nem állta tovább. Olyan hangon, mely közönyösnek akart látszani, de a melynek különös vibrációja volt, kérdezte az öregtől:

— Hol van Veron kisasszony?

— Elment.

A válasz, a mily rövid, oly flegmatikus volt. Az öreg úgy tett, mint a kinek e tárgyban nincsen több mondanivalója. És mintha az egész dologban az üresen maradt szoba kiadása érdekelné egyedül: rábeszélő hangon fordult ifjú barátjához.

— Jó szoba. Ajánlhatom. Másnak nem adnám ki. Az arra nézve könnyen megegyezünk. Tartunk egy közös takarítót. Van itt egy kis kölyök-lány, a Bizony Pepi, akkora, mint az öklöm. Ez tartja rendbe a szomszéd lakót is. Okos, ügyes kis fruska. Beszélék majd vele. Tetszik önnek az ajánlat?

— Oh, hogyne. Nagyon örvendek . . .

Nem látszott meg rajta. Egy csomó kérdés kavardott föl fejében s úgy forogtak egymás körül, mint szélben a falevelek. Szinte beleszédült . . . Az, hogy az öreg ember minden másról beszélt, csak a Veron távozásáról nem, arra mutatott, hogy ezt a témát szándékosan kerüli. Valér nem tudta, hogyan térjen rá vissza. A legképtelenebb föltevések rajzottak át az agyán . . . Mialatt az öreg, hogy foglalkoztassa magát és vendégét, a lakás előnyének tulzó magasztalásába bocsátkozott: Valér közel volt hozzá, hogy megbolonduljon egy ülőhelyében. A szerelmes férfi önzése dühöngött, ordított benne — arra a gondolatra, hogy Veront talán elvesztette.

A levélhordó jött be. Bacsó Péter számára hozott egy levelet. Valér a borstékon felismerte Veron határozott, korrekt kézírását.

Az öreg, a levél láttára, erőszakolt nyugalmaából kikökkent. Mialatt ruháit magára kapkodta, rá morgott az asztalra tett levélre.

— Mire való ez az irka-firka! Addig, a míg ott van azoknál: semmi közöm hozzá. Megmondtam neki. Minek irogat hát!

Azzal karonfogta Valért s együtt mentek ebédelni . . . A levél felbontatlanul maradt az asztalon.

Valér csak este a vacsoránál tudta meg, mi történt? A bor ismét dühössé és szájassá tette Bacsó Pétert.

— Azt mondta nekem — így szólt leányáról — hogy beteg mellé szegődött, a kit délre kísér. Én persze ráhagytam. Ha azt mondja, hogy markotányosnénak áll be egy lovas ezredbe: nem szóltam volna akkor se egy szót sem. Nem toltam rá soha a magam akaratát. Hanem mikor megtudtam, hogy Bacsóékkal adta magát össze, hogy egy Bacsó-kisasszony mellé szegődött be komornának: akkor dühbe jöttem. Megmondtam neki, hogy mi a véleményem barátnéja pereputtya felől. Őt persze elbolondították. Hiába! A leányfej mégis csak leányfej! Nem rám ütött az a leány. Nem igazi proletárvér. Korcs. Az anyja fajtája . . . Így hát elment, elszegődött. Nem akartam ott lenni, mikor költözködik. Átmentem Budára. Hallottam, hogy Bacsó Kanut, a hugával együtt, ott jártak minálunk, annak rendje-módja szerint el akarták kéreztetni a kisasszonyt a papától. De elvitték a papa nélkül is. Ükapámnak a jószágát lopta el egy Bacsó. Nekem a leányomat. A jószág — az ott veszett, de a leányomat, meglásd, vissza fogják lopni . . .

Valér csillapítani kezdte az öreget. Az az állás, a mire Veron vállalkozik, okvetlenül méltó hozzá. Nem olyan ő, a ki magát meg tudja alázni. Nem fog ő olyanba, a mit büszkesége s okossága helyben nem hagy előbb. Bizonyosan volt rá oka, hogy ott hagyja az iskolát és elmenjen utitársnak. Ő — Valér — már régen észrevette, hogy az iskola, a sok privát-

Valér csillapítani kezdte az öreget.

tanítvány, a reggeltől estig tartó szellemi robot kimerítik Veron idegeit, aláássák egészségét. Akár-milyen erősnek is látszott, nem kell elfeledni, hogy egy idegbajban elhalt anyának leánya. Nem mutatta, nem panaszkodott, mert inkább meghalna, hogysen panaszkodjék: de bizonyosan érezte már a pihenés szükségét. Észszerüséggi okok vitték őt bele e vállalkozásba. A ki olyan fej után indul, a milyen a Veroné, az akármerre megy is, a legjobb uton halad . . . És Valér beleizgatva magát a védelmező szerepébe, okot okra halmozott, hogy Veront igazolja.

A mogorva apa, a kit ez a hosszú ellentmondás kezdett elálmosítani, nehézzé vált pillái alul öntudatlan gúnynyal pislogott a felhevült ifjúra s akadozó nyelvvel közbevágott és a mi nem volt szokása, tegezte barátját:

— Értem. Pártjára kelsz, mert szerelmes vagy belé . . . Nem engem akarsz te megnyugtatni, öcsém, hanem jó magadat . . . Az eszed prédikál a szivednek . . . Ez nagyon szép, de unalmas . . . Olvastad Csernisevszky «Mit tegyünk»-ét? . . . Észesebb író még nem írt oktalanabb könyvet . . . A szerelem benne észszerű, logikus és okoskodó. Hát csak okoskodjál, fiatal barátom, és hidd, hogy okoskodással meg lehet fogni az elrepített madarat. Csak okoskodjál . . .

Valér lángoló arcczal nézett maga elé. Nem az bántotta, hogy legbensőbb, legjobb érzése egy korcsmaasztal piszkos abroszára dobva, egy bekapott ember gúnnyának tárgya lett: hanem az, hogy ez a

kiméletlen száju öreg az igazat mondja. Magát akarta ő megnyugtatni, a maga önző, féltékeny aggodalmát. Csakugyan a szívének prédikált az esze. Az okoskodás azonban nem használt. A szív visszafeleselt, lázongott, dühös volt s a legsárgább féltékenység láza tört ki rajta.

Nem szólt egy szót sem, csak nézett maga elé. Arczának oly visszariasztó kifejezése volt, hogy egy vendég, a ki az asztal tulnansó végén akart helyet foglalni, megijedt tőle s elhordta magát a másik asztalhoz.

Másnap Valér átköltözött Bacsó Péterhez s az első éjszakát a pamlagon fekvé töltötte. Az ágyban nem volt nyugovása. Az a tudat, hogy Veron ezen a párnán aludt, ezzel a paplannal takarta be magát: lángoló vízióig fokozta képzelődését. Egy darabig átengedte magát fantáziája, vére és idege dobzódásainak: de mikor nyugtalan hánykolódása közt egyszer egy hajszál akadt a képén keresztül, egy hosszú, selymes, női hajszál: a láz egyszerre oly hevesen tört ki rajta, hogy ki kellett az ágyból ugrani s a hideg bőrdivánon hűteni le magát . . .

XXIX.

Öt hónap múlva Veron visszatért Arcóból. Elment atyjához és tudatta vele, hogy még egy ideig Bacsóéknál marad. Aztán ott folytatja, a hol elhagyta. Visszamegy az iskolába. Legjobban szeretne a vidékre menni . . . Hogy miért? Nem mondta.

Az apa nem szólt — se jót, se rosszat. Ha Veron hazajött volna egyenest: a lehető legmorcosabb képpel, medvemormogással fogadja bizonynyal. Anyyira megszokta e cinikus természetéhez illő, fesztelen korcsmaéletet, hogy nem jól esett volna leánya rendszerető, pontos, számító háziregime-je alá kerülni vissza. Neki anarchia kellett a politikában, úgy, mint a magán életben. Hogy ezt Veron meghagyta neki: ezért olyan hálafélét érzett. De mikor arra gondolt, hogy ez az ő kényelme azzal van megmentve, hogy leánya az utált atyafiság közé megyen vissza: hálás felbuzdulása lelohadt, s beérte azzal, hogy nem káromkodott.

Apa és leány hidegen váltak el. Veron, a ki megszokta rokonszenvező környezete finom bánásmódját, apja szeretetlen ridegsége által visszataszítva — le-

verten és mégis bizonyos megkönnyebülés közt hagyta el a lakását, a hol ő soha nem érezte azt az édes megindulást, a mi a nőt elfogja, mikor tudja, tapasztalja, hogy szeretet és odaadás tárgya. A pin-czébe került virág nem élhet hervasztóbb, sötétebb napokat, mint a minőket ő élt ez öreg ember oldalán, ki egész életét arra áldozta, hogy a világ elnyomottjai, szenvedői miatt folytasson küzdelmet és e közben a saját elhagyott, árva gyermekének elfeledte megadni azt a szeretetet, a mit ő az elnyomott milliók számára az elnyomóktól reklamált.

Valér az utczán látta újból Veront. Teltebbnek, ruganyosabbnak, előkelőbbnek, vidámabbnak, szebbnek találta. Elfeleedett mindent e gyönyörű arányok, ez imponáló szépség, ez üde, erős ifjuság láttára. Szerelme, mint valami mámor, úgy szaladt föl a fejébe. Oda akart rohanni, hogy belenézzen e mély, e barna szemekbe, hogy gyönyörködhessek e duzzadt, friss száj okos, diskrét mosolyában, hogy hallja azt a tiszta, mély hangot . . . Ekkor látta, hogy Kanut szemközt jön s a jó ismerős egyszerű bizalmasságával fog kezét a lánynyal és hozzá szegődik.

Utánuk nézett. Kanut hatalmas férfiasága soha sem tűnt úgy a szemébe, mint e pillanatban. Értette, hogy mért fordulnak meg az emberek s mért néznek az elhaladó pár után. A férfiak Veronon, a nők a kísérő férfin feledték a szemüket. Mindenki azt a gondolatot küldötte utánuk: Beh hatalmas, szép pár! . . .

Valért az utczának e, kitalált, néma gondolata egész nap üldözte. Hiába menekült be a szerkesz-

tőségbe, hogy a munka lázában szabaduljon e benyomástól. Az utca öntudatlan manifesztációjában valami végzetszerűt, valami szükségképpen tényt láttak szemei. Most nem tudott úgy gondolni Veronra, mint máskor. Mintha valami törvénybe, valami természetes ok megmásíthatatlan okozatába ütközött volna, mint valami akadályba, mely ugyanakkor, mikor őt elválasztja Verontól, hozzáköti e leányt Kanuthoz . . . Nem értelme láttatta ezt be véle, hanem az ösztöne, a férfi, a hím ösztöne, mely megérezte Kanuton a férfiaság imponáló, döntő előnyeit.

Valért másodszor tette kishitűvé, önbizalmatlanná az összehasonlítás, melylyel magát Kanuttal szemközt állította. Önérzetének e második veresége után úgy érezte magát, mintha valami eltört volna benne: az az erkölcsi rugó, mely összes érzéseit fokozódó erővel hajtotta állandóan egy irányba, Veron felé. Az érzések most is ugyanazok voltak, de hiányzott — összpontosító, ösztönző, küzdelmek után sovárgó erejük.

Elcsüggedt. Indulatai olyanok voltak, mint a csatatéren egy csapat, melynek nincs többé zászlaja s melynél a győzelem hősieles vágyát eltompultság, rezignáció követi.

Azzal, hogy Kanut előnyeit elismerte, előre igazolta maga előtt Veronnak Kanuthoz hajlását. Szeretni fogja, ha ugyan *már* nem szereti. Mikor ezt gondolta, Veron úgy tűnt fel előtte, mint a kinek nem áll hatalmában mást tenni, mint a mit cselekszik.

Beletörődött e gondolatba, de a ténybe nem nyugodott bele. Minden előnyt elismert Kanutban,

csak azt nem, hogy Veronban a nő értékét jobban tudná, mint ő, megérteni és megbecsülni. A ki annyi nővel szeretkezett, mint e kikiáltott nőhódító, annak, mikor a boudoir-ingerek, e futó mámorok után átviharzik szivén, agyán az *igazi* szenvedély hatalmas, édes örülete: mindig marad egy csöpp számtó, skeptikus józansága, mely a nő magasabb értékét tagadja magában és spekulál a *nem* alacsony érzékiségére s a gyöngé pillanatokra.

Valér úgy érezte, hogy az ő szenvedélye mögött nem ólalkodott e számtó, öntudatlan, de mégis álnok skepsis, lelke, érzékei elragadtatása egész teljességében őszinte, igaz volt. Sohasem szeretett még s meg volt győződve, hogy *így* többé nem is szerethet... És nem volt semmi reménye, csak az a kétségbeesett, fanatikus reményféle hite, hogy az élet az ő sorsát egyszer közel hozza e leány sorsához. Hogy milyen formája lesz e közeledésnek? Meg se próbálta azt kitalálni.

Kanutra nem úgy gondolt, mint eddig. Nem kereste az alkalmat, hogy ártalmára legyen. Minek? Úgyis bizonyos volt a felől, hogy egyszer, akár akarja, akár nem, szemtől-szembe fog állani vele. Fatalisztikus megnyugvással várt e pillanatra.

Mikor a váregyházi püspök meghalt: a papi rokonok által elprédált püspökség hálás téma volt az ellenzéki lapoknak. Valér lapja készült a legkeményebb támadásra. Összeköttetései voltak a liberális kormánynyal elégtelen papság köreiből. Ezek a váregyházi püspökség dolgát illető oly adatok birtokába juttatták a lapot, melyekből veszedelmes

támadást lehetett kombinálni. Valérnak kellett volna intézni a jól előkészített rohamot, úgy irányozva azt, hogy az atyafiság bűnéért az erkölcsi felelősség egy része ráerőszakoltassék az államtitkára. Ha ártatlan a dologban: majd kimossa magát; ha csak egy mákszemnyit részes a püspökség szétharácso-lásában: a támadás igazolt s a kormány legkedveltebb közhivatalnokának kompromittálása miatt zavarba fog jönni.

A taktika jól volt kigondolva, de kivive rosszul. Valér kelleetlenül, bágyadtan támadott, s Kanutot egész kívül hagyta a támadás vonalából. Érezte, hogy nem ez az a találkozás, melyre ő számított. Képtelen volt rá, hogy kicsinyes malicziával, gyanusító kétértelműségekkel, a hirlapi hecczek banális fogásaival üldözze Kanutot. Nem hecczet akar ő ezzel az emberrel. Az ő éhes indulatának ez nagyon sovány falat. *Más* formája, *más* indoka lesz a támadásnak, a mibe őt az események, a saját indulata és egy még ismeretlen, nem is sejtett morális kényszer bele fogják vinni egyszer . . .

És egy igazi fatalista türelmével várt az idejére. Rendszeresen, szinte feltűnően kimélte Kanutot. A kollegái észrevették Valér különös részrehajlását az államtitkár személye iránt. Nevettek rajta s tréfás gúnynyal ráfogták Valérra, hogy *tejtéstvére* az államtitkárnak. Egy hirtelen ötlet mondatta ezt velük. A véletlennek tartott külső hasonlatosság volt az ötlet oka. Nem sejtették a nevetők, hogy egy rejtett igazságot neveztek a nevének.

Valéron rajta száradt a sokak szemében megtisz-

telő gúnynev: az államtitkár tejtestvére. A szerkesztőségekben, a ház folyosóin így nevezték aztán. Valér úgy tett, mint a ki nem tartja érdemesnek azzal törődni, hogy háta mögött mit mondanak.

«Az államtitkár tejtestvére.»

Egyszer Kanutnak is a fülébe ment a ház folyosóján immár közhelylyé vált e furcsa minősítés. Úgy látszott, mintha bosszantotta volna. Nem hozták többé szóba se előtte.

Azonban egyszer ülés alatt, odament hozzá az öreg Apostol s a mint egész közönyösen megbeszéltek egy napi kérdést, az ellenzék vezére az írói karzaton megpillantá Valért. Sokáig nem tudta levenni róla éles, kemény tekintetét.

— Ez az a fiatal?

Kanut látta, hova és kit néz Apostol s megértette a csonka kérdést. És mert szokva volt hozzá, hogy Apostol jelenlétében mindig azt mondja, a mit érez, gondol: egyszerre váratlan és a volt nevelőt meglepő feleletet adott:

— Neked megmondhatom. Apám ismerte e fiúnak anyját. Világ leánya volt itt Budapesten. Kevesebb, mint kitartott nő. Olyan — ma ezzel, holnap azzal. Apám iratai közt megtaláltam a levelet, a miben az a nő — apát keresett e fiú számára. De valószínű, hogy inkább pénzt akart. És ezt kapott is: rá volt jegyezve arra a levélre. Ezzel a dolog el is volt intézve. A nő azután haláláig úgy élt, mint azelőtt. Apám többé nem törődött vele. Végre is — a fiú csakugyan *több* volt, mint kétes származás . . . Mégis mikor Pestre jöttem: tudakoztam utána. Ha rossz

viszonyok közt találok: tudtán kívül segítettem volna. Nem volt szükség reá. A fiú törekedett, dolgozott s a mint látom, eredménnyel. Azt is észrevettem, hogy foglalkozik velem. Én, mit tehettem mást, egyszerűen ignoráltam.

Apostol elgondolkozott. Még egyszer megnézte Valért és így szólott Kanuthoz:

— Óvakodjál tőle. Veszedelmes képe van e fiúnak! . . .

XXX.

Zányi Feri belépte nagy megkönnyebbülésére vált a társaságnak. A hangulat az volt, a mit *nyomottnak* szokás nevezni. A nagymama, a ki az egész délelőtten ágyán kívül és pompás kedvben töltötte: ismét kornyadozni kezdett s nagyokat hallgatott. Esztike, a kinek bohókás vígsága félórával előbb még abban keresett kitörést, hogy a nagymama mulattatására, jellemző tuzások közt parodizálta az olasz stagione orkánhangú, gránátéros-termetű diváját: most egy vizsgáló felsőbb leányiskolai növendék trémázó pofácskájával, egyenes tartással szorongott egy széken s oly okosan beszélt, mintha elsőosztályu kalkulusra pályáznék. Veron pedig, a ki a jólelkü, kedves öreg-asszony s az énekesmadár-kedélyű lány között eddig sugárzó arcczal hajolt himzörámájára; dologtalan kézzel ült helyén s erőltetett érdeklődéssel hallgatta Fülöpöt.

Mióta ez a betegképű, száraz ember itt ül: a három nő nem érzi magát jól. A hajdani huszárkapitány, mint tökéletes gavallér, a nők mulattatásának komplikált taktikáját a legapróbb részletekig

gyakorlatból ismeri. Mióta az a szerencsétlen golyó megkoppant a homlokán, azóta a kénytelen és folytonos önfegyelem visszatartja attól, hogy az udvarlásba belemelegedjék; de azért a kiérdemült Lotharió meg-megkísérti néha, hogy nem feledte-e el régi mesterségét. A széptevés összes technikája a kisujjában van most is: a virtuóz-játékos könnyűségével játszik azon a végtelen sokhúrú zongorán, a mit női hangulatnak hívnak. Tudja, hogy mikor és hogy kell megütni ezt vagy azt a billentyűt. Meg is üti, de a húr nem adja rá a kellő hangot. Szóval: nem tud többé mulattatni . . . A zilált-multu ember arczában, szemében, van valami, a mi könnyű tréfáit, finom évődéseit, diskkrét galantériáját meghazudtolja. Ez a nevetni nem tudó férfi egy gonosz gúnyolódó félelmes színében tűnik föl a nők szemében.

Fülöp maga is észreveszi, hogy jelenléte senkit sem lelkesít: ez azonban őt nem feszélyezi. Észti elfogódottsága, Veron tartózkodó hidegsége s a nagymama morózus arca inkább mulattatják, mint elkedvetlenítik. Különben is — ő nem azért jött, hogy a nagyasszony megczirógassa s a kisasszonyok rámosolyogjanak. Kanuttal lenne dolga s arra várt itt a nők közt.

Akkor toppant be a fiatal Zányi. A képviselőházból egyenest jött ide. Azért szaladt föl csupán, hogy ő hozza meg a hírt Kanut mai, nagy diadaláról.

A jó fiú arcán még ott volt az a lázas pirosság, a mit a ház zsufolt karzatának délszaki hőmérséklete és saját belső felindulása égettek volt oda.

— Bocsánatot, hogy ily ajtóstúl jövök be, de fel

vagyok izgatva. Ez a Kanut elkábított egészen. Nemcsak engem, de az egész házat. Talán még most is tapsolnak, éljeneznek. A Sándor-utóza tele van emberekkel. Azt várják, hogy Kanut kijöjjön. Tüntetni fognak. Bizonyosan a vállukon fogják hazahozni.

És abban a hitben, hogy mindent elmondott, a mi történt, odafordult Fülöphöz :

— Gondolhatod, hogy ezek után tisztán csak Kanuttól függ, hogy miniszterré legyen. Az az átmeneti miniszter, a ki mellett államtitkárkodott, mától fogva nem számít mellette.

Fülöp, ki pedig a maga, önző szempontjából jó szemmel nézte Kanut sikereit, azzal a kiszámított hidegséggel válaszolt, a mit azokkal a férfiakkal szemben használt, kiknek imponálni akart.

— Kanut kitűnő ember. Nem érheti olyan szerencse, a mit meg ne érdemelne.

A nők türelmetlenkedtek. Egyszerre intéztek kérdéseket Zányihoz. Mi történt? Miért nem beszél? Hiszen még semmit se mondott!

Zányi Feri áradozva, összefüggés nélkül, de a tárgyába szerelmes elbeszélő pontos részletességével adta elő a nap eseményét. Esztikét bátyja sikerének lángoló ecsetelése diadalmas extázisba hozta s tüzelő tekintetével még inkább szította a fiatal elbeszélő hevét, ki végre valóságos ódai hangon dicsőítette a mai nap hőstét.

Előadásának a veleje az volt, hogy a városban ma reggel az a hír terjedt el, hogy a képviselőházban izgalmas ülés lesz. A reggeli lapok homályosan,

különös kétértelműséggel czéloztak is rá. A közönség meglepte a karzatokat. A kívül szorúltak a ház előtt verődtek össze. Az ülésnek nem volt egyetlen érdekes tárgya sem. A különböző államokkal kötött apró-cseprő szerződések olvasása alatt halálra unta volna magát mindenki, ha a várakozás izgalma nem tartja állandó feszültségben a kedélyeket. Az ülés vége felé járt. Már azt hitték, nem fog történni semmi. A közönség egy része boszankodott, más része nevetett azon, hogy így felültették.

Akkor felállott — valahol a szélsőbal hátsó sorai-
ban egy ismeretlen képviselő s olyan hangon, mintha
álmában, vagy galuskarágás közben beszélne, meg-
interpellálta az egyik minisztert. Eleinte alig értették,
hogy miről beszél. A szélső jobbról átkiáltotta valaki :
Nyelje le a galuskát ! Attól nem tud beszélni !
Az egész ház nevetett a vaskos irónián. De mikor a
nevetés lecsillapult s a galuskahangú képviselő vala-
mivel hangosabban folytatta, egyszerre mélységes,
szinte ijesztő csend állt be. A képviselő, kezében
egy német rendőri ujsággal, a mibe néha bepillant-
gatott, egy oly sötét gyanút vetett föl a házban,
mely pártkülönbség nélkül megdöbbsentett mindenkit.
A gyanú, óvatos körülírások közt, de oda vergált,
hogy a rendőri ujságban egy, súlyos és főbenjáró
büntett miatt körözött és leirt egyén — helylyel bír
a képviselőházban.

Halálos csend követte a képviselő szavait. A kép-
viselők sápadtan néztek egymásra. Az interpelláló,
mintha csak most érezné szavainak szörnyű hordere-
jét, a mélységes csendtől megriadva, gyámoltalan

ijedtséggel hordozta körül szemeit a mozdulatlan padokon. Aztán, mintha az ország első, souverain testülete fölött kimondott nagy vád őt is lesujtaná, lehanyatlott helyére s bambán nézett maga elé.

A miniszterek konsternálva voltak. A miniszterelnök, a kit soha semmi váratlan incidens nem hozott zavarba s a ki a legzavarosabb helyzetekből is talált kivezetőt: nem volt jelen az ülésen. Minden szem az üres bársony-székre nézett. A legvérengzőbb, miniszterfaló tigris is ott szerette volna látni most a hidegfejű, vasmarku tyrannust, hogy felállva, véget vessen a kínos, terhes némaságnak, e tanács-talan, szégyenteljes helyzetnek. A miniszter, a kihez intézve volt az interpelláció, meg sem mozdult székeiben. Várta, hogy az elnök kimondja a szokásos határozatot: Kiadatik a miniszternek.

Az elnök azonban hallgatott. A mi a kínosan meglepett házon, mint futó gondolat villant keresztül: az ő benne, a ház élő lelkiismeretében már határozattá vált. Nem lehet a kimondott vádat függve hagyni a ház feje fölött. Ez olyan lenne, mintha valaki azt határozná el, hogy a szeme közé vágott sarat — huszonnégy óra múlva fogja csak lemosni. Nem szabad engedni, hogy a ház arczatán holnapig száradjon az interpelláció utálatossága. Valakinek, valahogy le kell azt mosni nyomban Az elnök mereven nézett a miniszterre s várta, hogy felálljon. A miniszter az elnök tekintetére egy kétségbeesett vállvonással felelt, mely szálnalmas és komikus volt egyuttal.

A helyzet nevetségesen kínossá fajult. Olyan

csend volt még mindig, hogy a belépő teremőr óvatos lépteit a padló-szőnyegen visszhangot keltettek. A teremőr a miniszterhez lépett s egy névjegyet adott át. A megzavarodott miniszter — használva ezt az alkalmat — összekapkodta papirjait s kiperdült a teremből... Az elnök kövé váltan ült fenn a székében.

Akkor felállt Bacsó Kanut, a megfutott miniszter államtitkára. Arra kérte a házat, hogy a minisztere helyett hadd felelhessen ő. Érczes baritonjának biztató csengésére magához tért a ház. Az elnök, noha észrevette, hogy a dolog nincs egészen a rendjén, biztatóan bölintott fejével az államtitkár felé, a kit az egész ház kívánt most hallani. A saját interpellációjától megijedt képviselő «halljuk»-ozott maga is.

Kanut világos és határozott czáfolata kevesebb, mint száz szóval megsemmisíté a szégyenteljes gyanút. Neki is volt tudomása a rendőri lap körözünyé felől, de volt még arról is, hogy a körözött gonosztevőt ma fogta el a rendőrség — éppen mikor a felvett álnév alatt egy újabb gazcsinyt akart véghezvinni. E tény rövid konstatálásával véget vetett a házra nehezült bizonytalanságnak. Mindenki fellélegzett, legjobban az interpelláló.

Kanut azonban nem állott meg ennél. Nemcsak megnyugtatóni kívánta a házat, de elégtételt is akart szerezni számára. Ezért a húsz másodpercnyi morális gyötremért, mely a szégyen riktó színét festette Magyarország törvényhozásának souverainarczára: kevés volt a megnyugtató. Olyan hangon

beszél a ház méltóságáról, a milyen hangon azelőtt soha nem beszéltek. Szavai, mint megannyi fényes sugár, bevilágították a felhős, októberi nap szomorú szürkéségébe borúlt, néma termet. A képviselőkön végig futott az a szívverést gyorsító, mellet feszítő láz, mely a sokfejú testületeket az oly ünnepies pillanatokban szokta volt meglepni, mikor nagyságuk, erejük, méltóságuk öntudata rendkívüli intenzivitással nyilatkozik bennük, mikor a tömeg elragadtatása uralkodik rajtuk.

A karzatok, a mik előtt az imént még százalmas látvány volt a sok hüledező, elképedt követ, a váratlan megrökönyödés által helyére bilincsel, mozdatlan tömeg: Kanut szavaitól különös módon megdöbbentve — egyszerre nagy tisztelettel nézték az elnöki emelvény faközöld drapperiáját, az amfitheátrális padokat. A hecczet leső csoportok, a mint a szónok beszélt, egyre imponálóbb, fenségesebb alakban látták maguk előtt a házat. A tömeg, a nép hódolattal ismerte föl e testületben *törvényhozó urát*, ki az ő vérével s vagyónával parancsol, ki korona nélkül is király, souverain.

Oly ellenállhatatlan volt a Kanut beszéde, hogy mikor viharos taps és éljenzés között befejezte szavait: a boldogtalan interpelláló, lesujtva a beszédétől, melyből a ház haragos fensége szólt hozzá, kiment a ház közepére s hogy megengesztelje a megsértett erkölcsi hatalmat: ünnepélyesen kért bocsánatot a háztól.

Hogy aztán mi történt, azt Zányi nem tudta, de föltette, hogy egy ilyen beszéd, ilyen szónoki dial után a nép vállán fogja haza hozni Kanutot.

Ez azonban nem történt. Mire Zányi befejezte történetét: Kanut megérkezett. Az a tüntető fogadtatás, a mi belépését kísérte, megértette véle, hogy idehaza már au fait vannak. Nevetve hártotta el magáról a gratulációkat.

— No bizony. Nem volt az olyan nagy dolog. Zányi, mint aféle művész, hősindulót komponált belőle, pedig csak olyan hétköznapi parlamenti nóta volt az egész beszéd, a melyet akárki akármikor elfúj.

Fáradtnak látszott és kedvetlennek. Csak pár perczig időzött a nők közt. Látva, hogy Fülöp akar vele beszélni, véle együtt bement a dolgozószobába.

XXXI.

— Örülök a sikerednek, — szólt Fülöp, beülve egy alacsony karszékbe s egész hosszúságukban kinyújtva lábait. Magatartása, a gond, melylyel minél kényelmesebben igyekezett magát a székben elhelyezni: a magával eléggült emberre vallottak.

Kanut fel és alá sétált. Egy idő óta olyan ideges volt, hogy csak munka közben tudott nyugton ülni. Fülöp szibarita kényelmeskedése, tökéletes nyugalma, úgy látszik bántotta. Nem felelt a hízogó szavakra.

Fülöp nem vette, vagy nem akarta észrevenni rokona felindulását. Szivart vett elő s nagy elővigyázattal vágta le a végét. E közben tovább fecsegett.

— A kaszinóban már rég beszélük, hogy a leggyorsabb tempóban haladsz a bársonyszék felé. Azt hiszem, ez a mai lépés odáig visz egészen. Segítsen az Isten.

Aztán lassan belenyult az oldalzsebébe, kivette pénztárczáját s bankjegyeket számolt ki belőle.

— Különben azért jöttem, — folytatta — hogy a multkor kölcsön vett pénzt visszaadjam neked.

Kanut — meglepetését alig titkolhatta. Első eset, hogy kölcsönző rokon pénzt hoz neki vissza. Átvette az összeget s látta, hogy Fülöp tárczája duzzad a sok pénztől. Honnan van ennek ily tengersok pénze? ... Ez a kérdés látszott meg az arcán.

Fülöp, a ki nem mondott kérdést sem hagyhatta válasz nélkül:

— Kártya-nyereség. Tegnap és ma éjjel a kaszinó jól fizetett ... Azzal ásztozni kezdett, mint a ki magát rég ki nem aludta.

Kanut megdöbbenve nézett rokonára. A reggeli lapok egy szenzációs hírére gondolt. A gentry-körök egy ismert alakja, egy fiatal sportman mára virradóra szíven lőtte magát, miután előbb elkártyázta nővére hozományát, kinek esküvője az napra volt kitűzve. Az öngyilkos a kaszinó legszenvedélyesebb játékosai közül való volt ... Kanutnak ez az eset ötlött eszébe.

— Kitől nyerted? Talán csak nem ...

Fülöp elértette, mire czéloz a rokon. Egykedvűen vállalt vont.

— De igen, attól ... Hát aztán?

Kanut elhalványodva hátrált meg előle. Rokonának kegyetlen hidegsége, megátalkodott nyugalma felháborította. Kivette tárczájából az imént átvett pénzt és oly gyorsan adta vissza, mintha égetné ujjait.

— Nem kell. Vedd vissza. Vér és átok van rajta. Fülöp, ezt a pénzt nem szabad megtartanod. Add vissza a leánynak.

— Kérlek, ne romantizálj. Azt hiszed, ha én ve-

szítek s én lövöm agyon magamat, nem tánczolt volna ő ma a huga lakodalmán és nem csipte volna le magát a pezsgőből, a mit azon a pénzen vett, a min az én vérem száradt. Egyébiránt ez nem is az ő pénze. Mások is vesztettek, nemcsak ő. Ketten nyertünk Géczy Gyurival. Ha akarnám, sem tudnám kiszámítani, kinek mennyi pénze került épp én hozzám. Te magad is kártyás voltál és nem is olyan régen, tudhatod, hogy ...

Kanut, ki tapasztalatból ismerte a játékosok kegyetlen, önző logikáját, tudta, hogy a rokont nem kapacitálhatja. Elhárító kézmozdulattal vágott Fülöp szavaiba:

— Jól van. Tégy úgy, a mint jónak látod. De nekem az ilyen pénz nem kell.

— Sajnálom, mert lehet, hogy már holnap nem kínálhatlak meg. Ne légy szentimentális: fogadd el. Tudom, hogy szükséged van rá. A piócza-atyafiság megszívta a tárczád vérét. Mért engeded magad így szipolyoztatni? Olyan vagy, mint Gergely bátyám. Értesz a nagy dolgokhoz, de az élet kicsinyességei kifognak rajtad. Nem tudsz okosan szükkeblű és bölcsen önző lenni. Visszaélnék nagylelkűségeddel: Sok jót nem tanulhatsz tőlem, de azt szeretném véled megértetni, hogy az életküzdelemben az önzés energiája az, a mi fentart bennünket. E nélkül úgy járna az ember, mint az olyan farkas, a ki tépő fogak és körmök nélkül születik farkasnak: a többiek fölfalják.

Elhallgatott s a visszakapott pénzt némán oda kínálta Kanutnak. Elutasító mozdulat volt rá a felelet.

Fülöp nem erőltette tovább a dolgot: eltette az összeget. Egy darabig mindketten hallgattak, Fülöp fölkel, hogy eltávozzék: akkor valami jutott az eszébe.

— Beszéltem a miniszteri kiküldöttel. Úgy látszik, a püspökség dolga valahogy csak rendbe jön. Jól tetted, hogy nem avatkoztál a hivatalos vizsgálatba, de még jobban, hogy a műkincseket segítettél visszaszámaztatni. Százhúszezer forintra értéklik. A miniszter jóval többre tartja. Ha ez ott marad a Biás körme közt: akkor lett volna csak az igazi haddelhadd. Én ittam volna meg legjobban a levét, de a botrány neked sem vált volna előnyödre. Ha egy Bacsót meggyaláznak, azt minden Bacsó megérzi. Okosan tetted, a mit tettél; nem azért, mert engem kirántottál a bajból, hanem mert magadnak is használtál. A püspökség dolgáról ma senki sem beszél már. Ez eddig mind jó. Hanem azt a váltót, mit Biásnak adtál, ki is kell fizetni. Nyolczvanezer forint sok pénz. Ennyit te nem fizethetsz. Egy harmadát magamra vállalom.

Kanut hagyta beszélni Fülöpöt. Az ígéretet, hogy a nyolczvanezer forint egy harmadát ő fizeti majd ki, az olyan játékos nagyzolásának vette, ki tele érzi a zsebét s e fölötti elégteltségében eget-földet hajlandó ígérni.

Csak másnap tudta meg, hogy Fülöp nem tréfált. Kanuttól egyenest Gridi Biáshoz ment s átadta annak a nyolczvanezer forint egy harmadrészét. A vén örmény épp úgy tudta, mint Kanut, hogy az öszszeg, a mit elfogadott, a «véres» és «megátkozott»

pénzből való. De ő biz nem csinált belőle nagy dolgot.

— A pénz olyan, mint a királyok — szokta volt mondani — akármi történik velük, akárhova kerülnek, azért mindig királyok maradnak. A pénznek és a királyoknak nincsen karakterük. Elrongyosodhatnak, ütött-kopottá, piszkossá lehetnek: de értékük és méltóságuk változatlan marad.

Mindazáltal nem szívesen fogadta el a pénzt. Azt a nyolczvanezer forintos váltót egy erős kötelék gyanánt tekintette, a mely Kanutot a házához fűzi. Nem örömmel látta, hogy a kötelék lazúl. Mikor Kanut váltót adott a kiváltott műkincsekről: a bankár ismerve Kanut viszonyait, tudta, hogy a váltótörlesztés nem lesz könnyű munka. De tervei éppen azt kívánták, hogy ezt az embert anyagi függésbe hozza a házához.

Biás tisztában volt azzal, hogy előbb-utóbb miniszter lesz Kanut. Most, mikor még csak államtitkár volt, akarta őt megnyerni magának. Egy minisztert már nehezebb megfogni. A bankár a spekuláló szellem gyakorlati fantáziájával rajzolta maga elé, hogy mi lenne akkor, ha egy olyan népszerű, telivér államférfi, mint Kanut, és egy olyan erős pénzember, mint ő, egymás vállát használnák az emelkedés lépcsőjeül.

Ha Biás akarja, emelkedhetett volna más által, más úton. Magyarország leghíresebb családjai közül nem egy nyújtotta volna kezét szívesen, hogy az öreg örményt lányostul, millióstul fölemelje magához.

Biás azonban nem akart így emelkedni. Hiúsága sokkal józanabb, reálisabb hiúság volt, semhogy egy bárói vagy grófi apósság kétes dicsőségét áhította volna. Bankártársai közt ismert egy pár olyat, a kik az ily grófi apósságra ugyancsak ráfizettek s a tetejébe még nevetséges szerepet játszottak. Ilyenre ő nem vállalkozhatott.

Kanut több volt előtte a legfényesebb név tulajdonosánál. Az volt, a mi legtöbbit ért a pénzember szemében: praktikus lángész. Ezzel a kvalifikációval, Biás szerint, azok bírtak, a kiknek a zsenialitását kézzelfogható eredmény követte. Az igazi, a praktikus lángész vagy hatalmat, vagy pénzt szerez magának. A mi különben egyre megy. A pénz, végre is, hatalom és a hatalom pénz is egyúttal.

Csak azt nem értette az öreg, hogy Kanut gyakorlati zsenije daczára, még rá nem jött arra, hogy ők ketten született szövetségeseek s hogy egymás s önmaguk ellen vétkeznek, ha elkerülik egymást. Ez azonban nem hozta zavarba. Azért ő folyton nyilvántartást vezetett Kanutról s meg volt győződve, hogy ezt a daczos, ellenálló hatalmat előbb-utóbb elkönyveli mégis. Elkönyveli, de mint tiszta, kétségtelen értéket. Mert ha Kanut nem *ilyen* érték, hanem csak olyan, ideig-óráig fölszínre került tekintély lett volna, ha valami, jellembeli rozsdá mutatkoznék rajta, a mi azt mutatná, hogy nem színarany ember: akkor Biás kisújját sem nyújtja ki utána.

Azonban Biás kissé meghökkent, mikor Kanut minisztersége, tervéhez képest, nagyon is korán, hirtelen beütött.

Irodafőnökével referáltatott magának egy kölcsön-
ügyletet, mikor leányai, a kik Kanutéknál voltak
látogatóban, hazatérőben benyitottak apjukhoz.

— Papa, nagy ujság.

Az irodafőnök száraz, üzleti reczitálását ketté
vágta a friss női hangok lármája.

— Találja ki, papa!

— Fontos, nagyon fontos.

— Az ujságok csak holnap tudják meg.

— Mit ád, ha megmondjuk?

Az irodafőnök alázattal mosolygott s mikor Biás
egy kézintéssel elbocsátotta őt, távoztakor behúzta
ugyan maga után az ajtót, de pár perczig vissza-
hallgatódzott.

Biás papa úgy tett, mintha találgatná, hogy mi
történhetett. Egy csomó tréfás non sens-t sorolt
el, a mi fölött a kisasszonyoknak nevetniök kellett...
De akárcsak a hivatalos lapból olvasta volna, úgy
kinézte Biás a két lány szeméből, hogy Kanut mi-
niszter lett.

Mikor a papa már nagyon is pajkos föltevésekkel
kezdett előállni, Leona megsokalta:

— Tehát, kedves papa, az történt, hogy...

Elhallgatott. Hamis komolysággal nézett hűgára,
ki lángoló arcczal, sugárzó szemekkel várta nénje
szavait. Leona árulkodó, czélzatos hangon, a szava-
kat mintegy aláhúzva, szólott:

— Különben hadd mondja el Hajnalka. Ő szebben
tudja, mint én, előadni. Ez a hír az ő jó híre.

Hajnalka rózsás képe pipacsvörösre vált. Tizen-
hétéves szíve, a mint ijedten, riadtan rejtegette tit-

Lehet, hogy már holnap nem kínálhatlak meg.

kat, összeszorult nagyon s minden vére fejébe kergette. A szép gyerek, a ki titokban még elő-elővette utolsó, gyönyörű, selyemhajú bábuját: a nő első, ébredő ösztönével szerette Kanutot, ezt a több, mint negyvenéves, szürkésedő-hajú, érdekes férfiút, a kinek, mint kis leány, sokszor ült ölében s gyakran meghúzgálta szép, sötét bajuszát.

Talán nem is Kanutot szeretett, hanem azt az édes álmod, a mit Kanut képe keltett föl szívében. Mint a bábuját, úgy rejtegette ezt az érzést is. És íme, rajtakapták. De nem adta meg magát. Perbe szállott Leonával:

— Akár én mondom meg, akár maga, a papának az mindegy. A fő az, hogy jó hírt hall egy jó barátja felől. És én bizony szívesen vállalkozom arra, hogy ilyen hírt, akár szépen, akár nem szépen, elmondhassak neki.

— Nos, ki vele! Hadd halljam! — biztatta Biás a neki hevült kisasszonyt, derekánál fogva egész közel húzva őt magához.

Hajnalka szólni akart, de a mint fölnézett apja sötét, puffadt és bizony elég csúf ábrázatára, mely jóssággal, szeretettel sugárzott le a kedvencz gyerek telt, piros arczába: elakadt a hangja. A sűrű, sörtés szemöldök alul ránevető szemek beláttak a leány lelkébe s az öreg ember nagy, barna, szeplős kezei megozirógatták a hamvas, kerek, ruganyos pofácskát. Biás nem várta be, hogy Hajnalka beszéljen, ledörmögött hozzá simúló, kényeztetett cziczájához:

— Tudom, kis bogaram, tudom. Kanut miniszter

lett: ez az egyik. Te pedig szerelmes vagy a miniszter úrba: ez a másik.

Hajnalka kitört.

— De papa, hát te is...

Nem tudta tovább folytatni. Eltörött a mécses. Nedves arczát elrejté apja széles mellén.

XXXII.

Egy éve, hogy Kanut miniszter. A kormányzás, a mesterséges megvénytés e csalhatatlan eszköze, nemcsak meg nem viselte, de sőt megifjodott tőle az egész kabinet. Az a fürge készség, a mivel a legnehezebb problémáknak mindjárt a közepébe hatolt — a helyett, hogy a politikai pedánsok módjára óvatosan kerülgetné, az a fiatalos hév, friss munkakedv, melylyel reszortja dolgait ellátta, az a ruganyos könnyűség, szenvedélyességtől ment, előkelő s mondhatni derült nyugodtság, melylyel pozícióit védte benn a házban: átragadt a kabinet öregeire is.

A miniszterelnök elégült mosolylyal nézte kék pápaszemén át, mint ragadja el magával ez a vesztegléstől iszonyodó, hatalmas, mozgékony erő a kabinet kényelemszerető, lassú veteránjait.

A házban nem hívták másként Kanutot, mint «a miniszterium népszerűségének». A vidám, dolgos, eszes, gavallér miniszternek, a baloldalon majdnem annyi barátja volt, mint a jobbon. Egyike lett azoknak a dédelgetett alakoknak, a kiket, személyes

tulajdonságaiknak révén, a legridegebb, legádázabb párttusák között is megkímélni szoktak. Apostol, a részrehajlatlanság inkarnációja, apai örömmel látta, hogy azok a jellemvonások, miket ő oltott a volt tanítvány lelkébe, részrehajlóvá teszik iránta a házat.

Az udvarnál is jó szemmel néztek rá — az egyetlen miniszterre, a kinek mint tartalékos huszártisztnak, bizonyos, a katonai szellemű, legfelsőbb körökben előnyére tudott katonás tempói voltak, s a ki, mint kitünő lovas, résztvett az udvar vadászataiban. A király szívesen állt szóba e nyilttekintetű, vidámszavú sportsmannel, a ki, ha politikáról kellett is szólnia, nem fontoskodott és nem beszélt oly lamentáló hangon, mintha a monarchia deficitjét ott hordaná a belső zsebében.

Bacsó Kanut egy év alatt a kabinet szemefényévé lett. Az elnök, úgy szólván, tenyerén hordozta. Bacsó Kanut élvezte azt az előnyös helyzetet, a mely ritka politikusnak jut osztályrészeül: felülről csak úgy sugárzott rá a kegy, mint alulról a népszerűség. Fényes állásának nem volt semmi árnya... Igazán nem volt-e?...

Fülöp nagyon is a szeg fejére talált, a mikor azt mondta Kanutnak: Nagy dolgokhoz értesz, de az élet kicsinyességei kifognak rajtad... Egészen úgy volt. A fényes, parlamenti elme, a melynek gyors, hatalmas bevillanásait az általános, nagy kérdések lényegébe — mindenki csodálta, a magán élet korlátolt kérdései között nem találta magát.

Minisztersége első évének vége felé kezdte észrevenni, hogy az életmód, a mit ő és hozzátartozói

folytatnak, nem nyugszik egészen reális alapon. Nagyon fenn volt az ernyő, a kas pedig igen alacsonyán.

Mikor anyagi helyzetével számot vetett: észre vette, hogy mindenféle kötelezettségekből olyan háló támadt körülötte, mely őt fogva tartja. A rokoniért vállalt kezességek, mint a saját tartozásai szakadtak a nyakába. Biás papának még mindig ötvenezer forintig volt hatalma fölötte. Voltak magántartozásai is. A tőzsde, a mely eddig megtöbbszörözte jövedelmeit, legutóbb néhányszor érzékeny veszteséget okozott.

Ehhez járult, hogy a nagymama, a ki ismét otthon gazdálkodott Mármaros-Kesziben, szűken küldte a pénzt a Laczi fiú számára. Rossz idők jártak otthon. Az öreg asszony levelei tele voltak panaszszal. Majd a csűr égett le, majd a juhokba ütött bele a dög, majd meg a termés bizonyult silánynak. A tetejében pedig egyre nőtt az adó s az öreg nemes asszony egy, ugyancsak keserű, ellenzéki stilű levélben panaszkolta el, hogy, a mi szégyen még nem esett meg rajta, adóhátralék miatt exekuczióval mentek a nyakára. «Az én unokám miniszter — lamentált az öreg nő — mégis felírták a divánt alattam. Mit csinálnak akkor az olyan szegény özvegygyel, a kinek az unokája még nem is miniszter! Az alul a párnát is kihúzzák. No, szép egy kormányzat ez a tietek, mondhatom. A más pénzből gazdálkodni! Ehhez bizony akárki ért, ha nem is miniszter.»

Végül, rendesen, azt izente a Laczi gyereknek,

hogy húzza össze magát, spóroljon, ne vegyen minden két hétben új keztyűt, mosassa ki a régit, ne tartson két háts lovat, ha lyukas a csizmája talpa, ne vegyen mindjárt újat, hanem talpaltassa meg, végül pedig — ezt különösen a lelkére kötötte — ne frizéroztassa magát, mert ez sokba kerül; fésülködjék otthon és növeszsen szakállt.

A Laczi gyerek pedig, a ki letevő a tisztvi vizsgát s ottragadt a lovasságnál, nem tudta magát hozzátartani a nagymamai arany szabályokhoz. Úgy élt, a hogy a huszárhadnagyok élni szoktak Budapesten: vígan, könnyen, elegánsan. Nem mondhatni, hogy pazarló lett volna: azt tette mindössze, hogy együttélt azokkal az előkelő körökkel, a mik a csinos, ügyes lovastisztet elfogadták maguknál. Bár nem játszott nagy szerepet, még a mérsékelt dandyskedésnek is sokra rugott a számlája. A többi között ez is nyomta Kanutot.

Esztikét egy télre ismét el kellett küldeni valahova délre. Régi hurutjának volt még némi maradványa, a mitől meg kellett őt szabadítani. Az orvos, a kivel konzultáltak, Rivierát ajánlotta. Esztike novemberben utazott el Veronnal s Kanut magára maradt aggodalmaival.

Azon a télen úgy élt Kanut, mint valami remete. Odáig nem ment ugyan, hogy gyökeret egyék és mezítláb járjon, de a mennyire tehet, elvonultan és fukarságig takarékosan élt. Egyetlenegyszer történt, hogy besodortatni engedte magát egy kaszinói lakomába. De mikor reggel, odahaza, összeszámálta pénzét s rájött, hogy száz forintot dobált szét

az éjjel : keserű szemrehányást tett magának s olyan morális katzenjammert érzett, hogy a hivatalban dolgozni, a házban figyelni sem tudott.

Általában, egy idő óta, megdöbbenve tapasztalta, hogy régi erős munka-szenvedélye el-elhagyja néha. Az a mindent feledtető, jóleső izgalom, mely munka közben elfogta s mely tevékeny, erőteljes idegeire könnyű, kellemes mámorként hatott : már nem mindig jelentkezett.

Az a gondolat, hogy saját helyzetének nem ura egészen, hogy kényelmetlen, mondhatni terhes, sőt lealázónak érzett függésben áll másoktól : mint valami betolakodott rossz vendég ólálkodott mindig mögötte s mikor munkába akarta meríteni magát, ez a hivatlan látogató mintegy vállon fogta és visszartotta.

XXXIII.

Mikor Kanut tapasztalta, hogy régi munkakedve mind gyérebben jelentkezik: azt hitte, hogy idegei fáradtak ki — a megerőltetésben. Elhatározta, hogy kipiheni magát. Kétheti szabadságidőre elutazott hugához, Olaszországba, hogy ott töltsse a karácsonyt.

Észteve, mikor a váratlan látogatás első, zajos öröme túl volt, megütközve látta, hogy bátyja, az alatt a pár hét alatt, a mióta nem látta, mennyire megvényült. A haja szürkébb lett, érdekes, kreolbarna-képe sápadt volt és lesoványodott. Azt hitte, hogy Kanut beteg volt s eltitkolta levelében. Elkezdte faggatni, de Kanut nevetve hivatkozott szerepléseire az országgyűlésen. Talpon volt biz' ő az egész idő alatt. Tréfálkozva tett szemrehányást hugának, hogy nem törődik bátyja dolgaival, nem olvassa az országgyűlési tudósításokat.

Veron sokáig nem aludt azon az éjjelen. A tenger, mely alig volt villájuktól egy puskalövésnyire, mintha álmában beszélt volna, lassan, csendesen mormogott odakünn. Könnyű szél kóborgott a vég-

telen víztükrön s a fodros parti hullámok, mintha bölcsőt ringattak volna, olyan gyöngéden, lágyan folytatták végtelen játékukat az alacsony kőpart tövében... Veront máskor álomba ringatta az alvó óceán hullámzatjának e monoton beszéde, most első szenderéből verte föl s attól kezdve ébren hallgatta, mint habzik, locsog a mozgó víztükör a sziklapart lábánál.

Veron egész éjjel Kanutra gondolt. Lehunyta szemeit s maga elé idézte azt a pillanatot, mikor a félvállra dobott skót plaiddel, könnyű, hetyke kis kalapban látott egy cigarettázó urat a tengerparton közeledni. Visszaemlékezett, hogy mint dobbant meg a szíve, mint futotta el arcát vérének tüzes árja, mikor Esztike fölkiáltott s a cigarettás ember felé szaladt ezzel a szóval, hogy: Krisztuskám! Ez Kanut!

Aztán az a nevetés hangzott a fülébe, a mivel Kanut aggodalmas hugocskáját megnyugtadni igyekezett. Azt megnyugtatta, de őt, Veront, nem tudta megcsalni ez ámításra szánt, tartalmatlan nevetés. Valami titkolt lehangoltságot, elernyedtséget sejtett ő a csinált jókedv mögött.

Nem a sápadt, meghúzódott arcz nyugtalanította, hanem az a folytonos, szinte lázas iparkodás, a melylyel Kanut magát és a nőket elfoglalni igyekezett. Azzal tisztában volt, hogy valami bántja ezt a férfit s hogy valamit elfeledni akar. De hogy mi bántja: kitalálni nem tudta. Pályája gondjai nem nyomhatták nagyon, mert hiszen a lapok csak sikeiről szólnak s még egyszer sem volt olyan kritikus

helyzetben, a mely a hatalom embereit meg szokta viselni.

Egy másik föltevést szinte megrémülve utasított vissza. Nem lehet, hogy nő legyen a dologban. Kanut és Veron sűrűn leveleztek. A levelek tárgya mindig ugyanaz volt. Kanut Esztikéről kérdezősködött, Veron felelt neki. De a Kanut leveleinek hangjában a testvéri szeretet gyöngédségei közt volt valami, a mi csak Veronhoz szólt. Kanut, a ki óvakodott egy beteg testvér fölött érzett aggodalmaj közé vegyíteni a szerelem önző hangját, talán maga sem tudta, hogy önkénytelen, akaratlan, minden levelében, megütött egy-egy akkordot, mely visszhangzott szívében. Veron érezte a levelekből, hogy szeretve van attól, a ki hozzá így ír. Nem írott szó mondta ezt neki, hanem a hang tartózkodó, de mégis bensőséges és bizalmas volta, mely úgy tünt fel Veron előtt, mintha az nem is lehetne másképen. A levelekre gondolva — Veron lecsillapult. Valami enyhe, nyugodt érzés lepte meg, s ő mintegy belémerült abba. De még sokáig ébren volt s hajnalodott, mikor el tudott aludni. Álmában folyton hallotta a tenger tompa zúgását, mely lassan átalakult távoli, szomorú zenévé, hogy végre mint egy gyászinduló el-elhaló melódiája szövődjék álomképei közé — mindinkább hatalmába kerítve az álmodó leány hangulatát . . . Reggel, mikor jó későn fölébredt, nedves volt az arca. Álmában sírt. A hullámok megríkátták.

Kanuttal a reggelinél találkozott Veron. A tegnapi lehangolt s a vidámságot csak szimuláló Ka-

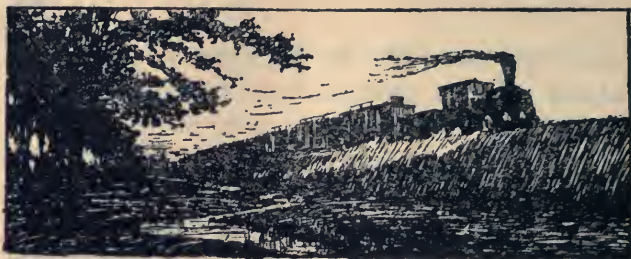
nutra alig ismert rá a két nő, ebben a még mindig sápadt, de friss, jókedvű, éhesen falatozó és csevegő úrban.

Kanut künnjárt kora reggel a tengerparton. Jól kifúvatta magát az üde, erős, sós tengeri szelektől s egy hatalmas gyalogolás után fizikailag fáradtan, de ruganyos kedélyvel tért vissza . . . A tenger gyógyította meg.

A tenger! . . .

Ember nem közelíthet e hatalmas, rejtélyes elemhez — a nélkül, hogy új, erős hatások ne váljanak föl a szárazföldi hangulatokat. Az óceán mély tekintetét egész valónk megérzi. E mindent elnyelő, zöldeskék mélységek, e képzeletet leigázó végtelenség előtt egyik ember megfélemedik s öntudata meghunyászkodva zsugorodik össze az örökkévaló, korlátlan erőből; a második a vég és kezdet nélkül küzdő titán előtt az emberi küzdés kicsinyességére, hiábavalóságára gondol és stoikussá lesz: a harmadikban az ellankadt erély, mint levegőt kapott tűz, úgy lobban föl e, minden cseppjében, habjában élő, mozgó, küzdő erősség láttára.

Kanuttal az utóbbi történt. Az óceán lehelete lefújta róla a nyomasztó gondokat. A sós hullámok mintegy lemosták lelkéről a szárazföld porát. Egészen a régi volt s legényes jó kedve a hazautazás napjáig el nem hagyta többé.

XXXIV.

Azon a reggelen, mikor Kanutnak vissza kellett indulni, Veron tanúja volt egy jelenetnek, a mely sokat, csaknem *mindent* megértetett véle. Hitte, meg volt győződve a felől, hogy most már tudja, mi bántja e férfit s mit akart feledni, mikor eljött hazulról hozzájuk.

Kanut, egészen útrakészen, egyedül volt huga szobájában. Egy táviratot fogalmazott, hogy megérkezése idejét tudassa a minisztériummal, a mely főnökét egy fontos ügy miatt, sürgetve hívta vissza.

Veron, a ki Esztikét kereste, a nyitott ajtón benézett. Kanut nem vette észre. Készen volt a sürgönnyel, elővette tárczáját, hogy huga számára annyi pénzt hagyjon hátra, a mennyivel márcziusig beérik. A mint a bankjegyeket asztalra számlálta, Veron, a ki éppen szemközt állott vele, vastag, mély barázdát látott a meghajtott fő homlokán s valami különös, nem annyira kedélyben, mint inkább gondolatban való elborulást, szorongást észlelt az elmélyedt arczon.

Mikor Kanut a számolással kész volt, egy mélyet

sóhajtott. A pénz láttán felújult anyagi gond önkénytelen sóhajtása volt az . . . Veron ismerte ezt a hangot. Rossz napokban, mikor a *mának* már meglevő gondjától nyomottan a *bolnap* bizonytalanságától látta magát fenyegetve: elszorult mellének gyakran volt szüksége ily felsóhajtásokra.

Kanut egy fáradt, lehangolt mozdulattal simította végig homlokát . . . Veron előtt e mozdulat sem volt ismeretlen. A gonddal küzdő, a kenyérharcban bátorságukat, kedvüket vagy invencziójukat elvesztő emberek akaratlan, jellemző mozdulata ez, a mivel mintegy föl akarják kelteni agyuk éberségét, akaratuk energiáját.

Veron, mintha széthúzták volna a függőnyt Kanut belső lénye előtt, mindent látott, a mi ott benn történt . . . Ezt az embert a szegénység gondja bántja. Ideálját, e fényes, nagy szellemet, e büszke, szép alakot — ott látta maga előtt, a mint egy csomó pénz előtt olyan képpel sóhajt föl, mint egy szegény mesterember, a ki rossz vásárt csinált s a garasok kevés volta fölött kesereg magában . . . Úgy érezte mégis, mintha soh'sem szerette volna úgy, mint e pillanatban, azzal a gondtól beárnyalt, szomorú homlokával, prózai elmélyedésével.

Kanut, a mint föltekintett, észrevette Veront és elpirúlt a nézés alatt, a mivel a leány szemei reá irányultak. De nyugalmit nyomban visszanyerte. Felállott, a bankjegyeket egy papirba tette s odaadta a belépő Veronnak:

— Kedves rokon, önnek adom át a pénztárt, mert, köztünk legyen mondva, az én hugoskám kezében

hamar elpárolog. Nem szemrehányás akar ez lenni; ne is szóljon neki arról, a mit önnek mondok. Ő még gyerek, nem tudja, hogy mennyivel könnyebb odább adni a pénzen, mint azt megszerezni.

Veron átvette a pénzt, megszámlálta s tárczájába tette.

— Igaza van, Esztike sokat költ. A kezébe vett pénz mindaddig izgatja, a míg rajta túl nem adott. A pénzköltést játéknak tekinti. Éppen mint a gyerekek. Nem egyszer hallott már e miatt én tőlem. Tréfának vette. Zsugorinak, Harpagon néninek csúfolt. Nevetett, megölelt s ha látta, hogy ezzel nincs elütve a dolog: ő is elkomolyodott s megfogadta, hogy élére ver minden garast. Persze másnap, ha kimentünk a bazárba, ismét meg akarta venni az egész világot.

Mosolyogva beszélt s Kanut is nevető szemekkel nézett rá, de a jókedvnek nyoma sem volt egyiken sem. Kanut, a míg Veronnal beszélt, azt a gondolatot forgatta a fejében, hogy ime — előtte áll az egyetlen lény a földön, a ki előtt életét, mint egy könyvet, úgy szeretné feltárni, hogy olvasson belőle. Az a vágya, hogy ez a nő úgy ismerje őt, akár saját magát; hogy öröme, aggodalma, küzdelme, becsvágya, erényei és gyöngesége, — mind-mind tudott és megértett dolgok gyanánt, tisztán, nyíltan álljanak előtte . . . És a mint ezt kívánta, a lány szeméből kiolvasta a jogot ahhoz, hogy magát őszintén kinyilatkoztassa. A titkok titka: az, hogy egymást szeretik, rég nem volt már titok ő közöttük. Semmi, egy szó sem árulta ezt el és mégis *minden* elárulta.

Ha szeretjük egymást — gondolá Kanut — mi nek ez a képmutatás? miért mosolygunk itt egymásra, mint egy véletlenül szemközt került, egymásnak idegen pár — a francia négyesben. Miért nem vagyok én őszinte ő hozzá, mért nem mondom meg, hogy szegény ember vagyok, a ki töröm magam, hogy megéljek s megéljenek a hozzám tartozók; hogy a csillogó politikai pálya megtapsolt küzdelmei mögött folyik egy másik küzdelem: a szegény beamter küzdelme a rang kényszerű fentartása- s a betevő falatért.

Hiúsága hevesen opponált. Az kellene csak, hogy kiforgasd a zsebeidet és siralmas képpel panaszold el neki, hogy rosszul áll a szénád. Ez a nő szeret, mert büszkének és hatalmasnak hisz. Azt hiszed, nőni fog szerelme, ha látja, hogy megalázott s a leghétköznapibb gondokkal szemben gyámoltalan ember vagy? Ha ki akarod őt ábrándítani magadból: akkor csak lamentálj, sopánkodjál előtte. Ha meg akarod tartani: küzd ki magad némán a mostani, nyomorult nyügökből, légy ismét erős és szabad. Nőnek csak ez imponálhat s csak, a ki imponál: nő csak olyat szerethet. Minden nő ilyen . . . Veron is.

Hiúsága meggyőzte Kanutot. Ismét fölvette Veronnal szemben azt a tettető, udvarias vidámságot, a melyen a leány már keresztül látott.

A búcsúzás, egész az utolsó perczig, majdnem vidámabb volt, mint a találkozás. A nők elkisérték Kanutot a vasúti állomásig. A váróterem tele volt angollal, köztük egy csomó excentrikus példány. Kanut tréfálkozni kezdett fölöttük s komoly képpel

olyanokat mondott, hogy Esztike könyezni kezdett a folytonos nevetéstől.

Veron is mosolygott, de a tekintet, a melylyel bohóskodó vis-á-vis-ját nézte, azt mondotta annak: Mindenkit elámíthatsz, csak engemet nem. Én átlátok rajtad.

Mikor már Kanut fenn volt a kocsiban s a kalauz rácsukta az ajtót: a nyitott ablakon át leszólott Veronhoz:

— Csak arra kérem még egyszer, ne igyekezzenek nagyon hazafelé. Ne engedje, hogy Esztike az első tavaszi napon hazakéredzkedjék. Arcóból is korán jöttek haza. A husvétot még töltsék, kérem, itten.

Esztikének egyszerre elment a jó kedve. Már is hazavágyott. És most itt akarják fogni egészen husvétig. Tiltakozott.

— Abból semmi sem lesz. A husvétit bárányt ved fogjuk megenni.

— Jó. Akkor hát husvétkor ismét idejövök s hozok magammal valakit a ki magát megöntözze.

Esztike elértette a kötekedő czélzást: halványan, szemrehányó tekintettel nézett föl bátyjára, a ki más hatást várt. Csak e rá irányzott szomorú szemek juttatták eszébe, hogy évődése helytelen volt. Az a mély vonzalom, mely huga és Zányi Feri között egyre erősödött: Zányi Gábor részéről konok, gőgös visszautasítással találkozott mindig. Zányi Ferit ez a makacsság elkeserítette. Alig érintkezett apjával s el volt rá készülve, hogy azután az összeütközés után, a mi kettejükre vár, olyan messze fog-

A nyitott ablakon át leszólt Veronhoz.

nak egymástól dobatni, hogy az életben többé nem kerülnek össze. Észtiike, a szerető leány ösztönével megérezte, hogy központja lett egy családi drámának, melyben apa és fiú között a természet kötelékei erőszakosan fognak széttépetni.

Vidám, napsugaras kedélyére néha rávetette árnyát a felhő, melynek jégverésétől boldogsága bimbózó rózsáit féltette . . . Kanut megbánta, hogy tréfált az érzés fölött, mely inkább aggasztó, mint derült perspektívát nyújtott. Másra vitte a beszédet s egész addig, míg a vonat meg nem indult, szikráztatta a csinált jókedv mesterséges röppentyűit. De akármilyen bohóságot mondott: kis huga nem tudott többé azokon nevetni. Az a mosolygás, melylyel a megindult vonatról búcsút integető bátya után nézett, nagyon szomorkásan ütött ki . . .

Kanut, a mint a nőket elvesztette szem elől, levágta magát a kocsi pamlagára s nyakig esett ismét abba a nyomott hangulatba, a mit a tengerparti szelek szétfújtak mellőle.

Egy darabig küzdött. Nem adta meg magát a kísértő spleen-nek. Elővett egy könyvet s lapozgatótt benne. Egy-egy oldalt kétszer is átfutott s fogalma sem volt a felől, hogy miről van szó a könyvben. Ráfogta, hogy unalmas, szellemtelen munka s az olvasást abban hagyta. Azután a vasúti térkép tanulmányozásába fogott. A fekete vonalak sűrű hálózata kápráztatta szemét. Utoljára feketének látta az egész térképet. Ezzel is felhagyott s az a gondolat kezdte emészteni, hogy az emberek bizonyára boldogabbak voltak, mikor ez a lázas, keresztül-

kasul utazás még nem tartotta állandóan ideges izgatottságban a polgárosult világrész lakóit . . . Az a nyugalom, mely az állandó otthonmaradásból származott, jóval többet érhetett e nervózus korszak rohanó népvándorlásainak kétséges eredményénél . . .

Ez a gondolat majdnem lemerítette a rossz hangulat legmélyére. Megint felküzdötte magát. Eldobta a térképet s kinézett a pálya mentén elterülő lapályra. Negyed órán keresztül mindig nézett s akkor vette észre magát, hogy a vonat mellett elfutó táviró-oszlopokat számlálja. A világ legszebb síksága, mely téli, féligvedlettségében is mutatott föl megnézni való, gyönyörű pontokat: nem tudta lekötni.

Visszadőlt helyére s többé nem állott ellent: átadta magát egészen lehangoltságának . . . Öregszem — gondolta magában — s a vénség küszöbén rám teszi kezét a spleen. Ez az egész.

Állomáshoz értek. Hogy foglalkoztassa magát: kinézett az ablakon.

A szomszéd kocsi-osztályba egy elegáns ifjú pár szállott föl s egy társaság, mely ellepte a perront s felkapaszkodott a kocsi-hágcsókra: zajos, tüntető, igazi olaszos jókedvvel ünnepelte a beszállottakat. Fiatal házások voltak, a kik nászútra mentek.

Kanut unta ezt a zajos, családias jelenetet és visszahúzódott . . . Sok mértföldön vitte keresztül a rohanó vonat s ő ez alatt sokszor tért vissza arra a gondolatra, hogy az a pár, melynek neszelését, kacaját, szerelmes évdéseit hallja a vékony falon

keresztül, milyen boldog szerelmében : míg Veron,
ő, Esztike és Feri, a kik szintén szeretnek, mily
messze vannak attól, hogy szerelmükben boldogok
legyenek! . . .

1870

1. The first part of the book is devoted to a general introduction to the subject of the history of the United States. It discusses the geographical location, the climate, the population, and the government of the country.

2. The second part of the book is devoted to a detailed account of the early history of the United States. It begins with the discovery of the continent by Christopher Columbus in 1492, and continues through the period of the early colonial settlements.

3. The third part of the book is devoted to a detailed account of the American Revolution. It discusses the causes of the war, the course of the fighting, and the final outcome of the conflict.

4. The fourth part of the book is devoted to a detailed account of the early years of the United States. It discusses the formation of the Constitution, the early years of the Republic, and the development of the country.

5. The fifth part of the book is devoted to a detailed account of the American Civil War. It discusses the causes of the war, the course of the fighting, and the final outcome of the conflict.

TARTALOM.

	Lap
IVÁNYI ÖDÖN. Irta <i>Mikszáth Kálmán</i>	V
<i>A püspök atyafisága.</i> Első kötet... ..	1

KÉPJEGYZÉK.

	Lap
1. Iványi Ödön arczképe — — — — —	11
2. Bacsó hozatott egy kosár süteményt — — — — —	14
3. Wollner az ágy végébe fogódzik — — — — —	34
4. — Mit tudtam én, hova fog ez vezetni! — — — — —	43
5. Két, feltűnően szép ifjú leány ült a szomszédos pá- holyban — — — — —	66
6. Megsemmisülten esett hátra székében — — — — —	84
7. A főkántor ijedt, hadaró nyelvvel kezdi olvasni — — — — —	104
8. Fülöp a takarót fölemelte — — — — —	113
9. A nagymama útra öltözötten egy láda tetején ült — — — — —	129
10. — Bejöhetsz, Leona — — — — —	142
11. A debardör, szegény, már nagyon oda volt — — — — —	159
12. Megállott és a lány után nézett — — — — —	174
13. Valér csillapítani kezdte az öreget — — — — —	192
14. Lehet, hogy már holnap nem kínálhatlak meg — — — — —	212
15. A nyitott ablakon át leszóltott Veronhoz — — — — —	232

CONTENTS

1	Introduction
2	Chapter I
3	Chapter II
4	Chapter III
5	Chapter IV
6	Chapter V
7	Chapter VI
8	Chapter VII
9	Chapter VIII
10	Chapter IX
11	Chapter X
12	Chapter XI
13	Chapter XII
14	Chapter XIII
15	Chapter XIV
16	Chapter XV
17	Chapter XVI
18	Chapter XVII
19	Chapter XVIII
20	Chapter XIX
21	Chapter XX
22	Chapter XXI
23	Chapter XXII
24	Chapter XXIII
25	Chapter XXIV
26	Chapter XXV
27	Chapter XXVI
28	Chapter XXVII
29	Chapter XXVIII
30	Chapter XXIX
31	Chapter XXX
32	Chapter XXXI
33	Chapter XXXII
34	Chapter XXXIII
35	Chapter XXXIV
36	Chapter XXXV
37	Chapter XXXVI
38	Chapter XXXVII
39	Chapter XXXVIII
40	Chapter XXXIX
41	Chapter XL
42	Chapter XLI
43	Chapter XLII
44	Chapter XLIII
45	Chapter XLIV
46	Chapter XLV
47	Chapter XLVI
48	Chapter XLVII
49	Chapter XLVIII
50	Chapter XLIX
51	Chapter L
52	Chapter LI
53	Chapter LII
54	Chapter LIII
55	Chapter LIV
56	Chapter LV
57	Chapter LVI
58	Chapter LVII
59	Chapter LVIII
60	Chapter LIX
61	Chapter LX
62	Chapter LXI
63	Chapter LXII
64	Chapter LXIII
65	Chapter LXIV
66	Chapter LXV
67	Chapter LXVI
68	Chapter LXVII
69	Chapter LXVIII
70	Chapter LXIX
71	Chapter LXX
72	Chapter LXXI
73	Chapter LXXII
74	Chapter LXXIII
75	Chapter LXXIV
76	Chapter LXXV
77	Chapter LXXVI
78	Chapter LXXVII
79	Chapter LXXVIII
80	Chapter LXXIX
81	Chapter LXXX
82	Chapter LXXXI
83	Chapter LXXXII
84	Chapter LXXXIII
85	Chapter LXXXIV
86	Chapter LXXXV
87	Chapter LXXXVI
88	Chapter LXXXVII
89	Chapter LXXXVIII
90	Chapter LXXXIX
91	Chapter LXXXX
92	Chapter LXXXXI
93	Chapter LXXXXII
94	Chapter LXXXXIII
95	Chapter LXXXXIV
96	Chapter LXXXXV
97	Chapter LXXXXVI
98	Chapter LXXXXVII
99	Chapter LXXXXVIII
100	Chapter LXXXXIX
101	Chapter LXXXXX

PH Magyar regényírók
3176
M3
köt.44

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
